

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARI

“Bin Tanrı” İçin
İlâhî ve Münâcâtlar

Güngör Karauğuz

CİZGİ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

HİTİT KİL KİTAPLIĞINDAN SEÇMELER 7

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARI

“Bin Tanrı” İçin İlâhî ve Münâcâtlar

Güngör Karauğuz

Prof. Dr. Güngör KARAU UZ

1966'da Devrek'te doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Devrek'te, İstikl l İlkokulu ile Devrek Lisesi'nde tamamladı. 1988 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Ana Bilim Dalı'ndan mezun oldu. 1989-1993 yılları arasında Ankara, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin çivi yazılı tablet seksiyonunda *"Müze Araştırmacısı"* unvanı ile çalıştı. 1993 yılında Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi oldu. 1996-2000 yılında Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalında, yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. 2001 yılında T.C. Başbakanlık, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı bünyesinde, *"Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi"* kapsamında *"Bilge Kağan K llyesi"* kazılarına ekip  yesi olarak katıldı. 2004-2008 yılları arasında *"Zonguldak Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi"*ni, proje başkanı olarak yürüttü. 2005 yılında Yardımcı Doğent, 2007 yılında Eskiçağ Tarihi Doğenti, 2013 yılında Profesör oldu. 2013-2018 tarihleri arasında *"Eğitim Bilimleri Enstitüsü müdür yardımcısı ve müdürü"* olarak görev yaptı. Bartın, Selçuk, Necmettin Erbakan, Karaman ve Bolu Abant İzzet Baysal  niversitelerinin (Fen)-Edebiyat/Sosyal Beşeri Bilimler, Eğitim Fakültelerinin Tarih, Sosyal Bilgiler Bölümlerinde *"eskiçağ tarihi, arkeoloji, müzecilik, antropoloji ve mitoloji"* dersleri vermiş olup Hitit tarihi ve kültürü alanında neşredilmiş pek çok kitap ve yazıları bulunmaktadır. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi'nde  ğretim  yesi olup Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi dekanı olarak görev yapmaktadır.

HİTİT KİL KİTAPLIĞINDAN SEÇMELER 7

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARI

“Bin Tanrı” İçin İlâhî ve Münâcâtlar

Güngör Karauğuz

Çizgi Kitabevi Yayınları: 1085
Tarih

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Haziran 2020

ISBN: 978-605-196-449-2
Yayıncı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
KARAUĞUZ, Güngör
HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARI
“Bin Tanrı” İçin İlâhî ve Münâcâtlar

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

Baskı: Çimke Basımevi
Sertifika No: 44399
Cilt: Göksu Cilt

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. M. Muzaffer Cad. No:41/1 Meram/ Konya	Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk. No:42/2 Cağaloğlu/ İstanbul	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi No:6/31 Yeni Mahalle/ Ankara
---	--	--

(0332) 353 62 65 - 66 - (0212) 514 82 93
www.cizgikitabevi.com
●●● / cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9

I.

SEMAVİ DİNLERDE DUA	11
a. Tevrat ve İncillerde Dua	11
b. Âmin Kelimesinin Hitit Dua Kil Kitapları, Tevrat, İnciller ve Kur'an Işığında Kısa Bir Değerlendirilmesi	12
c. Kur'an ve Hadis-i Şeriflerde Dua	16

II.

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ MUHTEVASI	17
a. Ecdadının ya da Kendi İşlediği Günahından Pişmanlık Duyma: Günah Çıkarma	19
b. Bir Hastalıktan Şifa Bulma	22
c. Pandemiden/Salgından Kurtulma	25
d. Kötü Sözlü Kişilerin Kötülüğünden, İftiralarından ve Dedikodularından Emin Olma	27
e. Düşman Saldırılarının ya da Pandeminin Sona Ermemesi Durumunda Hitit Topraklarında Tanrılara Kurban Sunusu Yapacak Tek Bir Kişinin Bile Kalmayacağı Endişesi	28
f. Sıkıntı, Endişe ve Bir Derde Düşar Olunma	29
g. Yağmur Duası	29

III.

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ TÜRKÇE NEŞRİYATI NE DURUMDADIR?	33
--	----

IV.

BİN TANRILI HİTİT PANTEONU	35
a. Hitit Kil Kitaplarında Geçen "Bin Tanrı" Listesi	37
b. Hitit İmparatorluğunun Çok Tanrıcılık Siyaseti	68
c. Panteonun İki İncisi	69

Fırtına Tanrısı	69
Arinna Kenti Güneş Tanrıçası.....	70
d. Hitit Dini ile Tanrı ve Tanrıçalarının Genel Özellikleri.....	71

V.

HİTİT İMPARATORLUK SONRASI ESKİ ÖNASYA'DAKİ PANTEONDA BİR DEĞİŞİKLİK OLDU MU?	77
a. Demir Çağı	77
b. Tanrıça Aşerah/Aštarte ve Hz. Süleyman	79
c. Hesiodos'un "Theogonia" Adlı Eserindeki Panteonun Anlattıkları	82
d. Cicero'nun "De Natura Deorum" Adlı Eserinde İ.Ö. 1.-İ.S. 1. Yüzyılda Politeizm	84
e. Cahiliye Dönemi Arap Toplumu Putları	87
Şefaatçi Tanrıçalar: Lat, Menat, Uzza ve Çolak İlah Hubel	90
Diğer Putlar ve Dikilitaşlar	92

VI.

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ TERCÜMELERİ.....	95
HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININKATALOG (CTH) NUMARALARI	165
KAYNAKÇA ve KISALTMALAR	169
DİĞER YERLERDE KULLANILAN KISALTMALAR.....	178
DİZİN	179

ÖN SÖZ

Bu kitabın satırlarını yazmaya başladığım şu an¹, Kovid-19 adı verilen bir virüs salgının başlamasıyla ülkemizdeki tüm ilk, orta öğretim ile üniversitelerimizin tatil edilmesine rastladı. Ateş, öksürük, nefes darlığı gibi solunum yolu enfeksiyonu belirtileri gösteren bu pandemi, ilk kez Çin'in Vuhan eyaletinde 2019 Aralık ayında görülmeye başladı. Birkaç ay içinde de hemen hemen tüm dünyaya yayıldı.

Hitit kil kitaplığı üst başlığı altında çevirilerini yapmaya çalıştığım bu serinin yedinci kitabı olan *Hitit Duaları Kil Kitabı*'nın, -çok önceden planladığım halde- bu salgına denk gelmesi bir tesadüf mü ya da bir tevafuk mudur?

Bilemiyorum.

Şu an üniversite kampüsündeki lojmandaki dairemde kısıtlı bir sokağa çıkma izni altında bu kitabın satırlarını yazıyorum.

Böyle salgınlarla eski Anadolu, Mezopotamya ve Mısır toplumları hep karşılaştı ve salgınların ortadan kalkması için büyük mücadeleler verdi. Pandemiye karşı verilen bu savaş, bilimsel tıp verileri ile değildi tabi ki. Hitit panteonunu dolduran tanrı ve tanrıçalardan ülkeyi kasıp kavuran salgının, Hitit coğrafyasından kaldırılması amacıyla, tapınaklarda bin tanrı kapsamında belli başlı putlara yapılan içten samimi münâcâtlardı ve onlardan medet ummalarıydı.

¹ 13.03.2020.

Hitit kütüphanesinde dua içerikli bu kil kitaplar, bir yakarışı içeriyordu ama bu yalvarmalar münâcât yani tanrı ve tanrıçaları övgüye boğmuş şiirsel tarzda münâcât içerikli kaleme alınmıştı. Bilindiği gibi, ebiyatımızda münâcât, *“fısıldaşmak ya da bir sırrı paylaşmak”* anlamında manzum ve mensur eserlerde değer görmüştür. Bu bağlamda, *“Hitit dua metinleri”* için edebî bir üründür dersek fazla bir hata yapmış sayılmayız.

Hitit yakarışlarını içeren çevirisini yaptığımız bu kil kitaplar, -tabiri caizse- insanın bir sanat endişesi duymaksızın samimiyetle ve içtenlikle tanrı ve tanrıçalara duygulu ve nazikçe yönelmesiyle her şeyi onlardan istemesini göstermektedir. Yaptığımız tercümelerin milletimizin her kesimi tarafından bir kaynak eser olarak kullanılmasını arzu ettiğim gibi çevirilerimle okuyucuyu sıkmadan, Hititlerin putlar karşısındaki dua ruhunu yansıtabildiğimi düşünüyorum.

Takdir okuyucuların...

Prof. Dr. Güngör KARAÜĞUZ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Eğitim Fakültesi - 2020

GİRİŞ

*“Duanız olmasaydı
Rabbim size değer verir miydi?”*

Klasik bir giriş olacak ama dua kelimesinin sözlükteki manası ile başlamak isterim söze.

“Tanrıya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin, münâcât, niyaz, yakarı, yakarış³, çağırma, çağrı, seslenmek, istemek, talep etmek, davet etmek⁴” gibi oldukça geniş manaları ihtiva eder sözcük.

Aslında dua (Türk kültürü içinde *alkış*⁵), manevi kültürün yansıması kapsamında ister tek başına, ister bir topluluk ile birlikte yapılmış olsun, kısa ama etkili, samimi ve duygu yüklü sözlerle kutsal olarak algılanan ulu varlık ile iletişim kurup dünya nimetlerinden istifade etme çabasıdır. Dahası kişinin iştirilmek arzusu içinde⁶ yüce varlık karşısında sevgi, hürmet, saygı ve teslimiyet içinde günahlarını da itiraf ederek aczini anlayıp onun üstün gücünü kabul etmesidir⁷. Bu kabul ile güç ve güven duygusunu⁸ kazanacak olma bilinciyle kişinin ölümlü olduğunun idraki içinde yüce varlıkla konuşmasıdır bir nevi.

Taraflarca denk olmayan bir ilişki bağlamında dua ve ibadetler, kişinin dini duygularının bir tür dışa vurumu ve

² Furkan 77.

³ TDK 2011, 1776, 2506.

⁴ Akay 1991, 72; Karaman-Karagöz 2006, 128.

⁵ Çobanoğlu 2005; Keskin 2017.

⁶ Hökelekli 1998, 213.

⁷ Şentürk 2008, 108.

⁸ Hökelekli 1998, 214.

tanrı ile olan iletişimidir aslında. Bu iletişimde kişi yaptığı duadan bir cevap alacağı umuduyla eksikliğinin de bilinci⁹ içindedir. İster politeist olsun isterse semavi dinlerde olsun dua ibadetin özünü¹⁰ oluşturmuştur. Zaten dua, insan fıtratında olan bir olgudur¹¹.

Duanın bedeni ve ruhu olumlu yönde etkileyip sezgisel duyguların açığa çıkmasına ve sinir sistemini yatıştırıp kişiye pozitif bakabilme yetisi kazandırdığı aşikârdır. Çünkü hiçbir şekilde dini inança sahip olamayanların bile dua ettikleri yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir¹².

Dua eden kendinin görüp gözetildiğini ve korunup kollanacağına inanmasıyla birlikte korkularından, sıkıntılarının, bulanımlarından kurtulabildiği, hayata bağlanabildiği ve yaşam gücünü yeniden kazanabildiği yönünde de araştırmalar mevcuttur¹³.

Uygulanma şekli kapsamında kalpten ve ihlas ile yapılan *sözlü dua*¹⁴, kişinin elinden geleni yapmasını gerektirecek *fili dua*¹⁵ ve içinde bulunduğu durumun arzının yapıldığı *hali dua*¹⁶ olmak üzere dua sınıflandırılmıştı. İçerik bakımından da *dilek duası*¹⁷, *şükür duası*¹⁸, *şefaât duası*¹⁹, *övgü duası*²⁰, *günahların bağışlanması duası*²¹ ve *tefekküirî dua*²² şeklinde tasnif edildiği anlaşıyor.

Duanın bu kısa felsefi, sosyolojik, psikolojik izahın ardından Hitit dualarının eskiçağ politeist dini algısını nasıl şekillendirmiş ve yönlendirmiş olduğunu görmeye, anlamaya, algılamaya çalışarak irdeyelim.

⁹ Vergote 1999, 238.

¹⁰ Tirmizi, Daavât, 1.

¹¹ Selbie 1924, 207; Koç 2003, 375.

¹² Meadow-Kahoe 1984, 114; Marinier 1991, 22.

¹³ Kirkpatrick 1997; Küçükcan-Köse 2000, 17.

¹⁴ Altun 2008, 43.

¹⁵ Ünlü 2006, 39.

¹⁶ Altun 2008, 45.

¹⁷ Meadow-Kahoe 1984, 114; Hökelekli 1998, 226; Uludağ 1994, 535; Argyle 2006, 331; Argyle 2006, 331.

¹⁸ Hökelekli 1998, 226; Bebek 1998, 23.

¹⁹ Hökelekli 1998, 227; Certel 2003, 126.

²⁰ Hökelekli 1998, 227.

²¹ Hökelekli 1998, 227; Certel 2003, 127.

²² Argyle 2006, 332.

I.

SEMAVİ DİNLERDE DUA

a. Tevrat ve İncillerde Dua

Eskiçağlardan itibaren acziyetini anlayıp tanrı ve tanrıçalara ya da atalara yakarışları baş sırada olduğu bilinen insanın dualarının kutsal kitaplar ile birlikte özel risalelerde önemli bir hacim teşkil ettiği görülüyor. Yahudilik ve Hristiyanlıkta bireysel dua yanında genellikle ritüellerde icra edilen²³ toplu duaların “*duan etkili olsun*”, “*duamız bütün dünyayı altüst edebilir, yeter ki imanımız güçlü olsun*”²⁴ felsefesi ile icra edildiği anlaşılmaktadır.

Yahudilikte “*sıkıntılı gününde seslen bana, seni kurtarırım, sen de beni yüceltesin*”²⁵ hitabıyla dua eden kişi, ayakları bitişik vaziyette diz çökmek, baş eğmek, elleri göğse açmak ve Kudüs’e yönelerek altmışaltı cümle ile günde üç defa (sabah, öğle ve akşam) İbranice ya da Aramice dua eder²⁶. Ayrıca cumartesi ve bayram günlerinde de kişinin dua atkısını (tallit) alarak sol pazuya ve alna da dua kayışı takarak dua edilmektedir.

Yahudi ve Hristiyan topluluklar dua sırasında Mezmurlar kitabını okur. Dahası Hristiyan teolojisinde duanın makbul olabilmesi için şu ana kurallara azami ölçüde uyulması gerekir:

²³ Karaman 2010.

²⁴ Luther 2011, 5.

²⁵ Mezmur 50:15.

²⁶ Cilacı1994, 530.

a. Kişinin imanının güçlü olması b. Yüreğinde şüpheye yer olmaması, c. Allah'ın iradesine göre dua edilmesi d. Allah'ın dua edenin isteğini bildiğini bilmesi, e. Duanın sürekli²⁷, uzun ve güçlü olması, f. Şükür²⁸, g. Mesih'e dayanma, h. Kişinin yüreğini duaya hazırlaması ve tanrıya meydan okunmaması²⁹ 1. Tanrının adının yanlış, utanılacak şekilde boş yere kullanılmaması³⁰.

Hristiyanlıkta putperesler gibi dua edilmemesi tavsiye edilirken Hz. İsa'nın da tavsiye ettiği bir dua şekli olmamasına karşın³¹ günlük (sabah, öğle, akşam/Katoliklerde günde yedi), Pazar ve her yıl paskalyada manastır ve kiliselerde keşiş ya da rahipler eşliğinde dua edilmektedir. Duanın yapılış şekli de gözleri göğe kaldırıp, elleri kavuşturup³², diz çöküp ya da ayakta içten geldiği gibi³³ olmalıydı. Duanın sonunda -Yahudi inancındaki gibi- duanın kabulünün bir temenni nişanesi olarak her zaman azimle ve mutlaka "âmen/âmên" yani âmin denmeliydi³⁴.

b. Âmin Kelimesinin Hitit Dua Kil Kitapları, Tevrat, İnciller ve Kur'an Işığında Kısa Bir Değerlendirilmesi

Âmin kelimesinin kökünün İbranice ve Süryanice olduğu ancak buradan Arapçaya geçtiği noktasında görüşler olsa da bunda bir fikir birliği sağlanamamıştır³⁵. Şurası bir gerçektir ki kelime Sami dil gurubundan Akadça *İMN(UM)* sözcüğü ile bağlantılıdır. Sözcük eski Mısır'da yeryüzü ve yeraltının saklı tanrısı Amu(o)n/Amana'yı akla getiriyor. Bu bağlamda, diğer Sami dil gurubu dâhilinde ortak köke sahip olan kelime, Arapça'daki *emn* "inanmak, güvenmek" köküyle irtibatlandırılıp "kabul buyur/icabet eyle"³⁶ şeklinde çevrilmektedir.

²⁷ 1. Selanikliler 5:17; Luka 11:9-13.

²⁸ Luther 2011, 6, 7, 11, 13.

²⁹ Sirak 18:23.

³⁰ Çıkış 20:7.

³¹ Matta 6:5-7.

³² İslamiyette eller yukarı kaldırılır ve yüze sürülür (Tirmizî, De'avât, 11).

³³ Luther 2011, 17-18.

³⁴ Luther 2011, 24.

³⁵ Erdem 1991, 62.

³⁶ Erdem 1991, 62.

Arapçada da bu manadaki kelime, Hz. Muhammed'e isnat edilen bazı Hadislerde ifadesini bulmuş ve ibadetin hangi safhasında ne şekilde söylenmesi gerektiğinin altı aşağıdaki gibi çizilmiştir:

"İmam âmin deyince siz de âmin deyin. Zira kimin âmini meleklerin âminine tevâfuk ederse günahları affedilir".

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmin derdi³⁷."

"Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), 'Veledâllîn' ayetini okuduğu vakit sesini yükselterek 'Âmin' derdi³⁸."

"Yahudiler, sizin birbirinizle selamlaşmanızdan ve Âmin demenizden dolayı size haset ettikleri kadar hiçbir şeyinize haset etmezler' buyurdu³⁹."

"Onlar Âmin derken seslerini yükseltiyorlardı⁴⁰."

Ancak Kur'an'ın "âmin" ifadesini hiçbir şekilde uhdesine almadığı görülüyor. Dolayısıyla **sözcük, hiçbir şekilde Kur'anî bir kavram değildir**. Buna karşılık, Kur'an, duanın sonunun nasıl bitirilmesi gerektiği meselesini, cennete girmeye hak kazanmış kişilerin cennette, Allah'a yaptıkları dualarının sonunu, "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdosun" şeklinde bitirileceğini haber veriyor: "Onların orada duası: 'Allah'ım sen her türlü eksiklikten uzaksın'; birbirine sağlık dilekleri: 'Selam'; dualarının sonu: 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdosun' sözleridir"⁴¹.

Kelimenin, Kur'an'da zikredilmemesine rağmen mezhep imamlarının, imamın fatiha suresini okur okumaz âmin kelimesinin söylenmesi konusundaki ictihatlarının tamamını Hadis'e danyandırmış olduğu aşîkârdır. Bu bağlamda âmin ifadesinin Hanifilerde imamın ve cemaatin, Mâlikîlerde sade-

³⁷ Malik 1/87/45, Buhari 780, Müslim 410/72, Ebu Avane 2/130, Ebu Dâvûd 935, 936, Nesei 924, 925, Tirmizi 250, İbni Mace 851, Humeydi 933, İbni Huzeyme 575, İbni Hibban 1804, Beyhaki 2/55, Begavi 587, Abdurrezzak 2644, Ahmed 2/233.

³⁸ Ebu Dâvûd 932, Nesei 878, Tirmizi 248, İbni Mace 855.

³⁹ İbni Mace 856, İbni Huzeyme 8574, Ahmed 6/134, 135, Albânî Sahiha 691, 692.

⁴⁰ Beyhaki 2455, Albânî Daifa 2/368.

⁴¹ Yunus: 10.

ce cemaatin gizli ya da sessiz okuması, Şâfiîler ile Hanbelîler de imamın ve cemaatin açıktan söylemesi benimsenmiştir.

Peki, sözcük diğer kutsal kitaplar ve çivi yazılı belgeler bağlamında hangi kaynakta ve ne ölçüde zikredilmiş olabilir?

Dini bir kavram ve kullanımındaki yoğunluk bakımından bakıldığında sözcüğün Tevradî ve İncilî bir kavram olduğu hemen anlaşılıyor aslında. Dolayısıyla kelime Kutsal Kitap'ta İ.Ö. 6. yüzyıla kadar Tevrat ve sonrası kitaplar olmak üzere yirmi üç ve İncillerde de otuz bir yerde geçmektedir.

Duanın kabul edilmesi bağlamında “âmin” sözcüğü, Tevrat'ta ve İncillerde daha ziyade tapınakta ve bir cemaat önünde yüksek sesle telaffuz edilmesi⁴² mantığına dayanmaktadır: “*Kavminin tamamı/cemaat âmin diyecek*”⁴³.

Âmin sözcüğünün cemaat karşısında yüksek sesle söylenmesi şeklinde bir kuralın Hitit panteonundaki tanrı ve tanrıçalarına yapılan dua metinlerinin sonunda –tıpkı Tevrat'taki söyleniş kuralı gibi- karşılığını bulmaktadır. Bu dua kitaplarında kelime *apat ešdu*⁴⁴ “öyle olsun/âmin” şeklinde geçer. Bu Hititçe tamlama *apa-* “işte oradaki, öyle” işaret zamininin sg. nom.-acc. n. halidir ve *eš-* “olmak” filinin emir hali, üçüncü tekil şahsını göstermekte olup “olsun” anlamına gelir. Nitekim bu tamlama CTH 376 §13 ve 377 §15. paragraflarda şöyle geçiyor:

“*Kral, kraliçe, prensler ve Hatti ülkesine sonsuza kadar yaşam, sıhhat, zindelik, uzun yıllar ve sevinç ver. Üzümlü, badem ağacını, sığırları, koyunları, keçileri, domuzu, katırları, eşeği, otlağı ve yabani hayvanları ve insanı gelecekte bereket(li bir şekilde) verip dur ve (orada) gelişsinler. Rüzgârlar [] yağmurları getirsin. Hatti ülkesi de gelişsin, zenginleşsin. (Duuasının ardından orada) bulunanların tamamı/cemaat: “Öyle olsun/Âmin” diye bağırır*”⁴⁵.

⁴² Tesniye 27:15-26; 1. Tarihler 16:36; Mezmurlar 106:48.

⁴³ Tesniye 27:11-26.

⁴⁴ Ünal 2016, 626.

⁴⁵ Bu ifadeyi yukarıda Tevrat cümlesiyle krş. Tesniye 27:11-26.

İ.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı politeist eskiçağ dünyasında büyük mücadeleler verdiği anlaşılan Kudüs'te yaşamış bir Yahudi peygamberine ait ifadelerde "âmin" kelimesinin bir tanrı ile irtibatlı olarak anılması meselesini de buraya kaydetmeden geçmek istemem:

"Öyleki ülkede kim bereket isterse Âmin Tanrısı'ndan isteyecek⁴⁶."

Hristiyan dini inancı içinde de kanonik İncillerde tanrının yüceliği için Mesih aracılığıyla⁴⁷ tanrıya söylenen bir söz bağlamında "âmin⁴⁸", Hz. İsa'nın sıfatlarındandı.

"Laodikya'daki kilisenin meleğine yaz. Güvenilir ve gerçek tanrı, tanrı yaratılışının kaynağı ve Âmin şöyle diyor: 'Yaptıklarını biliyorum. ...⁴⁹'"

"Bütün melekler tahtın, ihtiyarların, dört yaratığın çevresinde duruyorlardı. Tahtın önünde yüzüstü yere kapanıp tanrıya tapındılar. Âmin, övgü, yücelik, bilgelik, şükür, onur, güç ve güçlülük sonsuza dek tanrımızdır diyorlardı⁵⁰."

Ancak Kur'an, politeist Hitit ulusu ile Tevrat ve kanonik İncillerin bir kuralı gibi duran böyle yüksek sesle yakarış şekline itiraz getirmektedir. Birden fazla ayetle de açıkladığı bu konuyu Hz. Zekeriya'nın şahsı ile misalleştirmiş ve onun gizli bir seslenişle Allah'a yalvarıp yakardığını⁵¹ dillendirmiştir:

"Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma⁵²."

"Rabbimize yalvararak ve gizlice dua edin, çünkü O haddi aşanları sevmez⁵³."

⁴⁶ Yeşaya 65:16.

⁴⁷ Vahiy 1:1-2

⁴⁸ 2. Korintoslular 1:20.

⁴⁹ Vahiy 3:14.

⁵⁰ Vahiy 7:11-12.

⁵¹ Meryem 3.

⁵² A'raf 205.

⁵³ A'raf 55. Bu ayeti tastik eden Hadisler: Buharî, Cihâd, 131.

Son cümle olarak kelime, Sami dil gurubundan eski Mısırca ve Akadça sözlükte yer bulmuş olup politeist eski-çağ dünyası içinde Hitit toplumunca tapınaklarda tanrı ve tanrıçalara yapılan dualarda duanın ardından yüksek sesle seslendirilmiştir. Kelimenin anlam bakımından aynı işlevde ve neredeyse birebir olarak Hitit dua metinlerinde geçen ve söyleniş haliyle Tevrat'a monte edilmiş olduğu anlaşıyor. Kur'an ise hem kelimenin aslını hem de yapılan dualar esnasında yüksek sesle telaffuz edilmesi bilgisini teyit ve tasdik etmemektedir.

c. Kur'an ve Hadis-i Şeriflerde Dua

Kur'an'da iki yüz kadar ayetin⁵⁴ ve Hadislerin -ibadetin özü olarak telakki edilen- duadan kastının, Allah'ı birleme yani tevhid olduğu açıktır. Kur'ana göre dua, -yukarıdaki ayetten de anlaşılacağı üzere- sessiz, içten ve duygulu af ve rahmet ile dünyevî, uhrevi isteklerde bulunmaktır⁵⁵. Dahası kulun duadan üstün bir şey olmadığı ve duanın ibadetin özü olduğunun bilincinde olunmaktır. Bu bağlamda da yakarmaya kişi önce kendinden başlamalıdır. Eller semaya kaldırılmalı, duada ısrarcı olunmalı ama duanın sonucu beklemede aceleci olunmamalıdır. Mazlumun, misafirin, yolcunun ve anne babanın çocuğuna yaptığı duanın makbul olduğunun⁵⁶ bilinmesi gereklidir. Kısaca duada zikir, istâze, istiâne, teşbih, hamd, senâ, tövbe, istiğfar, şükür, hamd, senâ, teşbih, tekbir ve tehlîl⁵⁷ gibi ana kavramların şuurunda olunması şarttır.

⁵⁴ Çağrıncı 1994, 536; Aydın 2009, 93.

⁵⁵ Tokpınar 2013, 13-14.

⁵⁶ İbn Mâce, Dua: 17, 27; Müslim, Fedail: 27; Ebû Dâvûd, Huruf: 17; İbn Mâce, Duâ: 27; Ebû Dâvûd, Salat: 17.

⁵⁷ Parladır 1994, 531; Karahan 2009.

II.

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ MUHTEVASI

Hitit dua kil kitaplarından on altı çivi yazılı metnin tercümesi yapılmıştır. Boğazköy arşivinde keşfedilmiş olan bu yakarış metinleri incelendiğinde, dua metinlerinin Hitit devletinin dört ayrı zaman dilimi içinde kaleme alındığı anlaşılmıştır:

- a. Orta Hitit Dönemi⁵⁸
- b. Hitit imparatorluğunun ilk çeyreği⁵⁹
- c. Hitit imparatorluğun orta⁶⁰ ve son çeyreği⁶¹

Bu dualar kral, kraliçe ve yüksek rütbeli memurların farklı ve zorlu olaylar karşısındaki içten ve samimi duyguları ile korku ve endişelerinin yansıtıldığı yakarışlarının bir tezahürüdür. Belki kral, kraliçe veya prensin ağzından yazdırılmış olan bu kil kitaplar, kâtipler tarafından kaleme alınıp rahiplerin günlük ya da –veba dularının okunuşunda olduğu gibi on dört gün kadar⁶²- uzun soluklu olarak tapınaklarda ilgili tanrı ve tanrıça heykelleri huzurunda münâcât ya da ilahiler tarzında okunuyordu. Dua eden bizzat kral ve kraliçe de olabilmekteydi ve bu kişiler ilgili ulûhiyetin rahibi olarak da

⁵⁸ CTH 371, 373, 389.2, 385.10.

⁵⁹ CTH 372, 373, 374,375, 376.C, 377.8.

⁶⁰ CTH 70, 71, 376.F, 376.A, 377, 378.1-4, 379, 380.

⁶¹ CTH 381, 382, 383, 384, 385.9, 386.1-3.

⁶² CTH 377 § 12.

başkent Hattuša, Arinna (Alacahöyük) ve Zippalanta gibi kült merkezlerinde dua edebiliyordu⁶³.

Ayinlerin de karıştırıldığı bu duaların içeriğinde, hastalık ve salgın başta olmak üzere ülke ya da şahıslar için ters giden bazı şeylerin iyileşmesi ve *“ver ki ben de daha iyisini vereyim ve yapayım”* felsefesi ışığında tanrılara yakarma telakkisi yatmaktaydı.

Dua ve ayinin iç içe işlendiği en güzel örnek II. Muu attalı'nın duasıdır⁶⁴. Duaya, kralın şafak sökerken otuz beş adet somun ekmeğin ve çanak dolusu yağla karıştırılmış balın bir tepsi börek, bir çanak dolusu hububat, şarap dolu otuz testi ile birlikte çatıda tüm tanrılar adına sunulması ile başlanmaktadır. Sonra çağrılan ulûhiyetlerden tek tek yardım dilenilmektedir. Onların hepsi adına yakılan bir takdime olarak bir somunun sunulmasıyla da ayin bitirilmektedir.

Dua-ayin harmanlanmasını yansıtan diğer bir metin de kraliyet çiftini kötülüklerden korunmak maksatlı Arinna kenti güneş tanrıçasına yakarışları anlatan metindir⁶⁵. Yine şafak vaktinde güzelce yıkanılmış, tören elbisesi giyilmiş, getirilen su dolu bir sürahi ile üç yufka ekmeğin sunağın arkasına yerleştirilmiştir. Sunağın önüne getirilen sürahiden üç kez akıtılarak tanrının ve kişinin kendi elleri de yıkanmıştır.

Tercümelerini yapığımız bu dua metinleri bağlamında, Hititli kral, kraliçe ve aristokratların tanrı ya da tanrıçalara yaptıkları yakarışlarda, onları en fazla yoran ve meşgul eden sorunların aşağıda maddeleştirmeye çalıştığımız konu başlıkları olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak şimdiye kadar keşfedilmiş kil kitapların sadece kraliyet ailesine ait olması, Hitit halkı hakkında çivi yazılı metinlere sahip olamamamız, onların dualarını hangi meseleler karşısında yapmış olabileceği konularını ne yazık ki bilemiyoruz.

⁶³ Krş. Fâtır 13, 14; Ahkâf 5.

⁶⁴ CTH 381.

⁶⁵ CTH 385.10.

- Ecdadının ya da kendi işlediği günahından pişmanlık duyma: Günah çıkarma
- Bir hastalıktan şifa bulma
- Pandemiden/Salgından kurtulma
- Kötü sözlü kişilerin iftiralarından ve dedikodularından emin olma
- Düşman saldırılarının ya da pandeminin sona ermemesi durumunda Hitit topraklarında tanrılara kurban sunusu yapacak tek bir kişinin bile kalmayacağı endişesi
- Sıkıntı, endişe ve bir derde düşar olunması
- Yağmur duası

a. Ecdadının ya da Kendi İşlediği Günahından Pişmanlık Duyma: Günah Çıkarma

Bu dualarda olmazsa olmazlardan biri de kişinin günahını itiraf edip, af dileyip, tanrılardan olmasını murat ettikleri şeylere kavuşulması hedeflenmiştir. Hitit dua kil kitapları tetkik edildiğinde bin tanrıdan müteşekkil olan Hitit panteonundaki belli başlı tanrılara yapılan dualarda kişinin önceden işlediği günahlarını itiraf etmesi -yani Hristiyan teolojisindeki gibi bir nevi günah çıkartmak- çok önemli bir yer tutmakta idi. Bu guruba CTH 378.1-4, 379, 383 ve 384 katalog numaralı kil kitapları dâhil edebiliriz.

II. Murşili ülkeyi yirmi yıldır saran vebanın öldürücü gölgesi altında, *“doğan her çocuğun vebaya yakalanıp ergenliğe kavuşup ama yaşlanamadan ölmesinin⁶⁶”* verdiği psikoloji altında tanrı ve tanrıçalara, pandeminin sonlandırılması için dua eder. Tanrıları överek başladığı duasında salgının sebebi olarak babasının genç Tuthaliy a’ya karşı zalimce davranışlarını gösterir. Sonuçta *“babasının meselesi olan bu konu Murşili’yi bulmuştur⁶⁷”* ve o da bu acıklı olayı tanrı ve tanrıçalara itiraf

⁶⁶ CTH 378.3 §2.

⁶⁷ CTH 378.1 §7.

ederek hem kendi hem de babası adına tanrılar huzurunda günah çıkartır. Zaten tüm ülke babasının işlediği günahın ceza-remesini çekmektedir. Tevrat'ın Yahvesi de: *"Babaların işlediği günahın oğullarından, torunlarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan"* soruyordu⁶⁸. Ancak Kur'an bu hususta *"hiç kimse başkasının günahını yüklenmez"*⁶⁹ diyordu.

Bir nevi tanrıların huzurunda günah çıkartma ayini de olan bu yakarılar işlenilen günahların kilise adına affetme yetkisine sahip papaza yapılan itirafları hatırlatıyor bize. Günahı itiraf etme ve başka bir deyişle günah çıkarma eylemi Roma imparatorluk döneminde perhiz gününden sonra Perşembe günü en az yılda bir kez olmak kaydıyla Katolik, Ortodoks kiliseleri bağlamında gelenekselleştirildi⁷⁰. Dua metinlerinde, Mısır ve Hristiyan dünyasındaki gibi günahın itirafıyla ahlaki temizlik ve günahlardan arınmanın hedeflenmiş olduğu ne kadar çok bariz. Bu bağlamda günahkârların günahını itiraf etme eylemi tanrıça İsis odaklı olarak eski Mısır'da şöyle tezahür ettiği görülüyor:

*"Tapınakta ilahe İsis heykelinin karşısındaki adak taşı önünde duran kişi, tanrıçaya ve diğer tanrılara karşı işlediği suçları aklından geçirip bu günahlarla üzdüğünü düşündüğü suçlarının tamamını herkesin huzurunda açıkça itiraf eder ve bu günahlarından dolayı haksız olduğunu da dile getiririp cezalandırılmasını isterdi"*⁷¹.

Biz yine Hititlere dönersek, dua metninde, II. Murşili günah çıkarmaya devam etmektedir ve salgının babası I. Şuppiluliuma'nın Mısırlıların diğer kardeşini Mısır'a krallığın başına geçmesi için istemesi ve babasının da onu gönderip Mısırlılarca öldürülmesi üzerine Mısır ülkesine saldırıp orasını yerle bir ettiğini anlatır. Ama babasının oradan alıp Hattuşa'ya getirdiği esirlerin taşıdığı vebanın bu kez tüm ül-

⁶⁸ Çıkış 20:1-7.

⁶⁹ Necm 38; Fâtır 18.

⁷⁰ Akalın 2014, 45-46, 64 vd..

⁷¹ Rose 1956, 54.

keye yayıldığından tanrılara şikâyetle bulunur. Bu salgından, ilk önce babası⁷² ve bir yıl sonrada kardeşi II. Arnuu anda ölecektir.

II. Murşili'nin büyük oğlu II. Muu attalli de Kummanni ülkesi fırtına tanrısına yaptığı duygulu ve coşkulu duasında işlediği günah olarak *"ayinlerin ihmal edildiğini, kutsal pınar ve tapınak ile ölü ruhlarına sunulan ekmeğin kirletildiğini"*⁷³ itiraf edip tanrıların kızgınlığını dindirmeyi hedeflemektedir. Bilindiği üzere bazı kurbanlar bağlamında somun ekmeğin ve arınma amaçlı yapılan bazı ayinlerde koyun, kuzu, oğlak, keçi, at, domuz, köpek ve özellikle kuşların ölü ruhlarına sunulduğu bilinir:

*"Sonra üç kuş alır; iki kuşu yeraltı dünyası tanrısı A.NU(N). NA.KE₄'ye bir kuşu da çukur tanrısına sunar"*⁷⁴.

*"Onlar, erkek sedir tanrılarına, öfke(li oldukları) için bir kuş ve günah(ları) için (de) bir kuş yakarlar"*⁷⁵

Günah çıkarma konulu bir diğer dua metni ise II. Murşili'nin hastalıklı oğlu *"hayatının hiçbir evresinde servet peşine düşmediğini"*⁷⁶ haykırmış III. Hattuşili ve *"Arinna kenti güneş tanrıçasının ahırında bir buzağı ve temel taşı"*⁷⁷ olan Hurrili karısı Puduhepa'nın güneş tanrıçasına yakarışlarına aittir. Bu dua metninde III. Hattuşili, -diğer tüm Hitit krallarının kaderi olduğu gibi- babasının günahını yüklenmiştir. Buna karşın o, sarayda Taş ananna'nın meselesi vuku bulduğunda daha çocuktur ve olaya dâhil bile değildir. Dolayısıyla tanrılarca ona bir haksızlık yapılmaktadır. Duasının ana konusu, bu olayın uzun uzun anlatılması üzerine kurgulanmıştır⁷⁸.

⁷² CTH 378.2 §4-5, CTH 378.4 §6.

⁷³ CTH 382 §4-6.

⁷⁴ KBo X 45.

⁷⁵ KUB XV 34 IV 50-51.

⁷⁶ CTH 383 §9.

⁷⁷ CTH 384 §2.

⁷⁸ CTH 383.

Bu guruba dâhil ettiğimiz dualar içinde ilginç bazı tamlamaları ve ifadeleri de burada yazmak isterim. Bu kapsamda II. Muğ attalı'nın Kummanni ülkesi fırtına tanısı için yaptığı duada iki ifade dikkatimizi çekiyor: *"Yetim çocuklara (yardım edip) kim verip durursa..."*⁷⁹ Belanın def olması açısından –tabiri caizse- yetim çocuklar odaklı verilen bir *"sadakanın"* bu metinde ifadelendirilmiş olması ve tanrıların kızgınlığının gitmesi noktasında sarf edilen *"soğuk suyun sevilmesi"*⁸⁰ benzetilmesi ilginçtir. Hesiodos da, sarfettiği *"dilenciye, misafire kötü davranmak suçtur, yetim hakkı yiyenin de ..."* ifadeleriyle aynı felsefeyi İ.Ö. 8. yüzyılda tekrar dillendirecekti.

Soğuk su ile ilgili olarak da bir Hadis'te şunlar kaydedilmiştir: *"Dâvûd Peygamber şöyle de duâ ederdi: "Allah'ım senden seni sevmeyi, seni seven kişiyi sevmeyi, senin sevgine ulaştıran ameli yapmayı isterim. Allah'ım senin sevgini bana kendimden, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli eyle"*⁸¹

b. Bir Hastalıktan Şifa Bulma

Bu guruba dâhil edebileceğimiz dualar içinde CTH 372, 373, 374, 376.F ve 380 numaralı katologta işlenmiş çivi yazılı metinleri sayabiliriz.

Bu çivi yazılı metinlerden *"ezilenlerin anası ve babası olan"* güneş tanrısına yapılan duada şu felsefi cümleler dökülüyor kişinin ağzından: *"Şimdi sağlığıma kavuşursam sen tanrının sayesinde iyileşmez miyim? Dinçleşirsem sen tanrının (ilahî) sözüyle dinçleşmez miyim? Gerçekten yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile (bağlantılıdır). İnsan yaşamı sonsuz değildir. Kısa (bir) dönemdir. Yaşamının günleri sayılıdır"*⁸². Kişi o kadar muzdariptir ki hastalığından bitmek tükenmek bilmeyen acısını da şöyle tarif ediyor bizlere yüzyıllar öncesinden: *"Su gibi akıyo-*

⁷⁹ CTH 382 §10.

⁸⁰ CTH 372 §12.

⁸¹ Tirmizi Daavât 73.

⁸² CTH 372 §11.

rum, nerede olduğumun farkında değilim. Bir kayak gibi nehirde (ne zaman) karaya vurup çıkacağımı bilmiyorum⁸³.”

Kantuzzili de şifa bulmak amacıyla tanrısına yaptığı yakarışlarında yukarıda sarf edilen içten ve samimi sözleri tercih etmekte⁸⁴ ve şu veciz cümleleri de ekleyiveriyor dualarının aralarına: “Ahırdaki koşum öküzünü kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Yine ağıldaki koçu kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Ekmeği buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma yemedim. Suyu buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma içmedim. Şimdi sağlığıma kavuşursam sen tanrının sayesinde iyileşmeyecek miyim? Dinçleşirsem sen tanrının (ilahi) sözüyle dinçleşmeyecek miyim?⁸⁵” Bu duasının içinde asırlar öncesinden “iyilik yaptığım hiç kimse beni hayatta tutmuyor⁸⁶” serzenişi ile “düşenin dostu olmaz” atasözümüzü bize hatırlatıyor.

Bu arada sağlığına kavuşmak için tanrılara sunulmak üzere oldukça zengin bir kurban menüsünün de hazırlandığı anlaşılmaktadır⁸⁷. Burada hemen şunu da not etmeliyim ki Hitit coğrafyasında hastalık ve şifa dağıtan tanrıça, -Akad-Babil kökenli, Ugarit ve Hurritler vasıtasıyla Hitit panteonuna girmiş- Yazılıkaya Açık hava tapınağının 50 nolu rölyef ile temsil edilen (Resim: 10) tanrıça İşhara⁸⁸ dır.

İnsanların hastalanmalarının en büyük nedeni olarak bireyin ya da bir topluluğun tanrılara karşı işledikleri bir günahıtan kaynaklandığı algısı tüm eskiçağ dünyası için de geçerli bir kuraldı: Nitekim “tanrım sana ne yaptım ve sana (karşı) hangi günahı işledim? Tanrım beni sen yarattın ve beni insan yaptın. Fakat ben tanrıma ne yap(mış) olabilirim⁸⁹” sorusu o zaman ki dünyanın beynini kurcalayan bir sorundu. Ancak

⁸³ CTH 372 §18.

⁸⁴ CTH 373 §5 .

⁸⁵ CTH 373 §4.

⁸⁶ CTH 373 §12.

⁸⁷ CTH 380 §1, 4.

⁸⁸ Kuzuoğlu 2016.

⁸⁹ CTH 374 II 15-17.

Kur'an'ın, bu Hitit felsefî sorusuna karşı “size gelen her iyilik Allah’tandır, başınıza gelen her kötülük de kendinizden⁹⁰” ifadesi ile bir karşı çıkışı ve bir cevabı da olacaktır.

Hitit dönemi Anadolu’sunda tanrıların kurban sunularının ihmal edilmesi, bedensel (papratar) ve ruhsal (u aştul) kirlilik, kara büyü, ölü ruhlarının öfkelenendirilmesi ile işlenen bir günah, kişinin hastalanması için en önemli nedenlerdendi⁹¹. –Yahudi inancındaki gibi⁹²- bu günahı korumak için çeşitli temizlenme kurbanları sunulmalıydı.

Hitit coğrafyasında hastalıktan şifa bulmak büyüsel geleneksel tıbbi ilaçlar ve politeist dini terapilerle mümkün oluyordu. Ancak geleneksel tıbbi ilaçlar kocakarı ilaçları şeklinde tezahür etse de bu, Hititlerin tıp alanında bazı pratikleri bilmediği anlamına gelmez. Nitekim Hitit toplumu suya ilave ettikleri tuzla ellerini yıkamayı öncellediklerini biliyoruz⁹³. Şüphesiz bu metod mikropların ölmesine sebep olur ama bunu bilinçli mi ya da bilinçsiz mi yaptıkları noktası yorum açıktır. Hitit coğrafyası dâhilinde su kaynaklarının kirlenmesinin bile yasaklanmış olması⁹⁴, kirlenmeye yani hastalıklara, salgına, kıtlığa ve kuraklığa sebebiyet verilebileceğinin Hititler tarafından hissedilmiş olduğunu delillendiriyor. Yerlerin sık sık süpürülmesini, temiz tutulmasını ve bazı kutsal mekânlara köpek ve domuz gibi hayvanların yaklaştırılmasını⁹⁵ da yasaklamışlardı. Tabi ki icra ettikleri büyülerle de baş ağrısı, öksürük, sarılık, uykusuzluk, cinsel iktidarsızlık, kısırlık, doğum ve salgın gibi hastalıkların tedavi edildiğine de iman ediyorlardı.

⁹⁰ Nisa 79; Şura 30.

⁹¹ Murat 2003.

⁹² Çıkış 29:14.

⁹³ Dinçol 1985, 25.

⁹⁴ Karağuz 2018, 74 (§25 (I 66-69)).

⁹⁵ Karağuz 2019, 168.

c. Pandemiden/Salgından Kurtulma

Salgınların sadece Hititler dönemi Anadolu'sunun değil Orta Doğu'nun tamamının tarih boyunca hep kaderi olduğu meselesini antik yazarlar eserlerine bile konu yapmıştı⁹⁶. Çünkü insanlık gerçekten salgınlardan çok çekmişti. Hitit kil kitaplardan CTH 376, 377, 378.1-4 ve 379 katalog numaralı çivi yazılı metinler salgın konusunu işleyen metinlerdir.

Salgının kalkması için duanın girişinde övgü dolu sözler sarf edildikçe birlikte, ilgili çoğu metinde ise direk konuya girildikten sonra salgın sebebiyle kefaretlere ve tanrıların kurban sunuları ile ayinlerinin gereği gibi yapılamadığı vurgulanıyor. Dolayısıyla tüm tanrılarla birlikte özellikle Hatti kenti fırtına tanrısı ve Arinna kenti güneş tanrıçasından on dört gün boyunca aralıksız süren dualarla –yukarıda ifade ettiğimiz gibi daha önce işlenmiş olan günahlar da gündeme getirilerek- aman dlenir⁹⁷. Ancak Hititlerin, Mezopotamya halkları gibi salgının bulaşıcılığının farkında olup olmadığı konusunu Mezopotamya'da bir salgın görülmesi durumunda kişilerin birbirlerinin evlerine gitmelerinin yasaklanmasından⁹⁸ bildiği sonucunu çıkarabiliriz.

Salgının Hatti topraklarından def edilmesi için dualar ile birlikte çeşitli ritüeller de tertiplenmekteydi. Bu ritüellerden belki de en ilginç ordu içinde bir salgının baş göstermesi sonucu icra edilen Aşhella ayinleri idi⁹⁹. Bu ayine göre beyaz, kırmızı ve sarı renkli içiçe bükülüp örülmüş ipliğe dizilmiş boncuklardan imal edilmiş kolyeler bir koçun boynuzuna ve boynuna asılmıştır. Gece olunca da bu koç çadırın önüne bağlanmış. Bu arada da, "*salgına hangi tanrı sebebiyet verdiyse bu koçun onun için bağlandığı*" söylenir. Sabah olunca hazırladıkları kurban malzemeleri ile birlikte koç çayıra salınır. Bu ara-

⁹⁶ Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki salgın için bkz. Çeçen 1991. Herodotos I. Kitap Klio 115, 117; VI. Kitap Erato 26.

⁹⁷ CTH 376 §13.

⁹⁸ Scurlock-Andersen 2005, 18.

⁹⁹ Dinçol 1985.

da kralın çadırının önünde de süslenmiş bir kadın oturmaktadır. Komutanlar ellerini koçun üzerine koyarak: *“salgına hangi tanrı sebebiyet verdiyse o tanrıya insan etinden artık nefret gelsin ve bu koçlar onları memnun etsin”* diyerek hem koçun hem de süslenmiş kadının huzurunda hürmetle eğilirler. Ardından kurban malzemeleri ile birlikte kadın ve koç karargâhın içinden dışarı çıkarılıp çayıra sürülür. Daha sonra onları düşman ülkesinin sınırına kadar götürenler *“karağastaki kişiler içimizde kötü olan ne varsa bu koç ve kadın alıp götürüyor. Onları kim bulursa bu kötü salgın o ülkede olsun”* deyip dururlar¹⁰⁰.

Salgın ve diğer hastalıkların seçilen bir koç sembolü ile def edilmesi görülürken başka bir Hitit kil kitabında yine *“günah keçisi”* teşbihi ile bir keçiye yüklenerek tard edilmesi tercih edilir¹⁰¹.

Bu ilginç törenin İ.Ö. 13. yüzyılın son çeyreğinde Hz. Musa ile irtibatlı olarak Tevrat'ta birkaç örnekle anlatılması bizi şaşırtıyor:

“Sonra iki tekeyi alıp Rabbin huzuruna, Buluşma Çadırı'na götüreceksin. İkisi üzerine kura çekeceksin. Biri Rab için, biri Azazel dağı için. Harun kurada Rabbe düşen tekeyi getirip günah sunusu olarak sunacak. Azazel dağı için düşen tekeyi ise halkın günahlarını bağışlatmak için canlı olarak Rabbe sunacak. Onu çöle salıp Azazel dağına göndereceksin.”

“Bir adam bir cariyeyle yatarsa eğer kadın nişanlı, bedeli ödemiş ya da azat edilmemişse, ikisi de cezalandırılacak ama öldürülmeyecek. Çünkü kadın özgür değildir. Adam Rabbe Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne suç sunusu olarak bir koç getirecek. Kâhin bu koçla adamın işlediği günahı Rabbin önünde bağışlatacak ve adam bağışlanacak.”

¹⁰⁰ Dinçol 1985, 23 vd..

¹⁰¹ Karağuz 2019, 135, §6 (II 7-13).

¹⁰² Levililer 16:7-10.

¹⁰³ Levililer 16:20-22.

d. Kötü Sözlü Kişilerin Kötülüğünden, İftiralarından ve Dedikodularından Emin Olma

Bu konuda yerin güneş tanrıçasına dua edildiği anlaşılmaktadır. Bu konudaki kil kitap CTH 371 nolu metin olup bu çivi yazılı metin, kişinin aile efradı ve çevresinden gelebilecek iftira içerikli kötü sözlerin bertaraf edilmesine dayalı yapılmış duaları içermektedir:

“Babası ona iftira (içerikli) kötü şeyler söylerse, sen onu duyma. Annesi ona iftira (içerikli) kötü şeyler söylerse, sen onu duyma. Kız kardeşi ona iftira (içerikli) kötü şeyler söylerse, sen onu duyma. Akrabası (ve) dostu ona iftira (içerikli) kötü şeyler söylerse, sen onu duyma¹⁰⁴”.

Nitekim güneş ve fırtına tanrısına edilen iftira içerikli duada bu kötü söz şöyle tasvir ediliyor¹⁰⁵: *“Ey Güneş tanrısı ve fırtına tanrısı! Gözlerinizi çevirip kral ve kraliçeye uygun gözle bakın ve saygı gösterin. Onları yaşatın. Bundan böyle kim krala karşı tanrıların dudaklarıyla kötülük taşırsa, çevresine ve başına çöken tanrıların kötü sözünü getirsin de yılan(ın) deliğine kaçmadığı gibi kötü söz de kendi ağzına dönsün.”*

Kötü söz söylemek ve iftira atmak gibi eylemler zaten hiçbir toplum tarafından iyi karşılanan eylemler olmamıştır. Kur'an bu iki zıt kavramı şöylece kıyaslar:

“... Güzel söz kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzer. (O ağaç) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Allah, öğüt almaları için insanlara böyle benzetmeler yapar. Kötü sözün durumu da gövdesi yerin üstünden koparılmış, kararı (yerinde durma imkânı) olmayan kötü bir ağaca benzer¹⁰⁶.”

¹⁰⁴ CTH 371 §3.

¹⁰⁵ CTH 389.2.

¹⁰⁶ İbrahim 24-26.

e. Düşman Saldırılarının ya da Pandeminin Sona Ermemesi Durumunda Hitit Topraklarında Tanrılara Kurban Sunusu Yapacak Tek Bir Kişinin Bile Kalmayacağı Endişesi

Bu konuda yapılmış en meşhur dua¹⁰⁷, I. Arnuu anda ve zevcesi Aşmunikal'in Hitit kil kitaplığında 375 katalog numarası ile kayıtlı olan dua metnidir. Bu duada, bu kral çifti tapınakların bakımının sadece Hatti ülkesi toprakları dâhilinde Hitit kraliyet ailesince yapıldığının ve tanrıların hakettikleri saygıya yalnız bu bölgede sahip olduklarının altını çizmektedir. Dahası tanrılara temiz ve büyük kurbanların sadece bu coğrafyada sunulduğunu ve tanrıların tapınaklarında bulunan altın ve değerli eşyaları ile de bizzat ilgilenildiğini belirtmektedir. Hitit kurban sunularının zaten ana felsefesi, -yukarıda ifade ettiğimiz gibi- “*ver ki vereyim*” esasına dayanmakta ve sunulan kurbanlar onları tanrılara yaklaştırmakta, böylece onlardan bazı dileklerde bulunulmak maksadıyla boğazlanıyor ya da yakılıyordu. Böylece tanrılar düşman saldırılarının durmasına son vermezlerse bu hizmetlerden faydalanamayacağı dile getirilmektedir. Kraliyet böyle yapmakla panteona karşı bir nevi şantaj yapıyordu aslında. Hititlerin bu felsefi yaklaşımını hiç bırakmadığını diğer çiviyazılı kil kitaplara yansımından çıkartabiliriz:

“Bilgeliğin kralı [EA], tanrılar huzurunda konuştu ve şöyle söylemeye başladı: “Sen niçin [insanoğlunu] mahvediyorsun? Onlar tanrılara kurbanlar sunmuyorlar mı? Onlar senin için (tütsü kurbanı olarak) sedir ağaç(ları) (yakıp) dumanını yükseltmiyor mu? Eğer sen insanoğlunu mahvedersen, onlar tanrılara artık [tapınmak (için kurban sunmayacak)]. Hiç kimse artık senin için libasyon ya da somun ekmek sunmayacak. Gelip Kummiî a kentinin kahraman kralı Teşup bile sabanı (bereketsizlik için) sımsıkı tutmak (zorunda kalacak). Gelip Şauşga ve Hepat bile değirmen taşında (un) öğütmek (zorunda kalacak)”¹⁰⁸.”

¹⁰⁷ CTH 375.

¹⁰⁸ Karauğuz 2017a, 127 (§5 (8-15)).

f. Sıkıntı, Endişe ve Bir Derde Düşar Olunma

II. Muş attalı'nın vicdanına dokunan bazı dert ve tasalar olmuş ki¹⁰⁹ şimşeğin fırtına tanrısına yakarmıştır. Hitit kil kitaplığının 381 nolu kataolog numarası ile kayıtlı olan bu yakarış metnine göre yapılan dua, bir tapınakta değil ancak çatıya çıkıp şafak vakti güneş tanrısı için yere serdiği sofraya ile birlikte bir ritüel eşliğinde *"ey tanrılar, (sizlerin) rahibi ve köleniz olan benim duamı ve sözümü iştirin. Tanrı beylerim sizle ilgili olarak tapınağınıza ve heykellerinize -Hatti ülkesi tanrılarına ve onlara nasıl hor (bakılıp) davranıldığını (da) anlatıp- şimdi sizlere dua edeceğim"* sözleriyle başlamakta ve her tanrının adını tek tek zikredilerek ritüeller¹¹⁰ eşliğinde devam ettirilmektedir.

g. Yağmur Duası

Telipinu için yapılmış olan dua metnini kapsayan CTH 377 katalog numaralı metnin son paragrafı yağmur duası ile ilgili olup bu tanrıdan bol yağmur dilenmektedir.

Bilindiği gibi Nerik kentinde, başta fırtına tanrısı olmak üzere Telipinu ve Kuliş işna kenti fırtına tanrısına da yakarılıyor ve bu kentin yakınında aranması gerektiğine inandığımız Zaliş anu dağı da yağmur ritüelleriyle çok yakından irtibatlı idi¹¹¹. Hatta bu kentteki tapınak ve dağı, yağmur duaları için tanrılara dua edilen mekânlardan sadece biriydi.

Eski Hitit döneminde Nerik kenti ve tapınağı Hitit hâkimiyet alanından çıkınca bu görevi –tanrılarının huzurunda huşu içinde ve huzuru bozmadan¹¹²- Amasya bölgesinde olması muhtemel olan Hakkı kenti tapınağı yerine getirmişti. Bu ve sonraki dönemlerde Kaşka saldırıları sonucu Hitit tapınımlarının ve bayramlarının kutlanması Hitit devletinin çekirdek bölgesi olan Boğazköy, Alacahöyük (Resim: 1-2) ve Yozgat hattının tercih edilmiş olabileceği düşünülebilir.

¹⁰⁹ CTH 381.

¹¹⁰ Ardzinba 2010.

¹¹¹ KBo III 7 II 21-24.

¹¹² KUB XIII 2 III 17-18.

Dolayısıyla Çorum'un 53 km güneydoğusundaki Şapinu a/ Ortaköy, koruyucu tanrı LAMA'nın tapınım merkezi olduğu kadar Fırtına tanrısı için de önemliydi.

Nerik kentinde, günümüzde –daha önceki bir çalışmamızda uzun uzun anlattığımız gibi¹¹³- Hıdırellez'in bir öncülü ve Hititlerde kutlanması zorunlu yüz ellinin üzerindeki bayramlarından sadece biri olan purulli- bayramı şenlikleri gerçekleştiriliyordu. Sadece bu merkezde değil Hattuša, Nerik, Büyük Nefesköy ile eşitlenen Taḫ inii a¹¹⁴ ve Zippalanta kentlerinde bile kutlanıyordu bu bayram¹¹⁵. Dolayısıyla bu bayram kutlamasının sözleriydi İlluḫ anka efsanesi. Efsanede, fırtına tanrısı ejderha/yılan İlluḫ ana'yı öldürüyordu tıpkı Hristiyan dünyada ünlenmiş ve Hıdırellez' de beyaz atlı Aziz George'un genç kızları kaçıran yılanı/ejderhayı öldürmesi gibi. Buradaki espri herhalde kızın, yılanın zulmünden kurtarılmasından sonraki sevincin yağmur ile özdeşleştirilmesi ile alakalı olmasıdır. Tıpkı Zeus ile Demeter'in kızı Persephone'un kaçırılmasından sonra bulunduğu yağmur yağmasıyla yaşadığı sevinç gibi. Nitekim Anadolu'da kimi bölgelerde yağmur kültü ile ilgili olarak Gürcü kızın kaçırılması ve sonra bulunmasıyla annesinin sevince gark olması¹¹⁶ da bu geleneğin devamı gibi görünüyor. Yine sağlığın ve bereketin sembolü olarak nitelendirilmiş yılanın, öldürülmesinden sonra yakılması ya da ters çevrilmesi ile yağmur yağdığı algısı bugün, Anadolu insanının zihninde hâlâ yer etmeye devam ediyor; bazı zıtlıklar eşliğinde. Mesela dua esnasında kâh eller toprağa bakacak şekilde aşağıya döndürülerek kâh kasketler geriye çevrilerek, kâh da elbiseler ters giyilerek durumun kuraklıktan berekete ya da yağmura çevrilmesi bu sembollerle kutsallaştırılıyor.

Boğazköy'de 1 nolu tapınağın depo odalarının biri ile daha küçük olanı da Yukarı Şehir'deki 5 nolu tapınağın yakınlarında bulunmuş granitten “yeşil taş” olarak adlandırılan

¹¹³ Karauğuz 2015, 91 vd..

¹¹⁴ Haas, 1994, 736 vd..

¹¹⁵ KBo II 5 II 39-41.

¹¹⁶ And 1970, 24.

taşın Hitit dünyasında ne anlama geldiği henüz bir sonuca bağlanmış değildir. Bu taşın günümüz yağmur duası seanslarında –genellikle yeşil¹¹⁷ ama siyah ya da beyaz da olup üzerinde kırmızı noktaların bulunduğu, etraftan toplanıp dua okunarak suya bırakılmak- şeklinde kullanılan ve kökü, eski Türk inançları bağlamında Şamanizm’e kadar uzanan yada/ cada taşı ile ilişki olduğunu hatıra getiriveriyor. Ama Hitit çiviyazılı metinlerinde “yağmur” ifadesi için *heu-* kelimesine rastlanırken “yağmur taşı” sözcüğü hâlâ bilinmemektedir.

Şimdi bu kısa ve öz bilgilerden sonra Hitit dualarının içeriklerine genel manada şunları da ekleyebiliriz:

- *Kral, kraliçe, asiller ve tanrıları kutsama ya da övme* (CTH 371 §5-7; CTH 372 §1-5, 9, 13, 15; CTH 373 §2-3, 7; CTH 376 §1, 3, 5; CTH 377 §2, 5-9; CTH 381 §66)
- *Askeri bir başarı kazanmak* (CTH 385.)
- *Tanrılara icra edilen tüm hizmetlerin kullar için bir karşılığının olması gerektiği* (CTH 375; CTH 376 §7-8)
- *Yalan/iftira ve kötü sözlerin dinlenmemesi, buna karşın sözün doğru olanının dinlenmesi* (CTH 371 §3-5, 8-9; CTH 384 §8)
- *Kurbanlar* (CTH 371 14; CTH 378.1 §6)
- *Günah, tövbe ve af* (CTH 372 §12, 15; CTH 373 §6; CTH 378.1 §9; CTH 382 §1; CTH 383 §11, 13)
- *Hastalık, salgın, çegirge istilası ve sağlık* (CTH 372 §14-15; CTH 373 §4-5, 8, 11; CTH 376 §7-8, 11; CTH 377 §12, 14; CTH 378.1 §2, 6, 8; CTH 378.2 §1, 5, 8, 10; CTH 378.3; CTH 378.4 §6; CTH 380)
- *Sıkıntı, endişe ve bir derde düçar olunma* (CTH 381)
- *Kral ve ailesi ile ülke için (sıkıntısız uzun ömür esenlik, mutluluk, sağlık, bolluk ve bereket verilmesi vs.) iyi temenniler* (CTH 371 §4, 13; CTH 372 §23; CTH 376 §8, 12; CTH 377 §10-11, 15; CTH 382 §2, 4; CTH 384 §9, 11)

¹¹⁷ Koçar 1991, 237.

III.

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ TÜRKÇE NEŞRİYATI NE DURUMDADIR?

Hattuša/Boğazköy’de 1906 kazılarıyla birlikte keşfedilmeye başlayan Hititlerin tanrılarına yakarışlarını içeren kil kitaplar, 1920 ve 1923 yılları ile birlikte çivi yazılı metinlerinin kopyalarının yayımlandığı iki farklı ciltte *Keilschrifturkunden aus Bogazköi* ve *Keilschrifttexte aus Boghazköi* neşredilmeye başlandı.

Metinlerin neşriyatıyla birlikte çivi yazılı bu kil kitaplardan veba dualarını içerenler 1940¹¹⁸’da ve 1950¹¹⁹’li yıllarda Batı’da fark edilip münferit olarak İngilizceye tercümeleri yapılmaya başlandı. Veba duaları üzerinde yine sonraki yıllarda da Batı’da çalışmalar devam edecektir¹²⁰.

Dua metinleri bu yayınlardan sonra da kısmen tekrar İngilizce¹²¹ ve Almanca¹²² çalışmalara konu olur.

1970’li yıllarda bazı araştırmacıların çalışmalarına konu olmaya devam eden¹²³ Hitit yakarışlarını kapsayan duaların tümü, 1980’de Fransızcaya çevrilir¹²⁴. Dahası bu yıllarda Hitit

¹¹⁸ Gurney 1940.

¹¹⁹ Goetze 1950.

¹²⁰ Furlani-Otten 1957; Güterbock 1958, 1960, 1978, 1980, 1984; Beckman 1997; De Martino 1998; Hoffner 1983.

¹²¹ Houwink ten Cate-Josephson 1967; Houwink ten Cate 1968, 1969.

¹²² von Schuler 1965.

¹²³ Kammenhuber 1974; Seux 1976; Kühne 1975, 1978.

¹²⁴ Lebrun 1980.

yakariş metinleri üzerinde kalem oynatılmaya devam edilecektir¹²⁵. Hatta antik Mısır'ın tanrılarına yakarişlerini içeren metinlerin tümünün Fransızcaya aktarıldığı dönem de bu yıla rastlayacaktır¹²⁶.

1990'lı yıllarda dua metinleri hakkında çalışmalar devam edecek¹²⁷ ve 1996 yılında II. Muḫ attallī'nin dualarını içeren dua metni değerlendirilmeye alınarak İngilizceye çevirisi yapılacaktır¹²⁸. Ancak Hitit dua ve yakarişları içeren çivi yazılı metinlerin tamamı Fransızca çeviriden tam yirmi iki yıl sonra bu kez İngilizce'ye aktarılacaktır¹²⁹.

Dünya Hititoloji çalışmaları bağlamında bu kronolojik yayın akışı içinde ne yazık ki –şimdiye kadar- Türkçede Hitit dualarının tümünü kapsayan bir neşriyata sahip değiliz. Ancak bu dualardan sadece üç tanesi, hangi çivi yazılı metin cildinde neşredildiği belirtilmediği gibi bu konuda bir kaynakçanın dahi verilmediği bir çalışmanın konusu olmuştur¹³⁰. Dolayısıyla Hitit dua ve yakarişlerinin işlendiği bu çalışmamız Türkçe yayın kapsamında bir ilktir.

¹²⁵ Sörenhagen 1981; Tischler 1981; Christmann 1989.

¹²⁶ Barucq-Daumas 1980.

¹²⁷ Ünal 1991; Wilhelm 1994; De Roos 1995; De Martino 1996;

¹²⁸ Singer 1996.

¹²⁹ Singer 2002. Dua metinleri üzerinde bazı tahlillerin yapıldığı son yıllarda da bir doktora çalışması (Sylwia 2012) İngilizce yayınlar içine dâhil edildi.

¹³⁰ Alp 2001, 72-75, 101-107, 128-133.

IV. BİN TANRILI HİTİT PANTEONU

Güneş Tanrısı

İ.Ö. 17. yüzyılın ilk yarısında Hitit devletinin temelini atıldığı kuruluş aşamalarında bin sayısını bulan tanrı ve tanrıça sayıları yoktu. Panteon oldukça tenha idi. Ancak İ.Ö. 14. yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte isimlerini kendilerinin tak-
tığı¹³¹ tanrı ve tanrıça sayısı bini bulmuştu. Hititolojinin ol-
dukça fazla itibar kazanmaya başladığı yıllarda yapılmış olan
bir çalışmada¹³², tanrı/tanrıça sayısı 572 olarak verilecekti. Ama
bugün artık –aşağıdaki tabloda görüleceği gibi- özellikle antlaş-
ma metinlerinde ifade edildiği gibi: “Biz şimdi bin tanrıyı bu ye-
min için meclise çağırdık¹³³” ifadesini teyit eder şekliyle 1000’dir.
Ancak tanrı ve tanrıçaların kil kitaplarda geçen epitetlerini de
hesaba katarsak panteonun ilah/ilahe sayıları bini aşar aslında.

¹³¹ Krş. Necm 23; Hud 109.

¹³² Laroche 1947.

¹³³ CTH 69.

Bu şimdiye kadar hiçbir eskiçağ toplumuna nasip olabilmiş bir sayı değildi. Bu tamamen Hitit icadıydı. Cahiliye dönemi Arap toplumuna kadar tapınım gören dikilitaşları da bu kavim ilk defa politeist dünyaya armağan etmişti¹³⁴. Sayı abartılıydı belki ama bu sayının yükselmesinde aynı özelliğe sahip tanrı ve tanrıçaların panteona dâhil edilme arzusu sağlamıştı bunu bir bakıma. Hatta Hititlerden sonraki politeist eskiçağ dünyası bile bu rekoru kıramayacaktı. Hititler böyle yapamakta -aslında- inanıp ibadet ettikleri tanrı ya da tanrıçaların o dönemde yaşayan ya da daha önce yaşamış uluslar tarafından da mahiyeti aynı fakat isimleri farklı olmak şartıyla verdikleri isimlerle aynı puta seslenmelerinden başka bir şey yapmıyordu. Cicero bunu daha sonraki yıllarda şöyle ifadelendirecekti:

“Ne kadar lisan varsa o kadar tanrı vardı”¹³⁵.

Bu yüzden sayı da biraz kabarıvermişti. Hitit Anadolu’sunda bazen Hattili, bazen Hurrili, bazen Mezopotamya kökenli tanrı ve tanrıçalar dönem dönem moda oluyordu. Bu Hititlerin keşfettiği yeni bir şey değildi. Bir Mezopotamya geleneği idi. Bu durum, kaleme alınmış çivi yazılı bir kil kitapta şöyle teyit ediliyor:

“Sahibem Arinna kentinin güneş tanrıçası, sen bütün ülkelerin kraliçesisin. Sen kendine Hatti ülkesinde Arinna kentinin güneş tanrıçası adını verdin. Sedir ülkesinde adına Hepat ismini verdin”¹³⁶.

Başkent Hattuşa Aslanlı Kapı

¹³⁴ Karauğuz 2019, 47 vd..

¹³⁵ Cicero 119.

¹³⁶ CTH 384 §1.

a. Hitit Kil Kitaplarında Geçen “Bin Tanrı” Listesi¹³⁷

Sıra No	Hitit Kil Kitaplarında Geçen Tanrı ve Tanrıçalar	Tanrı ve Tanrıça İsimlerinin Türkçe Karşılığı ya da Sıfatı	Eski Mezopotamya, Anadolu, Grek, Roma, Cahiliye Arapları Tanrı/Tanrıçalar ve Onlarla Eşleşenler
1	SUMER TANRI ve TANRIÇA ADLARI	Fırtına tanrısı	ADAD İŞKUR, BA'AL Cahiliye Araplar: Hubel
	10		
2	30	Ay tanrısı	NANNA, SİN Kaşku Grek/Roma Selene/ Luna
3	A.A	Sular tanrısı	
4	A.AB.BA	Deniz tanrısı	Grek/Roma: Poseidon/Neptün
5	AB	Pencere tanrısı	
6	A.GİLİM	Korkunç tanrı	
7	AMAR.UTU	Büyük efendi, dünyanın ve cennetin efendisi bereket tanrısı	MARDUK
8	A.NU(N).NA.KE ₄	Dev yaratıklar, kader ve yeraltı tanrısı. AN ile KI'ni torunu	
9	BANŞUR ^{MES}	Sofralar(ın) tanrısı	
10	DAG	Taht tanrısı	
11	DİM.NUN.ME	Emzikli çocukları kaçıran dişi cin. ANU'nun kızı,	LAMAŞTU
12	DİNGİR LÚ ^{MES}	Erkek tanrılar	
13	DİNGİR MUNUS ^{MES}	Kadın tanrılar	
14	DİNGİR.MAH ^{(T)AJ/} MES)	Ana tanrıçalar	Gulšeş Hannaḫanna Cahiliye Araplar: Menat
15	DUMU		Şarruma

¹³⁷ Laroche 1947; Cammarosano 2018.

16	É.A.A/EN.Kİ	Sular ve Bilgelik Tanrısı. Eşi DAMKİNA, antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
17	EN.GURUN		
18	EN.Kİ/EA	"Yerin Beyi". Bilgelik, hikmet, akıl ve bereket tanrısı; insanı koruyan ve ölümün sırrına hâkim	
19	EN.Kİ.DU	Kırların insanı, Gılgameş'in arkadaşı	
20	EN.LİL	Yeryüzünü yöneten tanrı. Fırtına, iklimler ve kadere hükmeden. Yer ve göğü ayıran. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi. NİN.GAL'in kocası ve ANU'nun oğlu.	
21	EN.ZU	Ay tanrısı	
22	EREŞ.Kİ.KAL	Yeraltı dünyasının hanımefendisi. Yeraltı/ölüm tanrıçası, hastalık ve belaların sırrına vakıf. NERGAL'in karısı ve İŞTAR'ın ablası. Nerik kenti fırtına tanrısının annesi=Arinna kenti güneş tanrıçası=Hepat,	ALLATUM, Lelû ani•, Allani* Cahiliye Araplar: Lat
23	GAL.ZU		
24	GAZ.BA.A	NANAIA=İNANNA'nın kızı	
25	GE	Gece(nin) tanrısı	
26	GİR	Yeraltı dünyası tanrısı, ceylanların tanrısı	ŞAKKAN=LUGAL.İR ₆ (GİR).RA
27	GİŞ.GİM.MAŞ	Ur kentinin tanrı kralı	Gılgameş
28	GUL-aş		Gulşeş Cahiliye Araplar: Lat
29	GUNNİ	Ocak tanrısı	
30	GURUN	"Meyve"	
31	İJAL	Kehanet tanrısı	
32	İB-mama	Ay tanrısı	
33	İD	Nehir tanrısı	
34	İMIN.İMIN.Bİ	Süreyya yıldızı	
35	İNANNA/GAŞAN	"Zühre yıldızı" Tesup'un kızkardeşi. Aşk, sağlık, bereket ve savaş tanrıçası. "Ülkenin ve gökyüzünün sahibesi"	Babil: İŞTAR, Ugarit: Anat, Şauşga* Grek: Demeter Mısır: İsis

36	İŠKUR	Yağmur ve fırtına tanrısı	ADAD Cahiliye Araplar: Hubel
37	KASKAL.KUR	Kaynak sularının, düden(lerin) tanrısı	
38	KA.ZAL	Korkunç tanrı	
39	LAMA	Koruyucu tanrı	
40	LİŠ-ga		İŠTAR, Šaušga*
41	LUGAL-ma/manni	Tešup ve Hepat'ın oğlu Šarruma/ Šarumanni	
42	LUGAL.İR.RA	Yeraltı dünyası tanrısı	
43	LUGAL.TÜR.NA[-		
44	MUL	Yıldız	
45	MUNUS.LUGAL	Kraliçe	
46	NÁ	Kutsal yatak tanrısı	Nathi*
47	NAM		
48	NAM.TAR	Talih tanrısı	Hudanni*
49	NĒ.ERİ₁₁.GAL (NĪR.GAL)	Savaş, harabe, salgın tanrısı. Yeraltı tanrısı. EREŠ.Kİ.GAL'in eşi,	Eštan ¹¹ ŠAMAŠ U.GUR Šulinkatte ¹¹ Šu _u al _i att _a * Hešui* Aštabi* İarri
50	NĪN.DUB.GAL.GAL	Tabletin büyük sahibesi	
51	NĪN.É.GAL	Sarayın kadını, fırtına tanrısının metresi	
52	NĪN.É.MU.UN.DÜ	Evi inşa eden tanrıça	
53	NĪN.GAL	"Büyük kızkardeş" Güneş tanrısının annesi ve ay tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
54	NĪN.KAR[		
55	NĪN.LÍL	E.A'nın karısı, NĪRGĪNSU'nun annesi, Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
56	NĪN.MAḪ	Ağustos tanrıçası	
57	NĪN.ŠEN.ŠEN	Kinza kenti tanrıçası	
58	NĪN.TU	Düşman ülkenin sahibesi,	
59	NĪN.URTA	NĪN.É.GAL'in eşi	

60	NİSABA	Tahıl tanrıçası	
61	NUSKA	Sarayın babası, güzel elçi, ışığın koruyucu tanrısı	
62	SAG.GA.RA	Kehanetin efendisi	MARDUK
63	ŞİR		
64	ŞU.Gİ	"Dünya" Güneş=Apşu,Merkür=Mummu, Venüs=Laḫamu,Mars=Laḫmu, Jupiter=Kişhar,Satürn=Anşar, Uranüs=Anu,Neptün=Ea, Pluton=Şupa	
65	TİR.AN.NA	Gökkuşağı	
66	UD	Gün tanrısı	
67	UD.SIG	İyi gün tanrısı	İzziştanu
68	U.GUR	Büyük tanrı. Ölüm ve ölümler diyarının tanrısı.	NĒ.ERİ ₁₁ .GAL, Şulinkatte
69	UMMEDA	Ay tanrısının kızkardeşi, Dadi.	
70	URAŞ	Ay tanrısı, Göçerlerin tanrısı.	NANNA/SİN
71	UR.MAĪ	Arslan tanrı	
72	UTU	Güneş tanrısı. Adalet, kehanet ve saltanatın beyi,	ŞAMAŞ
73	AKAD TANRI ve TANRIÇA ADLARI		
	ABA		
74	ADALUR	Dağ tanrısı	
75	ALLATUM	Ölüm, yeraltı tanrısı/tanrıçası. Kader, kismet ve bereket tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	EREŞ.Kİ.KAL Lelū ani- Cahiliye Araplar: Lat
76	ASSILA		
77	AŞTAR-ĪAŞI		İNANNA
78	AŞTAR-ĒARBA	Tarım ile ilgili tanrı	
79	AŞTARTE	Levant bölgesi Kybelesi	Tevrat: Aştoret/ Aşerah Grek: Rhea/ Demeter/Dionisos
80	BA'AL	Fırtına ve bereket tanrısı	Cahiliye Araplar: Hubel

81	BELET-DURİ		
82	BALİTJA		
83	BUNENE	Güneş tanrısı ile irtibatlı	UTU=ŞAMAŞ
84	DAGAN	Fırtına tanrısının babası. Tanrıların babası	
85	DAMKINA	EA'nın karısı	
86	ERRA	Veba ve kavganın tanrısı	NİR.GAL
87	ERUA	NABU'nun zevcesi, kısmet tanrısı	
88	GADDA	Kısmet tanrısı. Bir İsrail tanrısı ile irtibatlı.	
89	GAŞRU	"Çok güçlü". Tanrı/ tanrıça	
90	GİBİL	Ateş tanrısı	GİRRA=GİRRU
91	GULA	Şifa veren tanrıça	
92	HAMARİ		
93	HACEINNU		
94	İLİMARİ		
95	İLÜ KAŞARATİ		
96	İMLİKU		
97	A/İŞTAR	"Yıldız, Zühre yıldızı". Aşk ve savaş tanrıçası	Şauşga*
98	MADĀNU	Adalet ile ilgili tanrı. Günahları bağışlayan.	
99	MUŞANU		
100	MUŞU		
101	MUŞITU		
102	NABU	Babil kökenli güneşin, adaletin ve kehanetin tanrısı.	Grek: Apollon Latin: Apollo
103	NINKARRAK	Büyük şifa veren ve bitkileri yetiştiren tanrıça.	GULA=İŞTAR
104	ŞARPANITUM		
105	ŞAŞŞABET(T)U		
106	SİBITTİ	Hastalık ve talihsizlik tanrısı. Süreyya yıldızı.	
107	SIN	Ay tanrısı	
108	SUMUQAN	Güneş tanrısının oğlu. Sığır ve çobanların tanrısı	
109	ŞAGGAR	Ay tanrısı	
110	URŞANABİ	Gilgameş destanı tanrılarından	
111	WE'DA		

112	ZABABA	Savaş tanrısı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	U ₂ uru(n)katte
113	HATTİCE(*)-HİTİTÇE- LUWİCE (-) -HURRIÇE(*) TANRI ve TANRIÇA ADLARI Aḫ(ha)li(i a)*		
114	Aḫrušḫi*	(Güzel kokulu) buhur tanrıçası	Hepat*=İSTAR
115	Aindupinzu		
116	Aištappallu		
117	Ai anti		
118	Ai a*	Güneş tanrısı Şimegi'nin eşi şafak tanrıçası	Grek: Eos
119	Aiu*		
120	Ai anti		
121	Agalmati*		
122	Agaššari*		Ay tanrıçası NIN.GAL
123	Akni		
124	Agulliri papani*	Tanrılaştırılmış dağ	
125	Ala	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
126	Allai	Kraliçe	
127	Alalu*	İlk tanrılardan olup yeraltı dünyası ile ilişkilidir. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	A.NUN.NA.KE ₄ = karuiliuš DINGIR. MEŠ
128	Alamma		
129	Allani*	Sahibe, kraliçe. Yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrıçadır.	GAŠAN
130	Alandašši		
131	Allanza/u*	Fırtına tanrısı ve tanrıça Hepat'ın kızı	
132	Allanzunni		
133	Alau ₂ aima/i		
134	Alau ₂ aiimi		
135	Alḫe*		
136	Alḫišu*	Tanrıça Hepat ile ilişkilidir.	
137	Alḫišu ₂ a		
138	Alliḫi*		
139	Alli ₂ a		
140	Alili*		

141	Allinašši		
142	Alitapara		
143	Allummapani*		
144	Alu il*	Ay tanrısı Nikkal* ile ilişkilidir.	
145	Ammaj a		
146	Amlij a		
147	Amaza		
148	Ammizza Ammizzadu*	Yeraltı dünyası ile ilişkili ilk tanrılardandır. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
149	Ammunki*	Yeraltı dünyası ile ilişkili ilk tanrılardandır. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
150	Anna		
151	Annali j a*		
152	Annamiluli		
153	Anan(ilu)		
154	Annari	Koruyucu tanrı	LAMA
155	Ani		
156	Ankarti		
157	Andali j a		
158	Anu*	Yeraltı dünyası ile ilişkili ilk tanrılardandır. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
159	Anunnaki		
160	Appaliuna	U iluša kenti koruyucu tanrısı	
161	Appalu j a		
162	Apandu	Yeraltı tanrısı, antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
163	Apašta*	İlk tanrılardandır.	
164	Abada*		
165	Abade/i*		
166	Abirra*	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
167	Abiri*		
168	Api*	Yeraltı tanrılarının çağrıldığı kurban çukuru tanrısı	
169	Apritta(i a)		
170	Ara*		

171	Ara/i		
172	Arammi		
173	Ariniddu		
174	Arišen		
175	Ariu		
176	Argaba*	Teşup ile ilişkilidir.	
177	Arumura		
178	Aruna•	Kamruşepa'nın oğlu deniz tanrısı	
179	Arunit(ta)		
180	Aruri		
181	Aruşil		
182	Ašhaluga		
183	Ašammatta		
184	Aššanu u ant		
185	Ašši a•		
186	Ašgašepa		
187	Ašanu		
188	Aštabi*	Savaş tanrısı	
189	Aštutta		
190	Atali a		
191	Adamma*	Baba+anne kelimelerini barındıran belki de çift cinsiyeti temsil eden bir tanrı	
192	Adammira		
193	Adani*		
194	Attaumine*		
195	Ad/tunterra		
196	Aunammu*	İlk tanrılardandır.	
197	Au u a*		
198	Au u atta•		
199	Au attu		
200	Ekalti/Ekaldu/ İkalti/u*	Ai a ile ilişkilidir.	
201	Ella/intarpigga*	Tanrıça Lilura/i* ile irtibatlıdır.	
202	Ellel	Antlaşma metinlerinde geçen gökyüzü tanrısı	
203	Ellilu		
204	Eli purni*	Tapınak+bayram anlamında tanrıça İŞTAR ile ilişkilidir.	

205	Elkunirša	Yaratıcı tanrı	
206	Eltara/ İltaru*	İlk tanrılardandır.	
207	Elluri		
208	Elluita*	İlk tanrılardandır.	
209	Elu ari/u/İll(u)u aru*		
210	EN.Kita		
211	Enzili	Doğum yapan kadınların doğumunu kolaylaştıran fırtına tanrısının eşi	
212	Erišangi*	İŞTAR ile ilişkilidir.	
213	Erbidağ		
214	Ešeḫau urni		
215	Eššaburni		
216	Eštan/Eštanu"	Adalet ve güneş tanrısı	
217	Ešue*		
218	Ešu a		
219	Ḫallaba(*)		
220	Ḫallara/i	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
221	Ḫalipi/unu"		
222	Ḫalki•	Tahıl tanrısı	NİSABA, Kait"
223	Ḫalma		
224	Ḫalmaššuit/i" Ḫalmaššuidd/ttu	Taht tanrıçası	
225	Ḫalmuitri		
226	Ḫalmudari		
227	Ḫalputili•		
228	Ḫaldattašši		
229	Ḫaluinkattan		
230	Ḫalzari		
231	Ḫalzukki		
232	Ḫammanni		
233	Ḫamrazuna		
234	Ḫamrišḫara		
235	Ḫannahanna•	Ana tanrıça	
236	Ḫanagga		
237	Ḫanana(?)		
238	Ḫanikku		
239	Ḫankunuitti		

240	Ḫantašša		
241	Ḫantašepa		
242	Ḫa(n)daššima		
243	Ḫantašu		
244	Ḫantitaššu•	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
245	Ḫannu		
246	Ḫanumanzi*		
247	Ḫanū asuit"	Yüce, egemen taht tanrısı	
248	Ḫanzunzi		
249	Ḫanzuū ašepa		
250	Ḫapaiulla		
251	Ḫapalani		
252	Ḫapaliū a		
253	Ḫapantali(i a)"	Kırları koruyan tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
254	Ḫabiri/u		
255	Ḫapidalu		
256	Ḫapušana		
257	Ḫaratši		
258	Ḫari*	Yol, sefer tanrısı	KASKAL
259	Ḫarimmi		
260	Ḫaritašši		
261	Ḫarni*		
262	Ḫarpa		
263	Ḫaršašu a		
264	Ḫarduppi		
265	Ḫašša•		
266	Ḫašammait		
267	Ḫašammili"	Metali işleyen zanaatkârların tanrısı	
268	Ḫašammiu		
269	Ḫaššanzipa		
270	Ḫašauri		
271	Ḫašauū ant		
272	Ḫaši*		
273	Ḫašigašnaū ant		
274	Ḫašimiliu		
275	Ḫašgala		

276	Ḫašmaiu		
277	Ḫaštanuel		
278	Ḫašugarni*		
279	Ḫašulatḫi*	Ḫepat ile aynı	
280	Ḫašuma		
281	Ḫašuntarḫi*		
282	Ḫataḫḫa		
283	Ḫataḫga		
284	Ḫatagga	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
285	Ḫatakki		
286	Ḫadašši		
287	Ḫatauri/t"		
288	Ḫatenza/uḫ u/a"		
289	Ḫatepinu"	Deniz tanrısının kızı	
290	Ḫatepiša"		
291	Ḫatepuna/i		
292	Ḫatkatta		
293	Ḫatni*		
294	Ḫattušanteḫ ašḫab		
295	Ḫattuši		
296	Ḫazzi*	Dağ tanrısı	
297	Ḫazzizzi*	Bilgelik tanrısı	E.A
298	Ḫepa		
299	Ḫepaptena		
300	Ḫepat*	Fırtına tanrısı Tešup'un eşi. Arinna kenti güneş tanrıçası ile ilişkilidir. Göğün kraliçesi ALLATUM'un kızı, Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	Pirinkar/ Pirinkir*Cahiliye Araplar: Uzza
301	Ḫepulani*		
302	Ḫešta•		
303	Ḫešuil*	Kana bulayan tanrı	U.GUR
304	Ḫedammu		
305	Ḫeḫ uḫ a*		
306	Ḫiga*		
307	Ḫilanzipa		
308	Ḫilašši		
309	Ḫilizu		
310	Ḫinari		

311	Hinkalli/u*		
312	Hingau ili		
313	Hışšalant		
314	Hisammi*		
315	Hışhura		
316	Hišu*		
317	Hışui*		
318	Hışuu a		
319	Hidam*	Hedammu ile ilişkili.	
320	Hulla''		
321	Hullati(?)		
322	Hulelu		
323	Hummuni*		
324	Hubbi kinidi*		
325	Huprušhi*		
326	Hubušdukarra*	Kýrýp geçiren tanrı. Hešuil*'nin veziri	
327	Hurra		
328	Huraittahi*		
329	Huranu		
330	Hurabithi*		
331	Hurraš		
332	Hurri*	Gece anlamında Tešup'un boğalarından biri. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
333	Huri ₂ anzipa		
334	Hurni		
335	Hurnišši ₂ a*	Sağlık tanrısı	Grek: Asklepios
336	Hurtaliia		
337	Hurdumana		
338	Hušue		
339	Hudanni*	Talih tanrısı	NAM.TAR
340	Hudauri(?)		
341	Hude		
342	Hudena Hudellura*	Doğum ile ilgili kader ve dua tanrıçası. Hepat'ın hizmetkârı	DİNGİR.MAT ₂ /NİN. TU ve Gulšeš Cahiliye Araplar: Lat
343	Hudezzi*		
344	Hutumana*		
345	Huu ari ₂ anzipa		

346	Ḫuḫ ašša		
347	Ḫuḫ aššanna	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
348	Ḫuḫ attašši		
349	Ḫuḫ aḫ a		
350	Ḫuzzi(i a)*		
351	İi ahšul		
352	İi ai a		
353	İi andu*	İlk tanrılardandır.	
354	İi ašalla		
355	İi ašallašši		
356	İlali		
357	İlaliḫ ant•		
358	İlaliḫ antika		
359	İlaruḫ a*		
360	İlau a*		
361	İlmi*		
362	İmmarni		
363	İmmarnizza		
364	İmmarši		
365	İmmaru a*		
366	İmpaluri*		
367	İmralli		
368	İnara(a)	Kırların ve vahşi hayvanların tanrıçası	
369	İnarašmi		
370	İnnaraḫ ant•		
371	İnnari		
372	İndara		
373	İpadu		
374	İbrimuša*	Yargı beyi	
375	İrḫant		
376	İrnilamma*		
377	İrnilamu/a*		
378	İrbitiga*	İlk tanrılardandır. Dünyanın efendisi	
379	İ/Aršappa*	Alış veriş tanrısı	
380	İršabbini		
381	İrširra*	Doğum tanrıçası	
382	İru		

383	İru ena*	Köpek tanrı	
384	İşhara*	“Yeminin kraliçesi”. Aşk tanrıçası. Kız çocuğu şeklinde heykel/figürünlü olup hastalık ve şifa veren. Bitki, dağ, ırmak ve suyun kaynağı. Cinsellik/üreme, lanetleme, günah, kan, cinayet, kirlilik, kötülük tanrıçası. Sabah tanrısı. Ay tutulmalarında önemli bir rol üstlenmiş olup yeraltı tanrıçaları grubundandır. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
385	İşhaššara		
386	İşhašharna•		
387	İşhašhurij a•		
388	İškalli*	Tanrı Uršui'nin eşi	
389	İšpant•		
390	İšpanzašepa		
391	İštaḫarunuu a		
392	İštamanašša		
393	İstanu•	Adaletin ve gökyüzünün güneş tanrısı	
394	İštanzanašša		
395	İštanzašša/i		
396	İštarazzil		
397	İštuštaj a•	Yeraltı tanrıçası. Kader tanrıçası	Cahiliye Araplar: Lat
398	İšu		
399	İšuu a		
400	İttaši		
401	İtmari(i a)		
402	İu anzipa		
403	İzzištanu•	İyi gün tanrısı	UD.SiG ₄
404	İzzummi*	Bilgelik tanrısı E.A'nın veziri	
405	İami		
406	Kaḫḫa		
407	Kahalputti		
408	Kaḫalū uzzel		
409	Kaḫuppu		
410	Kaḫupput		

411	Kait ^{''}	Tahıl/tohum tanrıçası	
412	Kallaḫara		
413	Kal(l)i(i)a		
414	Kaliḫ ara		
415	Kalimma		
416	Galgamiš		
417	Kalmaḫili		
418	Kammamma ^{''}		
419	Kampipuit(ti)		
420	Kamrušepa	Şifa, tıp ve büyü tanrıçası	
421	Kaneun ^{''}		
422	Kappariḫ amu(u a) ^{''}		
423	Kappu		
424	Kapukuzzi ^{''}		
425	Karipa(ti)		
426	Karmahi(li)		
427	Karši		
428	Kartait(?)		
429	Karuna		
430	~ Karzi	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
431	Kašḫala ^{''}		
432	Kašku ^{''}	Ay tanrısı	
433	Kaštuu are(t)		
434	Kataḫḫa ^{''}	Kraliçe	
435	Kattaḫzipuri ^{''}		
436	Kattarmana		
437	Katarzašu		
438	Kade*	Tahıl tanrısı	
439	Kattellikamma		
440	Kattimu		
441	Kattišḫapi ^{''}		
442	Katiti		
443	Katpazzizzi		
444	Kazitalet		
445	Kazzumalili		
446	Keldi*	Şafak tanrıçası Aḫ a'nın oğlu	
447	Kemi*		

448	Kešhi*	Taht tanrısı	
449	Kiapdait*		
450	Kiī ašeni*		
451	Kiki		
452	Kilmahī(i a)		
453	Kinaliī a		
454	Kinuū ašša*		
455	Kippamula		
456	Kipigašdu		
457	Kipikkiškadu		
458	Kiššarašša		
459	Kuišhamaššani		
460	Kulitta*	Tanrıça Ša(ū)ušga'nın hizmetkârı. Ninatta'nın takım arkadaşı savaşçı tanrıçadır. Kader ve doğum tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
461	Kulittanni		
462	Gulšeš	Kader tanrıçası	Gerek: Moirai
463	Gulzanniga		
464	Gulzanzipa		
465	Kumarbi*	Fırtına tanrısının babası. Tanrıların babası. Tahıl tanrısı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	Nuzi: Kumurū e, EN.LİL, Kuzey Suriye: Dagan, Ugarit: El
466	Kunnaniī a		
467	Kunniī aū anna/i		
468	Kunirša		
469	Kuniššili		
470	Kunuštalla		
471	Kunzišalla/i*	Fırtına tanrısı ve tanrıça Hepat'ın kızı	
472	Kunzizi*		
473	Kubaba*	Kargamış kenti kraliçe tanrıçası=Šamuha kenti İŠTAR'ı	Phyrig: Kybele, Matar, Matar Areyastin, Matar Kubileya, Agdistis Roma: Magna Mater Grek: Meter Megale Helen: Rhea

474	Kupapuina		
475	Kupilla		
476	Kurra/i		
477	Kurḫazušarra		
478	Gurnu _u ala		
479	Kurša•		
480	Kuršalli		
481	Guršantati		
482	Guršanti _i ati		
483	Kuruš _i anti		
484	Kuru ašu•		
485	Kušla		
486	Kušuḫ*	Ay tanrısı. Ugarit'te Yeminin Efendisi	
487	Kušurni*		
488	Kutarma		
489	Kuduili ^{...} Kudušaḫili ^{...}		
490	Ku _u annali _i a		
491	Ku(ḫ a)nnani _i a		
492	Ku _u anša/i		
493	Ku _u arnuzi		
494	Ku _u ašši		
495	Kuzanašu= Kuzzanišu ^{...}	Ateş/ocak tanrıçası	
496	Kuzzina*		
497	Kuzinkarra*	Yavru domuz tanrısı	
498	Kuzpazena*		
499	Ku _u anza		
500	Lalla		
501	Lallari _i a		
502	Lalašša		
503	Lapana		
504	Lelu ani•	Ölüm, yeraltı tanrısı/tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	ALLATUM, Şamuha kenti kırların İŞTAR'ı, Cahiliye Araplar: Lat
505	Liḫši		
506	Lilai a		

507	Lilura/i*	Manuzzi i a kenti fırtına tanrısının kartal ile sembolize edilen eşi.	
508	Limi-şarta		
509	Lipparu*	Şimegi'nin veziri	
510	Lulaḫi	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
511	Lullaiamma		
512	Lullama(?)		
513	Lullapeššu		
514	Lulapu(?)		
515	Lulutašši		
516	Lupakita*		
517	Lušiti		
518	Maḫita/i*		
519	Mali i a*	Dağların, ırmakların ve tüm doğanın tanrıçası. Ana tanrıça.	
520	Mali i anni		
521	Mamma		
522	Mammaimi		
523	Mammi		
524	Manari		
525	Manuzunna*		
526	Mari i a		
527	Marku a i a		
528	Maru ainzi		
529	Madi*	Bilgelik tanrısı	E.A
530	Matuššaušga		
531	Memišarti*	İlk tanrılardandır.	
532	Mezulla"	Arinna kenti güneş tanrıçasının kızı	
533	Mi i anna		
534	Mi i atanzipa	Kuşburnu çalılığında tanrı Telipinu'nun dönüşünü bekleyen tanrı	
535	Milku		
536	Mimi i anta		
537	Mi/unki*	İlk tanrılardandır (karuiliuš DINGIR ^{MES}). Yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
538	Minkišuri		

539	Mišaru		
540	Mišini		
541	Mitraššil		
542	Mittunun		
543	Muḫili		
544	Mukišanu*	Kumarbi'nin veziri	
545	Muli		
546	Mulli ara		
547	Muntara*	Yeraltı tanrıları ile ilişkilidir.	
548	Mušuna/i*	Tanrıça Hepat ile ilişkili olup adil, yüce kraliçe anlamındadır.	
549	Mutmuntara*	Yeraltı tanrıları ile ilişkilidir.	
550	Mudurši*	Tanrıça Hepat ile ilişkilidir.	
551	Muḫ anu		
552	Muḫ attalli		
553	Muḫ atti		
554	Naḫmazuli*	Gilgameş destanındaki tanrıça	
555	Naḫnazu*		
556	Namni*	Dağ tanrısı olup Hazzi ile birlikte zikredilir.	
557	Namrazunna*		
558	Nam/pšara*	Yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
559	Namulli*	Koltuk tanrısı	
560	Namzaru		
561	Nanai a		
562	Nanni*		
563	Nangi*	Savaş ile ilgili bir tanrı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
564	Naparḫ i/a Nabarbi/a*	Kırın tanrıçası. NIN.URTA'nın karısı	
565	Napirra		
566	Nara*	Yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrıdır. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
567	Naramzu*		
568	Našattii anna*		

569	Nathi*	Kutsal yatak tanrısı	
570	Natiruli*		
571	Naı arni		
572	Naı atıı ala		
573	Nekmi*		
574	Nenuı abi	Rüya ile ilgili bir tanrı(?)	
575	Nerak		
576	Neı ašail(?)		
577	Niıar(ši)*	Adak tanrısı	
578	Nikkal*	Ay tanrısı Kušuıı'un eşı. güneş tanrısının annesi.	NIN.GAL
579	Ninatta*	Tanrıça Ša(ıı)uııa'nın hizmetkârı ve Kulitta'nın takım arkadaşı savaşçı tanrıçadır. Kader ve doğum tanrıçası. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	DİNGİR.MAH, NIN.TU, Gulšeš, Hudena Hudellura, İštuštai a, Papaı a, Cahiliye Araplar: Menat
580	Ninattanni		
581	Ninga		
582	Ninuili		
583	Niduıel		
584	Nulaıııi		
585	Nunnu		
586	Nubadig*	Koruyucu tanrı	
587	Nuška		
588	Paıııur•		
589	Pairra*	Süreyya yıldızı	
590	PallakilıŠTAR		
591	Pallanula		
592	Palatappinu		
593	Palpalta		
594	Baltaik		
595	Pannunta		
596	Panza		
597	Papaı aıı	Yeraltı Tanrıçası. Kader tanrıçası.	
598	Paraı a		
599	Parattašši		
600	Parga		

601	Pardaḫi*		
602	Pašḫula		
603	Patarala		
604	Paḫuili(?)		
605	PatkilīSTAR		
606	Pentaruhši		
607	Pendigalli	Sarayın kadını. Fırtına tanrısının metresi	NIN.É.GAL
608	Piḫa(i)mi		
609	Piḫašši	Şimşeğin fırtına tanrısı	
610	Bilgameš		
611	Pinpira		
612	Pirinkar/Pirinkir*	Elam kökenli olup ülkelerin hanımı. Tanrıların kraliçesi. Büyük kedi. Venüs/sabah yıldızı.	Cahiliye Arapları: Uzza
613			
614	Pirū a	At tanrı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
615	Pišaišapḫi Pišasapḫi*	Dağ tanrısı	
616	Pišanuhḫi		
617	Pišeni		
618	Pišḫunuili		
619	Piškurunu a		
620	Pida/enḫi*	Şala ile ilişkilidir.	
621	Pitḫanu*		
622	Punuma		
623	Purušail		
624	Purušimu		
625	Puškruna		
626	Puškrunu a		
627	Puškuru a		
628	Putallima/i		
629	Puttar(?)		
630	Šaḫi		
631	Šaḫru		
632	Šaku ašša		
633	Šaku aššara		

634	Šala*	Doğurganlık ve tarım tanrıçası	NİN.LİL
635	Šalanni		
636	Šala <u>u</u> ana/i		
637	Šali <u>u</u> ana		
638	Šallunziši		
639	Šalupij a		
640	Šala/uš	Kumarbi'nin eşi	
641	Šamanminu <u>hi</u> *		
642	Šan <u>h</u> upij a		
643	Šani <u>i</u> a		
644	Šangara		
645	Šanta	Savaş tanrısı. Kubaba ile arkadaş ve Babil tanrısı MARDUK ile eşitlenen aslan tanrı.	Grek: Herakles, Roma: Herkül
646	Šantaluga*		
647	Šarri*	Kral	
648	Šarimmati		
649	Šarkiu ali		
650	Šarlaimi		
651	Šarmi		
652	Šarpa•		
653	Šaru		
654	Šarruma*	Teşup ve tanrıça Hepat'ın oğlu dağ tanrısı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
655	Šarrumanni		
656	Šašša		
657	Šadu		
658	Šaumatari*		
659	Šauri*	Savaş tanrısı ile ilgili	
660	Šauš <u>h</u> alla		
661	Šauš <u>h</u> ila		
662	Šau <u>u</u> aš <u>h</u> ila		
663	Šau anta		
664	Šau arii a		
665	Ša(u) ušga*	Şifa, aşk ve savaş tanrıçası. Tanrı Teşup'un kız kardeşi	İŞTAR
666	Šeli		
667	Šepitta		

668	Šepši*		
669	Šera		
670	Šerri*	Gün anlamında Tešup'un boğalarından biri. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
671	Šerišu		
672	Šertapšuruḫi		
673	Šiḫa*	Kapı tanrısı	
674	Šigina		
675	Šikibi		
676	Šimegi*	Güneş ve kehanet tanrısı	ŠAMAŠ, UTU, Tiḫ at•
677	Šimmišu		
678	Šinandadukarni*		
679	Šintalirti*		
680	Šintalı uri*		
681	Šipuru		
682	Širinna*	NİN.GAL ile ilişkilidir.	
683	Šišumma		
684	Šišumaḫi		
685	Šišummi		
686	Šitarzuna		
687	Šittadu		
688	Šiuri		
689	Šiušummi•		
690	Šiḫ at•	Gün tanrısı	
691	Šuḫanti*		
692	Šuḫili		
693	Šuḫuri*	Hayat tanrısı	
694	Šuita		
695	Šukri*		
696	Šukui*		
697	Šulinkattainu		
698	Šulinkatte		
699	Šulutta		
700	Šupiia		
701	Šupilulij a		
702	Šurra/i•		

703	Šurinna/i*		
704	Šuruḫḫi*		
705	Šurzi*		
706	Šušḫaruu a		
707	Šušumaḫi"		
708	Šušumat		
709	Šušumettu		
710	Šuu a		
711	Šuu ala*	Šuu alii attī'nin zevci	
712	Šuu aliiatt(ti) *	Tanrıca Nabarbi'nin eşi. Firtina tanrısının erkek kardeşi ve veziri	NİN.URTA
713	Šuu anzipa		
714	Šuu ašuna		
715	Šuu enta		
716	Šuu uru		
717	Taḫa		
718	Taḫai a		
719	Taḫakšail		
720	Taḫakšazii ati		
721	Taḫagu		
722	Taḫagunanu		
723	Taḫampipu		
724	Daḫangaili		
725	Daḫangau ili		
726	Taḫankulla		
727	Taḫantiu		
728	Taḫarula"		
729	Daḫarunuu a		
730	Taḫattenuit"		
731	Taḫau ašezzu		
732	Taḫillu		
733	Taḫištanu		
734	Taḫišu		
735	Taḫitanu		
736	Taḫpillanu		
737	Taḫpiltanu"		
738	Taḫurpištanu"		
739	Taipuri		

740	Taištara*		
741	Dai a*		
742	Taga*		
743	Taganzipa		
744	Takašuḫ		
745	Tagi		
746	Takkiḫau		
747	Tagitti*	Ocak tanrısı?	
748	Takidu*	Tanrıça Hepat'ın kadın hizmetkârı	
749	Takmiḫ ašu*		
750	Talapinu		
751	Talmillura*		
752	Talū iḫ a		
753	Tamalšu*		
754	Tamiššiḫ a		
755	T/Damkina	EA'nın karısı	
756	Damnaššareš		
757	Tanzi		
758	Tapallamazkuru		
759	Tapalḫuna		
760	Taparriḫ ašši		
761	Taparu ašu		
762	Tappikir		
763	Tappinu		
764	Tapišuḫ a		
765	Tapšuḫ arri*		
766	Tarau a	Koruluk ve ormanlık alan tanrıçası	
767	Darau i		
768	Tarḫunna	Fırtına tanrısı	
769	Tarḫunt(a)	Fırtına tanrısı	
770	Tarri		
771	Tarpantuḫi*		
772	Tarpattašša/i		
773	Tarpi	Koruyucu tanrı	LAMA
774	Taršanzipa		
775	Darru*		
776	Taru*	Fırtına tanrısı	
777	Tarumma		

778	Tarumu		
779	Tarupapami		
780	Tarup(pa)šani		
781	Taru i		
782	Taru iatinzi		
783	Taru allij a		
784	Taru antuḫi		
785	Tašammat(ta)		
786	Tašamet		
787	Tašḫapuna		
788	Tašil		
789	Tašimmet(i)		
790	Tašimi		
791	Tašimit		
792	Tašiz		
793	Tašmiš		
794	Tašmišu*	Fırtına tanrısının erkek kardeşi. Fırtınalar, salgın hastalıklar ve savaş tanrısı.	
795	Dašmiz		
796	Taštara		
797	Tatta		
798	Tataššuna		
799	Tatiḫ atti		
800	Tauri(t)''		
801	Dauḫ anta		
802	Tazzij ašu		
803	Tazzuḫ aši''		
804	Tazzuḫ ašili		
805	Teiaḫ ate		
806	Telipinu''	Tarım tanrısı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
807	Telipuna		
808	Telkij a		
809	Temu*		
810	Teniraiu		
811	Tenu*	Tešup ve Hepat'ın veziri	
812	Terittituni		

813	Tešḫap		
814	Tešimi	Fırtına tanrısının karısı	
815	Tešninna*		
816	Tešup*	Panteonun baş tanrısı olan adaletin koruyucusu ve Hatti ülkesinin efendisi fırtına tanrısı.	U/IM, İŞKUR, ADAD, Taru"
817	Tetaḫḫiḫ ala		
818	Tetepiri"		
819	Tetešḫapi"		
820	Tethapati		
821	Tiiallamma*		
822	Ti(ia)ba/enti*	Tešup ve Ḫepat'ın veziri doğruluk tanrıcısı	
823	Tiḫ ari*	Meşale/iğ tanrısı	
824	Tiḫ at		
825	Tilitaru		
826	Timmet		
827	Dinu		
828	Titiutti		
829	Titiḫ atti		
830	Tidutri"		
831	Tiḫ aliḫ a		
832	Tiḫ at*	Güneş tanrıcısı	
833	Tuḫašail		
834	Tuḫḫitra		
835	Tuḫuleli"		
836	Tuḫuši	Yeraltı dünyası ile ilişkili bir tanrı. Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
837	Tuḫuḫ amma		
838	Tul(l)a*		
839	Tumamirni*		
840	Tumunna*		
841	Tunaḫu"		
842	Tunapi		
843	Tuni*	Taht tanrısı	
844	Tundaḫši		
845	Tundurmiša		
846	Dupanzaki		

847	Turra*		
848	Turamma		
849	Turi ₁ anta		
850	Turumma		
851	Tuš ₁ hapadu ¹		
852	Tutitti		
853	Tu ₁ ašail		
854	Tu ₁ aššu		
855	Du ₁ ini(₁ a)		
856	Uli ₁ a		
857	Ullikummi*	Kummi ₁ a kentini yıkan taştan dev tanrı. Kumarbi'nin oğlu.	
858	Uli ₁ i ₁ antikeš		
859	Uli ₁ i ₁ ašši	İktidarsızlığı gideren tanrı	
860	Ulipašu		
861	Ullu(₁ a)		
862	Ulza		
863	Umpa* Umbu*	Ay tanrısı. NİN.GAL'in eşi	
864	Unagašta		
865	Uni ₁ arra*		
866	Undurumma*	Tanrıça Šaušga'nın veziri	
867	Undurupa	İŠTAR'ın veziri	
868	Uppa/eluri*	Gökyüzünü omuzlarında taşıyan bir dağ tanrısı	
869	Ubi ₁ a		
870	Upra		
871	Urammaššani		
872	Ura ₁ a(?)		
873	Uri ₁ adu ¹		
874	Uršui*	İškalli*'nin kocası	
875	Uruntemu		
876	Urunzimu		
877	Urunzipa		
878	Uru ₁ anaššil		
879	Urzamaššani		
880	Uš ₁ hara		
881	Ušku ₁ attašši		

882	Uštam		
883	Ušunna		
884	Ušunni		
885	Udandu a		
886	Udḫa		
887	Uti ₂ a ₂ nenzi		
888	Utni ₂ ant		
889	Udukkina		
890	U ₂ ali*		
891	U ₂ atammira		
892	U aḫi ₂ ši		
893	U aḫiti		
894	U aḫzasu		
895	U ali		
896	U ali ₂ a		
897	U ali ₂ ara		
898	U alippantalla/i		
899	U alpišu		
900	U alza		
901	U anama		
902	U andu		
903	U anza		
904	U aputet		
905	U arrami		
906	U arku ₂ a		
907	U ardanati		
908	U aru ali ₂ a		
909	U asali ₂ a		
910	U aššantatai		
911	U asazalli		
912	U aše ₂ zalli		
913	U aše ₂ zašu		
914	U aše ₂ zil(i)		
915	U ašḫali ₂ a		
916	U ašḫula		
917	U ašḫulili		
918	U ašši ₂ a		
919	U ašil		

920	U̇ ašiul		
921	U̇ ašiun		
922	U̇ aškuruna		
923	U̇ aškuu atašši		
924	U̇ asdulašša		
925	U̇ ašu		
926	U̇ ašumma		
927	U̇ atammira		
928	U̇ attaru		
929	U̇ adḥa(?)		
930	U̇ au ahsu		
931	U̇ azizzaššu		
932	U̇ azulla		
933	U̇ eḥanup		
934	U̇ eriḡ adu		
935	U̇ iniḡ anta		
936	U̇ istašši		
937	U̇ iṣuriḡ ant		
938	U̇ urunannigaḫ		
939	U̇ uru(n)kattainu		
940	U̇ uru(n)katteḫ	Savaş tanrısı	
941	U̇ ur(n)ṣemuḫ		
942	Zaḥalika		
943	Zaḥalukka		
944	Zaḥ(a)puna		
945	Zai		
946	Zaiuḫ		
947	Zali(i a)nuḫ		
948	Zalinuiša		
949	Zalipinu		
950	Zalipura		
951	Zalipuru		
952	Zaliu		
953	Zalmi*		
954	Zamina		
955	Zampana		
956	Zanduza		
957	Zappa		

958	Zappana	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
959	Zaparu a		
960	Zappi*		
961	Zarmatu		
962	Zarnizza		
963	Zašḫapuna''	Kaštama kenti koruyucu tanrısı	
964	Zau al(li)		
965	Zedu		
966	Zikkanzipa		
967	Zikarlanti		
968	Zikkašta		
969	Zikḫar		
970	Zillanti*		
971	Zilipura/i''		
972	Zilu alu a		
973	Zimazzalla		
974	Zimiggani*		
975	Zinkuru a		
976	Zintuḫi(i a)''	Tanrıça Mezulla'nın kızı	
977	Zintuḫišu		
978	Zinzabu*	Güvercin tanrısı?	
979	Zinzabušši		
980	Ziparša		
981	Ziparu a		
982	Zipḫari a		
983	Ziplanti		
984	Zit(ta)ḫari i a''	Antlaşma metinlerinde antlaşmanın şahidi.	
985	Zitḫar		
986	Zizzašu''		
987	Zizzi(i a)		
988	Zukki	Doğum tanrıçası	
989	Zullamni(?)		
990	Zulḫinita*		
991	Zulij a''		
992	Zulima''		
993	Zulinga(?)		

994	Zulkabbi*		
995	Zulkabbu	Tanrıça Hepat ile ilişkili	
996	Zulki*	Rüya yorumlarının tanrısı	
997	Zuluma		
998	Zumeu a*		
999	Zurri*		
1000	Zurritašši Zuu aši Zuu uru		

b. Hitit İmparatorluğunun Çok Tanrıcılık Siyaseti

Hitit siyasi otoritesi kurulduğu çekirdek bölgeden çıkarak artık yayılmacı ve emperyal bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Bünyesinde topladığı ulusları da yönetmeye taliptir. Hâkimiyeti içindeki diğer toplumları birlik halinde tutması için devletin siyaseten bir hoşgörü politikası geliştirmiş olması gayet doğaldı. Böylece bin tanrının panteona doluşması anlaşılabilir bir durumdur. Dahası bu tanrı ve tanrıçalar için düzenlemek ritüeller, panayırlar ve bayramlardan elde edilecek gelir de cabası olmalıydı. Bu yüzden Boğazköy başta olmak üzere Hitit toprakları dâhilinde tanrı ve tanrıçaların tapınaklarının sayısı da birden artıvermişti. Belli ki bu iş gerçekten çok kâr getiriyor olmalıydı. Bu bağlamda da belli dönemlerde panteondaki tanrı ve tanrıçaların moda olacak isimleri öne çıkartılıyordu. Mesela İ.Ö. 13. yüzyılda Hurri etkili bir din moda oluvermişti aniden. Hititler tanrı kavramı için ilk dönemlerde *šiu-* kelimesini tercih etmişken daha sonra Akadça *ILU(M)*, Sumerce *DINGIR*, Hurrice *eni-* ve Luwice *antari-* kelimelerini çivi yazılı dini kil kitaplarında sık sık kullandılar. Şunu da hemen eklemem gerekiyor belki sayıları bini bulmuş panteondaki her tanrı ve tanrıça aynı seviyede değere ve öneme sahip değildi. Bu felsefî inanış bir Hitit icadı olmadığı gibi Mezopotamya panteonu için de geçerliydi. Hatta bu bağlam-

da Nuh toplumunun taptığı ilah ve ilaheler¹³⁸ için bile söz konusuydu

Hitit panteonunun en baş sıradaki ulûhiyetleri *fırtına tanrısı*¹³⁹ ve onun zevcesi Arinna kentinin güneş tanrıçası idi. Bu tanrı çiftinin oğulları bitki ve bereket tanrısı Telipinu, Nerik ve Zippalanta kenti fırtına tanrıları ve kızları Mezulla ile torunları Zintuhi'ye ayrı bir önem verilecektir. İ.Ö. 13. yüzyılda bu tanrı ailesi moda bir tabirle Teşup-Hepat-oğulları Şarruma olarak çağrılacaktı. Bu da Yahudilerin Hz. Uzeyir'i, Hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak¹⁴⁰ –aşağıdaki bölümlerde görüleceği gibi- cahiliye dönemi Arap toplumunun da melekler için “Allah'ın kızları¹⁴¹” şeklindeki söylemleri bu felsefenin ürünleriymiş gibi duruyor.

c. Panteonun İki İncisi

Fırtına Tanrısı

Tufanı Sumer halkı üzerine tanrı EN.LİL salmıştı, veba salgınını da Hititlerin üstüne bela yapan savaşın, zaferin, gücün ve bereketin yaratıcısı –gibi birbiriyle pek doğrudan bir ilişkisinin olmadığı sıfatları yüklenmiş- Hitit ülkesinin hemen hemen her yerinde kült merkezlerin bulunduğu *fırtına tanrısı* musallat etmişti¹⁴². Çivi yazılı metinlerde o kadar çok sıfata sahipti ki “*asanın, hükümdarın, yakarışın, tanrısal adaletin, karargâhın, harabenin ve düzenin fırtına tanrısı*” onun diğer nitelendirmelerinden sadece bir kaçıydı. O, tanrıların kralı ve yer ile göğün efendisi yani rabbi/sahibi¹⁴³ olarak nitelenip İ.Ö. 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren hem panteondaki hem devletlerarası yapılan anlaşmalarda ant içilen tanrılar arasındaki yerini almıştır.

¹³⁸ Nuh 23.

¹³⁹ Deighton 1982.

¹⁴⁰ Krş. Tevbe: 30.

¹⁴¹ Nahl 57.

¹⁴² CTH 378.2.

¹⁴³ KBo XI 1 I 1.

Hitit kralları bile bu tanrının yeryüzündeki bir nevi hali-fesi idi: “Ülke; yer, gök ve insanlarıyla fırtına tanrısına aittir. O, (kral) Labarna’yı vekil tayin edip yönetici yaptı. Ona tüm Hatti ül-kesini verdi. Labarna, tüm ülkeyi yönetsin¹⁴⁴.”

Arinna Kenti Güneş Tanrıçası

Panteonda önem sırasında ikinci derecede “tercih eden ya da terk eden¹⁴⁵” ve yer alan yeraltı dünyasının/toprağın sahi-besi Arinna kenti güneş tanrıçası Hitit kil kitaplarında da şu on dokuz ismi/sıfatı ile kocası fırtına tanrısını geride bırakmıştı. Bu tanrıça, Anadolu’da Hititlerden önce bile Hatti halkınca Urunzimu/Ururu(n)şemu ismi ile değer görmüştü.

1.insanoğlunu ilahi gücüyle yöneten, 2. yerin ve göğün sultanı¹⁴⁶, 3. yeri ve göğü çeviren, 4. tanrılar ve isimler arasında saygın, 5. onurlu bir yere sahip, 6. davaları doğru bir şekilde karara bağlayan, 7. davanın sahibesi, 8. ülkelerin sınırlarını idare eden, 9. dua edeni duyan, 10. merhametli, 11. dost, 12. insanın iyiliğini isteyen, 13. övgüye layık, 14. ışığın kaynağı, 15. kusursuz, 16. tüm ülkelerin anası ve babası, 17. kadim tanrılar arasında olan, 18. göklerin ka-pısını açan 19. göklerin kendisine tazim ettiği tanrıça¹⁴⁷.

Kült merkezi Arinna kenti (Alacahöyük) olan (Resim: 1-2) bu tanrıça, gündüzün doğar geceleyin toprağın altına doğru yol alır; sabah da şafakla birlikte tekrar yeryüzündedir.

Hitit dua metinlerinde bu tanrıça kısaca şöyle tasvir edi-lir: “Arinna kentinin güneş tanrıçası sen saygın bir tanrıçasın. Senin adın isimler arasında saygındır. Tanrıça tanrılar arasında onurludur. Arinna kentinin güneş tanrıçası, sen, tanrılar arasında saygınlıkta önde gelensin. Sen Arinna kentinin güneş tanrıçası (ka-dar) diğer tanrılar onurda önde değildir¹⁴⁸.”

¹⁴⁴ IBoT I 30

¹⁴⁵ CTH 383 §1 (I 1-13).

¹⁴⁶ Krş. Ahkâf 4. Sebe 22: “Haydi! Allah’ın dışında (ilah olduğunu) zannettiklerinizi çağırın (bakalım)!” Onların göklerde ve yerde zerre ağırlığınca sahip oldukları bir şey yoktur. O ikisinde bir ortaklıkları da yoktur. (Allah’ın) onlardan yardımcı/destek edindiği kimse de yoktur.”

¹⁴⁷ CTH 376, §5.

¹⁴⁸ CTH 376 §4.

Bu tanrıçaya aynı yıllarda eski Mısır'da İsis adıyla Hitit'teki aynı ruh ve felsefeyle yakarıldığı anlaşılmaktadır:

"Başlangıçta İsis vardı. Bilgelerin en bilgisi; bütün varlıkları doğuran tanrıçadır o. Yüce kadın, iki Mısır toprağının, korunakların, göklerin, yaşam evinin, tanrı sözünün ulu kadınıdır o. Tek ve benzersizdir. Yaptığı büyük ve olağanüstü işlerde, öbür tanrılardan daha üstün ve daha bilge bir büyücüdür o."

Zaten bu tanrıça Mezopotamya'da hep vardı ve adı da **İŞTAR** idi. Yukarıdaki ona düzülen övgü dolu sözlerin Babil'deki rahiplerin münacatlarından aşırıldığı ne kadar bariz görünüyor:

"Kararları veren, her şeyin tanrıçasına, yakaranları kabul eden, gökyüzü ve yeryüzünün ulu kadınına; karışıklıkları yatıştıran sahibem İŞTAR. Göklerin sahibesine, evrenin tanrıçasına, korkunç kargaşada yürüyüp sevi yasasıyla yaşam getiren kişi; kargaşadan bize uyum getiren; elimizden tutup bizi kargaşadan çıkartan"¹⁴⁹.

d. Hitit Dini ile Tanrı ve Tanrıçalarının Genel Özellikleri

- Tanrı/tanrıçalar antropomorf yani insan formunda düşünülmüş olup onlar yerler, içerler, birbiriyle akraba olur, evlenir, çocuk sahibi olur, bir kısmı ölür ama çoğu ölümsüzdür. Dev (Ullikummi, A.NU(N).NA.KE₄) ve cin (aḫ ati-, tarpa/i-) karakterler bile vardır. Hitit inanç dünyasında yakılarak ya da defnedilerek yeraltı dünyasına gittiğine inanılan¹⁵⁰ kişilerin öldükten sonra ölü ruhları da (akkantaš **Zİ**) yeryüzündedir. –Hurri etkili bir inanç bağlamında- uzun bir gelecekte yeniden dirilecektirler¹⁵¹- ve atalar kültü kapsamında onların teskin edilmeleri gerekir. Çünkü sık sık yaşayanları rüyalarında rahatsız etmekte ve işlerine bile müdahil olabilmektedirler. Bu ruhların en rahatsız edeni ise haksız yere öldürülmüş olanlarıdır. Bu

¹⁴⁹ Stone 2000, 14.

¹⁵⁰ KUB XXX I I I 106 +KBo XXVI 65 IV 11.

¹⁵¹ Ünal 1980, 167.

rahatsızlığı sonlandırmak maksatlı onların ruhları için ölü kurbanlarının (**SİSKUR** *mantali* a) sunulması gerekiyordu. Kralların ölü ruhları için vakıf sistemi dâhilinde evler, angaryalar, araziler, çiftlikler, bağlar, zanaatkârlar, çiftçiler, çobanlar ve taş evler bağışlanıyordu.

- Her tanrı/tanrıçanın bir doğuş ve yaşam hikâyesi vardır¹⁵².
- Hitit dünyasında tanrı, tanrıça ve dikili taşların dışında -Mezopotamya dini yapılanması gibi- bir aracı tanrı/tanrıça figürü görülür: “(Sen) Hatti ülkesi fırtına tanrısının boğası beyim Şeri öne çıkmıştır. Duamın bu sözlerini tanrılara (sen) duyur¹⁵³.” Yani Hitit dua kil kitaplarında yalvaranın dualarını Hattuša’da toplanmış bir tanrılar topluluğuna götürüp taşıyan ya da taşıyanların olduğu bir gerçektir. Ama cahiliye dönemi Arap toplumunda olduğu gibi, bu ulûhiyetlerin üstünde bir üst yaratıcı fikri henüz oluşmamıştır.
- Hristiyanlık teolojisinde görülecek “baba-oğul-kutsal ruh” öğretisi yani daha önce Mezopotamya politeist felsefenin ürünü olarak **ANU-EN.LİL-EN.Kİ/EA** şeklinde görülecek üçlünün bir benzeri Hitit panteonuna Teşup-Hebat-Şarruma olarak aktarılmıştır.
- Mezopotamya’da olduğu gibi Hitit Anadolu’unda başta yağmur ve fırtına tanrısı gibi diğer tanrı/tanrıçalar dağları mesken tutmuşlardır. Mesela, Sumer tanrısı **EN.LİL** dağların kralıydı. IV. Tutḫaliî a dağla irtibatlı olduğu gibi Arnuu anda ve Ammuna da diğer dağ tanrılarıydı. Hitit sanatı içinde Fırtına tanrısı çoğu kez arabası ile birlikte dağ tanrıları üzerinde betimlenmiştir. Grek mitlerinde bile tanrıların ikameti Olimpos dağı idi ve Zeus da dağın zirvesindeki bir su kaynağında doğmuştu. Dahası Artemis, Dionysos, Pan, Hermes, Demeter, Apollon ve ana tanrıça kültlerinin merkezi dağlar idi¹⁵⁴. Yahudiliğin tanrısı Yahve de kutsal dağ ile ilişkilendirilmiştir¹⁵⁵.

¹⁵² Karauğuz 2017a.

¹⁵³ CTH 381 §5. Ayrıca tercüme metinler içinde bkz. CTH 382 §1, CTH 384 §13-16.

¹⁵⁴ Çevik 2007, 180.

¹⁵⁵ Mezmurlar 15: 1; 43: 3; 68:15, 16, 17, 18; 121:1.

- Hemen hemen her Hitit kralının bir kişisel koruyucu tanrısı olmuştur ve krallar öldükten sonra da tanrılaştırılmıştır. Boğazköy’de kral ya da kraliçelerin hangi tanrı/tanrıçayı kişisel ulûhiyet için seçtiğini bilmemize karşın -sadece kraliyet arşivi keşfedilmiş olduğundan- halkın kendisi için hangi kişisel tanrıyı tercih ettiğini bilemiyoruz.
- Hititlerde tanrı ve tanrıçalara yapılacak olan dualarda genellikle tapınaklarda önce bir tazim ile kişi ayakta dururken bir elini yüzünün hizasına getirecek şekilde kaldırıp elinin birini yumruk yapıp işaret parmağını *“tamam/ okey”* der gibi kullanıp dua edeceği tanrı/tanrıçaya yüzünün hizasından doğru hafif uzatmaktadır (Resim: 3-4). Ayrıca heykelleri huzurunda ilgili tanrıya saygıyla tazim ve secde edilmiştir (arū ai-, arū ai-).
- Eski Mezopotamya ve Anadolu politeist dini yapısında kurban sunumu insanlar için çok değerlidir. Çünkü sunulanlar, tanrının yiyecek ve içecekleridir: *“Ey tanrım sen o semiz ineği ve koyunun yağını ye ve açlığını gider. Kanı(nı) iç ve susuzluğunu gider.”* Ancak Kur’an ise *“onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşmaz”* diyecektir¹⁵⁶. Bu yüzden eski Mezopotamya ve Anadolu halkını tanrılar, kendilerine hizmet etsinler diye yaratmıştı. Dolayısıyla kurban sunuları ile kişi tanrılara yakınlaşmış oluyordu. Bu amaçla hayvanları keserek/yakarak, ekmekleri bölerek/kırarak/yakarak, tanrıların susuzluklarını gidermek için sıvıları dökerek sunmaları gerekliydi. Yani onları beslemek zorundaydılar ki onlar da kulları olan insanlara bol bol bahşedebilsindi. Kurban sunuları daha çok bayram kutlamaları, büyü, ayin, ölü krallar, dualar, adak ve kehanetler sırasında kapı, ocak ve taht önünde ama genellikle bol bol tanrı/tanrıça heykelleri ve dikilitaşları huzurunda icra ediliyordu. Tabi ki bu sunular kral, kraliçe ve rahipler sınıfının yaptığı kurbanlardı. Ayrıca kral ya da kraliçelerin yakalandığı hastalıklardan dolayı tanrı ve tapınaklara

¹⁵⁶ Hac 37.

adak kurbanları yapıldı. Halkın bu kurban sunularını nasıl yaptığı hakkında bir bilgimiz yoktur. Hititlerde görülen ilginç olan bir kurban türü de çok nadir olmakla birlikte insan kurbanı idi¹⁵⁷.

- İmparatorluğun hemen hemen her yanına yayılmış tanrı ve tanrıçaların meskenleri olan tapınakların en önemlisi olarak sayabileceğimiz başkent Hattuša'da yer alan A ve B Odası olarak iki bölümden oluşmuş Yazılıkaya açık hava tapınağı idi. Yazılıkaya açık hava tapınağına¹⁵⁸ girdiğinizde sizi kayalarla çevrilmiş geniş bir alan karşılar. Burası arkeoloji literatüründe "*A Odası*" olarak isimlendirilmiştir. Bu odada, Teşup ve eşi Hepat ile çocukları Şarruma tanrı ve tanrıçalardan oluşmuş misafirlerini ağırılıyorlar gibi. Çünkü bu kayalığın sağında otuz dokuz tanrı ve solunda on yedi tanrıça toplamda altmış beş tanrı ve tanrıça ile dolmuştur. Burada imparatorluğun bin tanrısını göremiyorsunuz ama gördüğümüz bin tanrıdan süzölmüş gelen panteonun özü, özeti gibi. Mesela, bin tanrıyı akdettikleri antlaşma metnlerinde çağırıp sayıyı bini buldurmadan panteonun belli başlı tanrılarını antlaşma metnine yazıp şahit göstermelerinin espirisi de bu durumu açıklıyor gibi sanki. Hep böyle yapmışlardır zaten. Bu durumda burada resmedilenler bin tanrıyı mı temsil ediyor ve onlar adına mı tapınağa doluşuvermişler ya da doluşmalarının bir sebebi de hanedan üyesinin kabrini¹⁵⁹ beklemek veya bir bahar bayramını¹⁶⁰ kutlamak için midir? Yoksa ülkeyi saran salgın hastalıklardan, felaketlerden insanları kurtarmak için mi gelip toplanmışlar buraya? -İddia edildiği gibi¹⁶¹- kameri ayları, sinodik ayların günlerini ve güneş yıllarını takip edebilmek için mi kazınmışlar bu kayalık alana? Hepsi spkülatif ve hâlâ

¹⁵⁷ KUB XVII 28 IV 45-55. Kümmel 1967, 151-152.

¹⁵⁸ Gurney 1977, 20-21.

¹⁵⁹ Alexander 1993, 1.

¹⁶⁰ Seheer 2002, 443.

¹⁶¹ Zangger-Gautschi 2009.

muamma olan bir durum. Bu panteondaki her bir ilah/ilahe bazen küpeli, takkeli ya da boynuzlu külahları altından bazısı uzun bazısı kısa etekli klasik Hitit bayramlık elbiselerini giymiş ve bir kısmı hızlı adım atar gibi, bir kısmı durur şeklinde olup burunları hafif yukarıya kıvrık çarıklarını giyip gelmişler çağrıldıkları bu mekâna sanki. Peki, kimdir bu tanrı ve tanrıçalar?

A Odası (Resim: 5-10)

Sol Duvar (Resim: 5-6, 10)

- 1-12 Yeraltı karakterli on iki tanrı alayı¹⁶²
 13-17 Dağ ve ırmak tanrıları (¹⁷Namni)
 18-25 Bilinmiyor
 26 Pišaišap̄hi (?)
 27 NĪR.GAL (?)
 28-29 Gökyüzünü taşıyan boğa adamlar: Hurri ve Šerri
 30 Savaş tanrısı: ZABABA
 31 Pirinka/ir (Büyük Kedi)
 32 Koruyucu tanrı: LAMA
 33 Bu kez Hurri savaş tanrısı: Aštapi
 34 Hatti ulusunun gökyüzünün güneş tanrısı: Ištanu
 35 Hurri ulusunun ay tanrısı: Kušuḫ
 36-37 Tanrıça Šaušga'nın hizmetkârları: Ninatta ve Kulitta
 38 Tanrıça Šaušga/IŠTAR
 39 Bilgelik ve sular tanrısı: EA

Kuzey Duvar (Resim: 8)

- 40 Tahıl tanrısı: Kumarbi
 41 Fırtına tanrısının erkek kardeşi: Šuḫ aliḫ at/Tašmišu

¹⁶² KUB XXXV 145 II 9-10.

- 42 Dağ tanrıları üzerinde fırtına tanrısı: Tešup
Kutsal dağlar: Namni ve Hazzı
43 Arslan üzerinde Hurri güneş tanrıçası: Hepat
44 Arslan üzerinde Tešup ve Hepat'ın oğlu: Šarruma
45-46 Çift başlı kartal üzerinde Tešup ve Hepat'ın Hattili
kızları Allanza/u, Kunzišalla/i

Sağ Duvar (Resim: 5, 7, 10)

- 46a Tanrıça Hepat'ın kadın hizmetkârı: Takitu (?)
47-48 Tanrıça Hepat'ın kadın hizmetkârı: Hutena ve Hutellura
49 Ölüm ve yeraltı tanrıçası: *ALLATUM*
50 Hastalık ve şifa tanrıçası: Išhara
51 Kırın tanrıçası: Nab/parb/pi
52 Aşk ve savaş tanrıçası: Šaušga
53 Bilgelik tanısı EA'nın zevcesi: Tapkina/Damkina
54 Ay tanrısı Kušuḫ'un eşi: Nikkal
55 Ekalti/Ekaldu/İkalti/u
56 Šaušga=*IŠTAR*
57-63 Bilinmiyor
64 Dağ tanrıları üzerinde bir dağ kral: IV. Tutḫaliḫ a
65-66 Tešup ve Hepat'ın vezirleri: Tenu ve Tiḫ abenti

B Odası (Resim: 5, 11-15)

- 67-68 İki demon/cin/şeytan
69-80 On iki tanrı
81 Tanrı Šarruma'nın koruması altında IV. Tutḫaliḫ a
82 Kılıç Tanrı¹⁶³

¹⁶³ Ertekin-Ediz-Ünal 1993.

V.

HİTİT İMPARATORLUK SONRASI ESKİ ÖNASYA'DAKİ PANTEONDA BİR DEĞİŞİKLİK OLDU MU?

a. Demir Çağı

Hitit imparatorluk döneminde hoyratça abartılmış tanrı ve tanrıça bolluğu İ.Ö. 9. yüzyılla yavaş yavaş önemini yitirip sayısının azaldığı anlaşıyor. Ama değişmeyen belki de tek şey panteonun ilk iki tanrı çiftiydi. Yani fırtına tanrısı (Tarḫunzaš) ve Hepat'ın yerini alan ana tanrıça Kubaba.

*Fırtına Tanrısı **ADAD**=Tešup=Tarḫunt=Bel=Ba'al
Eski Şark Eserleri Müzesi- İstanbul*

Fırtına tanrısı hem cezalandırıcı idi hem de savaşçı vasıflara sahipti. Dahası bağların ve bereketin hamisi olmuştu¹⁶⁴. Bu yıllarda fırtına tanrısını Urartular, ataları Hurrililerin taktığı isimle Teişeba olarak çağırıyorlardı. Panteondaki tanrı ve tanrıçaların giyim modası -bir önceki yüzyıla göre- biraz değişikliğe uğramıştı. Ama fırtına tanrısı artık külâh giymiyordu, onun yerine boynuzlu miğferi tercih etmişti. Bilezik takmış, eline balta almış, üzüm salkımı ve buğday başağı taşımaya başlamıştı. Bir de diğer tanrılar gibi o da sakal bırakmıştı. Giyiminde değişmeyen tek şey vardı, o da ucu yukarı kıvrık çarığını ayağından hiç çıkarmamıştı.

Bu yıllarda Phrygler ve Lidyalılar da ülkenin sahibesi kadına Kybele adını taktılar. *“Başlangıcın başlangıcı, kâinatın sahibesi ve idarecesi, göktekilerin ilki, herşeyin anası ve insanı yaratmış”* bu tanrıça, Sumer’de **İNANNA**, Mısır’da İsis, Levant’ta **İŞTAR**, Anat-Aştarte, Grek’te Rhea/Demeter/Dionisos olarak isimlendirilerek aslında tarihin akışında bir put içinde aynı ruhun nasıl yansıtılmış olabildiğinin gösterilmesinden başka bir şey değildir. Phryglerin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra bile bu tanrıçanın hadım rahipleri tarafından tanrıçanın tüm kült kültürü Yunanistan ve Roma’ya kadar yayıldı. Tanrıçanın kültü öylesine cazibkâr olmalıydı ki pek çok imanlıyı etrafına yeniden toplayabilmişti.

¹⁶⁴ Kur’an, Levant bölgesinde, Hz. İlyas peygamberi uğraştıran bu tanrının adının Ba’al olduğunu belirtecekti (Saffat 123-132).

*Kubaba (Kargamış)
Anadolu Medeniyetleri Müzesi*

Bu dönemde diğerk tanrıları ve tanrıçalardan özellikle Urartuların Şivini olarak adlandırdıkları güneş tanrısı, bilgeliğin tanrısı (EA), koruyucu tanrı, ay tanrısı, Şarruma, Alluū aš, Marū ainzi, Marutikaš ve dağların kutsiyeti önemini katlayarak tapınım görmeye ve tanrıça **İŠTAR** da imanlılarına şifa vermeye, günahları bağışlamaya, kötülüklerden korumaya devam eder. Bu yıllarda Urartu tanrısı Haldi ise diğerk tanrılardan farklı bir konum arz ediyordu.

b. Tanrıça Aşerah/Aštarte ve Hz. Süleyman

Levant bölgesinin (Lübnan, Suriye, Filistin) Kybele'si olan Aštarte, Tevrat'ı da kapsayan Kutsal Kitap'ta bazen ahşaptan imal edilmiş heykel¹⁶⁵ olup kırk yerde geçtiğı şekliyle tanrıça Aštoret/Aşerah¹⁶⁶, antik bir yazıt üzerinde İsrail'in

¹⁶⁵ Tesniye 16:21.

¹⁶⁶ Peterson 2000.

tanrısı Yahve ile –sanki eskiçağ tanrı ve tanrıça tasvirini hatırlatır gibi¹⁶⁷- yanyana yazılmıştır. Nitekim bu tanrıça İ.Ö. üçüncü bin yıldan itibaren tüm Ön Asya’da görüldüğü gibi Khirbet el-Qôm’da İ.Ö. 9-8. yüzyıla ait bir yazıt üzerinde¹⁶⁸: “*Koruyucum Yahve ve onun Aşerah’ı*” şeklinde kazınmıştı. İ.Ö. 14-12. yüzyıl Ugarit yazıtlarına göre Aşerah, Mısır ilahesi İsis gibi tanrıların annesi ve büyük yargıcıydı. Filistin coğrafyasında tanrıçanın sembolü belki de ölümü ve yaşamı karakterize eden hayat ağacının sembolü ahşap bir direkti. El/Ba’al’in zevcesi olan bu tanrıçaya bazı İsrailîlerin İ.Ö. 586 yılına kadar taptıkları anlaşıyor¹⁶⁹.

Kutsal Kitap’ta bu tanrıçanın İ.Ö. 950 yıllarından sonra o zaman ki dünyada oldukça moda bir tapınım gördüğü aşikârdır. İşte Kutsal Kitap’ın Samuel kitapları ile başlayan 1. Krallar Kitap’ı, tam da bu noktada bu tanrıça ile bir şekilde Hz. Süleyman’ın yollarını kesiştirmiştir. Bu kitabın anlattığı onunla ilgili efsaneye göre onun, Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli kral kızlarından yedi yüz karısı, üç yüz cariyesi vardır. Bu kadınlar, Hz. Süleyman yaşlandıkça kafasını çelmeye başlamışlar ve onunla evlenmeden önce kendi ülkelerinde bizzat kendilerinin ibadet ettikleri bazı ilahlara onun da tapmasını sağlamışlardır. Böylece Hz. Süleyman –tevhid inancından koparak- Saydalıların tanrıçası *Aştoret/Aşerah/Aştarte*, Moavlıların ilahı Kemoş’a ve Amonluların iğrenç ilahı Molek’e inanıyordur artık. Hatta son iki ulûhiyet için Kudüs’ün doğusunda bir tepe üzerinde tapınak bile yaptırmıştır¹⁷⁰. Hz. Süleyman, hem kendi döneminde hem de babası Dâvûd döneminde politeist bir yapı ile fikrî ve fiziksel bir mücadeleye girişmişken kendini tanrı ve tanrıça heykellerine saygı ve hürmet eden biri olarak Tevrat’ın da dâhil olduğu

¹⁶⁷ Batuk-Köroğlu, 2016, 24.

¹⁶⁸ Smith 1987, 333-334.

¹⁶⁹ Binger 1997, 22.

¹⁷⁰ 1. Krallar 11.

Kutsal Kitap'ta bulması gerçekten çok şaşırtıcı¹⁷¹. Ama Kur'an bu olayın tamamen iftira olduğunu gösterip anlatıyor:

"Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi. Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır¹⁷²."

Kur'an'ın, Tevrat'ta da anlatılan böyle iftira, yanlış ve eksik anlatımlara göndermeler yaptığı malumdur¹⁷³. Mesela: *"Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi yaptığı işten o gün dinlendi¹⁷⁴"* iddiasına Kur'an: *"Andolsun biz, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık, bize hiçbir yorgunluk dokunmadı¹⁷⁵"* ifaleleri ile yalanlar.

Kur'an, bu ayeti ile Hz. Süleyman'ın heykel yontturmasına müsaade etmesinin tapınım amaçlı değil, bilakis tamamen estetik ve süs maksatlı olarak yaptırılmış olduğunu vurgulayıp gösteriyor. Dolayısıyla Kur'an, heykel yapımı noktasında tapılmadıktan ya da artık tapılmacağından heykel ve resim yasağının -her ne kadar bu konunun aksine Hadisler olsa da¹⁷⁶- çıkış noktası olmadığı malumdur. Ancak bu meselenin tüm ayrıntılarının ilham kaynağının Tevrat olduğu anlaşılıyor:

"... kendin için put oyma, yukarıda ve göklerde olanın yahut aşağıda yerde olanın hiç suretini yapmayacaksın¹⁷⁷."

¹⁷¹ Hz. Süleyman'ın hâkim olduğu aynı bölgede bereket tanrısı Ba'al ve karısı Aşerte ile İ.Ö. 9. yüzyılın ilk yarısında Hz. İlyas'ın mücadeleleri devam etmiş ama ne yazık ki o da öldürülmüştür.

¹⁷² Sebe 13. Ayrıca bkz. Bakara 102.

¹⁷³ Bu tür iftira, yanlış ve eksik anlatımların Kur'an tarafından düzeltilmesi konularına genel bir bakış için bkz. Karauğuz 2017b.

¹⁷⁴ Yaratılış 2: 1-2.

¹⁷⁵ Kaf 38.

¹⁷⁶ Buhâri, libas 79, 88, 91,92, 94, 95, bedü'l-halk 7. 17, nikâh 76, 96, megâzî, 12; Ebû Davûd, tahâre, 89, libas 44, 45; Tirmizî, edeb 44; Müslim libas 96-99; Nesâî zînet 110, 113, tahâre 167, sayd 9, 11; Ahmet b. Hanbel, I, 83, 104, 107, 139, 146, 148, 150, 277, 326, 375; III, 26, 90, IV, 28, 29,30, VI, 143, 246, 330; Dârimî, isti'zan 34.

¹⁷⁷ Çıkış 20:2-6.

Dahası yukarıda ifade edilen ayet bağlamında arkeoloji literatüründe “*Demir Çağı/Iron Age*” olarak isimlendirilmiş dönemin daha yeni keşfettiği tüm özelliklerini Kur’an’ın bir cümleyle özetleyivermesi de konuya ne kadar hâkim olunduğunun delili aslında. Bu özellikler içinde eksik gibi görülen ve bazı Demir Çağı krallarının –mesela Phryig kralı Midas gibi- tahtlarını Yunanistan’daki Delphoi tapınağına adadıkları ve kralların tahtlarıyla övündükleri gibi “*taht*” konusunun ilgili ayet içinde geçmeyerek konunun eksik bırakıldığı akla gelebilir. Ama bu konu eksik bırakılmamış ve yine Hz. Süleyman ile bağlantılı olarak Kur’an’da başka bir bölümde dile getirilmiştir¹⁷⁸.

c. Hesiodos’un “Theogonia” Adlı Eserindeki Panteonun Anlattıkları

İ.Ö. 8. yüzyılda Aiolo’ların Kymne kentinde doğmuş Grek didaktik şiirin öncüsü sayılan Hesiodos’un kaleme aldığı *Theogonia –Tanrıların Doğuşu-* adlı eserinde, Yunan kültürünün hâkim olduğu coğrafyada üçyüz kadar tanrı ve tanrıçanın doğuş ve yaşam öykülerini mitsel ve şiirsel havada “*ölümsüz kutsal tanrıları*” anlatır. Aslında o, -ilk söylencesini Hititlerin Kumarbi efsanesinin ilan ettiği¹⁷⁹- her bir kuşağın diğerini devirdiği Uranos, Kronos ve Olymposlu tanrıların hâkimiyetini kuran Zeus’tan oluşan üç tanrı kuşağını efsaneleştirir.

Tanrıların sayısı arttığı gibi öykülerindeki konular daha önceki dönemlere göre artık çeşitlenmiş ve detaylandırılmıştır. Neler yok ki bu efsanelerde; tanrı ya da tanrıçaların savaşları, çekişmeleri, kavgaları, yenilgileri düşmanlıkları, boşanmaları, anlaşmazlıkları, doğumları, ölümleri, yakınmaları, feryatları, yasak aşkları, insanlarla cinsel ilişkileri, ölümsüz soylarından ölümlüler dünyaya getirmeleri... Daha neler neler.

¹⁷⁸ Neml 38-43.

¹⁷⁹ Karağuz 2017a, 113 vd..

Üç kuşak daha doğmadan önce ilk başta sonsuz boşluk “*kaos*” vardır. Ardından toprak ana Gaia, ölümsüz tanrıların en güzeli olan sevgi “*Eros*”, Kaos’tan da yeraltı “*Erebos*” ve gece “*Nyks*” doğar. Gece’nin Yeraltı’nın birleşmesinden gün ışığı “*Hemera*” ve ışıklı gök esir “*Aither*”, Gaia’dan da gökyüzü “*Uranos*” ve deniz “*Pontos*” doğmuştur. Gaia ile Uranos birlikteliğinden tek gözlü ve her birinin yüz kolu olan devler topluluğu “*Titanlar*” ile Hekatonkheirler ortaya çıkmıştır. Ama Uranos, onları doğar doğmaz yeraltına göndermiştir, çünkü onlara tahammül edememektedir. Ama Gaia bu duruma içten içe içlenmektedir ve yeraltındakilerin babalarına karşı gelmesini istemiştir. Böylece Kronos babasının hayâlarını keserek onun hadım olmasını sağlar. Hayâların kesilmesi ve kanın toprağa düşmesi sonucu yeraltı dünyası ile irtibatlı üç tanrıça ve kanın su ile temasından Aphrodite doğacaktır. Uranos’un ölümü Kronos devrinin başlaması anlamına gelmekteydi şüphesiz. İşbaşında olan Kronos da Rhea’dan doğan çocukları yemekle işe başlar. Bu arada yeni doğmuş Zeus’u da yutmak ister ama onun yerine kundaklanmış bir taşı yutacaktır. Zeus (Roma’da Jüpiter), büyük mücadeleler sonucunda Kronos’tan hâkimiyeti ele geçirir. Artık bütün ölümlüleri ve ölümsüzlerin hâkimidir. Karısı Hera (Roma’da Juno) ile panteonda baş tanrı çifti olarak Sumer’den beri bir geleneği de bozmamış olacaktır. Artık o, dilediği kuralları koymakta ve belirlemektedir. Herşeyi bilen ve gören; güçsüzleri koruyan; güçlüyü ezen; kötülüklerden ve belalardan koruyan; herşeyi bilen ve gören; haksızlıkları önleyen; dilenciye kötü davrananı, kardeşinin karısına göz diken, yetim hakkı yiyeni, ana babasına saygısızlık yapana kızan; güneşe karşı ve su kaynakları başına işiyeni hoş görmeyen bir ulûhiyettir¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Hesiodos.

d. Cicero'nun "De Natura Deorum" Adlı Eserinde İ.Ö. 1.-İ.S. 1. Yüzyılda Politeizm

Kökeni Mezopotamya ve Anadolu efsanelerinden ayrılmış olmasına karşın Grek ve Roma dünyasını Hesiodos'un anlattıkları çok etkiledi ve pek çok tanrı ve tanrıçaya hürmet edip ülkelerinin pek çok bölgesinde onlar için tapınaklar yaptılar. Söylencilerini aşk ve şevkle anlatıp durdular. Efsanelerin konularının böylesine çeşitli ve hayal dünyalarının sınırlarını böylesine zorlayan esrarengiz masalların üretilmesine karşın politeist felsefenin henüz temelleri atılmamıştı. Belki insanların niçin putlara taptığı noktasında ta baştan beri fikirleri vardı ama bunlar kil kitaplar üzerine pek yansıtılamamıştı. Yansıtılanlardan da birkaç ipucu yakalanabiliyordu sadece.

Buna karşın niçin tanrılara tapılması ve yakarılması gerektiğini açıklayan uzun felsefi tartışmaların İ.Ö. 1. yüzyıl ve öncesinde yapıldığı anlaşıyor. Dolayısıyla politeizm konusunda dünya önemli bir evreye evrilmiş oluyordu ve bu, politeizmin devrimiydi bir nevi. Bu yüzyılda politeist felsefeye inananlar için vaz geçilmezlerdendi. Bu durum, belki kısmen de olsa Hz. İsa'nın dininin önce, I. Konstantin'in İ.S. 313 yılında yayınladığı Milano Fermanı ve I. Theodosius tarafından İ.S. dördüncü yüzyılın son çeyreğinde Roma tarafından resmi din olarak kabul edilene kadar -putlar bağlamında- sürecekti.

Hz. İsa'nın politeizmi alt üst edecek fikirleri hâlâ etrafta dolaşmasına rağmen Cicero'nun yaşadığı toplumunun entellektüelleri daha önceden kurulmuş *epicuruscu*, *stoacı* ve *acedemiacı* okulları ile onlar da politeizmi tanrıların varlığı noktasında sorguluyorlardı. Bu noktada Sumer, Hitit gibi ilk kuşaklara nazaran politeizm noktasındaki sorgulamaların oldukça profesyonel şeyler olduğu söylenebilir. Zaten Kur'an, "ilk başlarda insanlığın tek bir ümmet¹⁸¹" olduğu ve bir süre sonra da insanların putları kendilerine rehber edinmeye

¹⁸¹ Bakara 213.

başlandığını belirtir. Dolayısıyla artık putpereslerin bu noktada söyleyecek çok sözleri birikmiş anlaşılan. Bu sözler ve düşünceler de Cicero'nun şahsında kaleme aldığı *"Tanrıların Doğası"* isimli kitapta ard arda sıralanacaktır.

Mesela bu fikirlerden herhalde en ilgiçlerinden biri, çok sayıda insan kılığına girip şairlerin efsanelerine ilham kaynağı olan tanrılara¹⁸² iman etmenin doğuştan fitri olduğu kanaati hâkimdi. Bu konuda şöyle deniyordu:

*"Bize aşılanmış ya da başka deyişle biz bu inançla doğmuşuz, yani doğanın bize bağışladığı tanrılarla ilgili ya doğuştan gelen ön-bilgimiz ya da ön düşüncemiz var"*¹⁸³.

Ama buna karşılık tanrılar, sayısız dünyalara sahip olup ölümsüz olabildiği gibi bazıları da doğup belli bir zaman sonra ölebiliyordu. Bu bağlamda tanrılarda damar, sinir sistemi ve kemik olmadığı gibi yedikleri ve içtikleri güçlü olmalarına ya da zayıf düşmelerine engel değildi. Bedensel yapıları gereği düşmekten ya da darbe almaktan korkmazlardı. Yorgunluktan uzuvlarının güçsüzleşme endişesine de kapılmadıkları görüşü hâkimdi¹⁸⁴.

Bu dönemin mütefekkirleri doğadan edindikleri bilgi çerçevesinde tanrıların insan biçiminde olduğu fikrine kapılmışlardı. Onlara göre insan biçiminden güzel bir şey yoktur dünyada. Yani bu biçim, insanın bedeni gibi değildi ama beden gibi bir şeydi. Kan gibi değildi ama kan gibi bir şeydi. Bu durumda tanrıların görüntüsü ise katı ya da sert, belirgin ya da görülebilir değil sade, ince ve saydamdı. Ama tanrılara insanın benzerliği görünüm noktasında değildi. Tanrılara olan bu benzerlik, sadece erdem bakımındandı¹⁸⁵.

¹⁸² Cicero 227.

¹⁸³ Cicero 81, 83

¹⁸⁴ Cicero 221-222.

¹⁸⁵ Cicero 103, 109, 133.

Yunanistan'daki en bilge kişiler ve onların ataları tarafından tanrı ya da tanrıçalara verdikleri adlar¹⁸⁶ bağlamında ayrıca onların heykelleri de vardı ama insanlar onlara dua ederken doğrudan doğruya –en eski devirlerden şimdiye kadar tüm putperest halkların düşündüğü gibi- o tanrının bizzat kendisine ulaştığına inanırdı. Dolayısıyla gökyüzünün en berrak bölgesine yerleşmiş olan¹⁸⁷ tanrılar, mutlu ve ölümsüz olduğundan ne kendileri sıkıntı çekerdi ne de bir başkasına dert verirlerdi. Dahası insanların sevgi dostluğu gönülden ama tanrıların ki daha yoğunlu. Onlar hiçbir şeye ihtiyaç duymadıkları halde birbirlerini severler ve insanları koruyup kollamaktan bir üşengeçlik duymazdı¹⁸⁸. Doğada insan zihninin yapamayacağı bir şey varsa bunu yapan insandan daha üstün bir şey olmalıydı ve bu yüzden evrende, insan aklından ve zekâsından keskin bir güç olarak tanrıların var olduğuna iman edilmeliydi.

Böylece bu tanrılar, insana müstesna şeyler bahşetmişti. Mesela, öncelikle gökyüzüne bakıp tanrılar kavramını anlayabilsin diye insanı yerden kaldırıp ayaklarının üzerinde dimdik durmalarını sağlamışlardı¹⁸⁹. İnsanı da topraktan yaratmışlardı¹⁹⁰. Dahası bu ölümsüz tanrılar, sadece tüm insanlığı değil, tek tek her bir bireyi dikkate alıyor ve onları görüp gözetiyordu¹⁹¹.

Tüm bunlara rağmen tanrıların varlığından nasıl şüpheye düşülebilirdi? Eğer herhangi bir şüpheye kapılırsa tanrı bağlamında doğa -tarafından sunulan ürünleri toprağın nasıl büyütüp olgunlaştırdığı, hava koşullarının, mevsim değişik-

¹⁸⁶ Cicero 223. Bu felsefenin geçersizliği noktasında krş. Necm 23; Hud 109.

¹⁸⁷ Cicero 222.

¹⁸⁸ Cicero 111, 121, 159.

¹⁸⁹ Buradaki ifade edilen fikirlere itiraz noktasında Kur'an, Hz. İbrahim'in güneşe, aya ve yıldızlara bakıp onları kavmine misal gösterip verdiği bir dersin öyküsünü anlatır (En'âm 75-81).

¹⁹⁰ Cicero 309.

¹⁹¹ Cicero 333.

liklerinin ve iklim farklılıklarının da ne büyük işler yaptığı-
nın¹⁹²- düşünülmesiyle tanrıların varlığına zaten deliller ol-
duğunun altı çizilmiştir.

Dahası politeist felsefe bağlamında yine yeryüzündekile-
re bakıldığında *“buranın da akıllı bir varlığın tasarımı olduğunu
açık seçik göstermeyen ne vardır?”*¹⁹³ Aslında kusursuz olan ve
aklı olan her şeye bir ulûhiyet verildiği görülür. Mesela akıl,
evren, gök (Jupiter), güneş, ay, yıldızlar¹⁹⁴, doğa ve özelde su,
toprak (Ceres), hava, denizin içine işleyen hava (Neptunus),
ölümsüzlüğe ermiş insanlar tanrılar panteonuna dâhil olmuş-
tu. Durum böyle olunca da tanrı manasında *“doğa”* var etmek
üzere kendi yolunda ilerleyen sanatkâr bir ateştir ve gökyü-
zünde de şans, rastlantı, yanlış, değişkenlik diye bir şey yok-
tur. Aksine düzen, doğruluk, akıl ve bir uyum vardır¹⁹⁵.

Sonraki yüz yıllar boyunca, felsefe okullarında geliştiri-
len bu görüşlerin ışığında panteondaki tanrı çiftlerinin nasıl
bir yapıya sahip olduklarından tutun onların nerede yaşadık-
larına ve dünyevi işlerde ne kadar etkin olduğuna; dahası her
şey sonsuza kadar tanrılarca yönetilmeye devam mı edilece-
ğine değin pek çok mesele Cicero’nun şahsında sorgulanma-
ya devam edip durdu.

e. Cahiliye Dönemi Arap Toplumu Putları

Hız. İsa’nın Kudüs’te tebliğinin ardından yaklaşık 610 yıl
sonra Arabistan coğrafyasında bu kez vahiy ile muhatap Hız.
Muhammed ve onun müşrik toplumu olmuştu. Ama onun

¹⁹² Bu konuda Kur’an’ın karşıt fikirleri için bkz. *“Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları hareket ettirir. Biz de bulutları ölü bir toprağa sürer ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir (Fâtır 9).”*
“Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır (Ra’d: 4).”

¹⁹³ Cicero 287.

¹⁹⁴ Krş. Necm 49; Rahman 6; Hac 18.

¹⁹⁵ Cicero 211, 219.

içinde yaşadığı toplum ağaçtan, taştan, ahşaptan veya çeşitli madenlerden imal edilmiş üç yüz altmış adet tanrı, tanrıça ve dikili taşlarla birlikte gök cisimleri ile melek ve cinleri de¹⁹⁶ ilahlaştırmıştı. Aslında put sayısı bakımından bu dönemde Hesiodos dönemiyle fazla bir şeyin değişmediği anlaşıyor.

Hız. Muhammed öncesinde Arabistan yarımadasının kuzeyi (Teyme, Palmira ve Suriye) ve güneyinin (Yemen ve Sebe bölgesi) politeist bir dini inanca sahip olduğu öteden beri bilinen bir gerçektir¹⁹⁷. Buna mukabil Mekke odaklı olarak bölgeye ilk putun –onun hangi zaman diliminde yaşadığı bilinmese de- Amr İbn Luhayy'ın kuzeyden getirdiği söylenmiştir¹⁹⁸. Ancak Mekke'de zaten politeist bir yapının olduğu ortadadır. Şimdi burada hemen şunu belirtmek gerekiyor belki. Arap politeizmi şimdiye kadar dünya uluslarının biriktirdiği bilgi çerçevesinde aslında İ.Ö. 4. yüzyılda Nebatilerin pagan sistemini¹⁹⁹ kopya etmişti. Yani, Nebatilere göre her şeyin üstünde üstün bir varlık vardı ve insanlar ile bu üstün varlığa aracılık etmekte olan yüzlerce de ulûhiyet²⁰⁰. Kur'an bu olayı detaylandırarak Arapların diğer aracı putları kullanarak ulaşmaya çalıştıkları yaratacı ve rızıklandırıcı üstün varlığın Allah olduğu bilgisini veriyor²⁰¹: *"Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de yarar veremeyen şeylere tapıyorlar ve: 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir' diyorlar. De ki: 'Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?' O, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir*²⁰²."

¹⁹⁶ Bakara 116; En'am 100; Nahl 57; Zuhuruf 16-20; Ayrıca bkz. Çağatay 1957, 91.

¹⁹⁷ Çağatay 1957, 13 vd.; Gündüz 1998, 356.

¹⁹⁸ İbn Al-Kalbî.

¹⁹⁹ Gündüz 1998, 370.

²⁰⁰ Buna delil ise ilahlar karşısında yaptığı şu telbiye idi: *"Emrindeyim Allahım, emrindeyim, emrindeyim, Senin ortağın yoktur. Ancak bir ortağın vardır, o da senin hükmündedir. Sen ona ve onun sahip olduklarına hükmedersin"* İbn Al-Kalbî, 27.

²⁰¹ Müminun 84-90; Ankebût 61-63; Zuhuruf 87.

²⁰² Yunus 18.

İslâm Önce Arabistan Yarımadası Putları Eski Şark Eserleri Müzesi- İstanbul

Burada hemen şunu belki belirtmek gerekiyor ki “Allah” kelimesi Nebatiler tarafında kullanılıyordu. Zaten cahiliye döneminde Hz. Muhammed’in babasının adı da bilindiği üzere Abdullah idi.

En eski devirlerden cahiliye Arapları dönemine kadar dünyanın biriktirdiği pagan kuralları çerçevesinde Arap politeizmini şimdi şöylece kıyaslayabiliriz:

- Önceki devirlerde kişi tüm istekleri ile tüm halini ahvalini sadece ilgili ulûhiyetten ya da o ulûhiyete yakınlaştıracak başka bir tanrı/tanrıçadan isterdi. Artık pangan dünyada daha önce Nebatiler tarafından icad edildiği anlaşılan -bir ilk ve yenilik olarak- şefaathçi putlar ve dikili taşlar dâhil diğer ulûhiyetlerin üstünde başka bir yaratıcı vardır²⁰³.
- Eski Mezopotamya ve Anadolu’da eski kuşak panteonun en büyükleri olarak tanrı ve tanrıça çifti düşünülürdü. Artık üç tanrıça bu manada beraberdi ve öncüldü. Bunların da en büyüğü ise Uzza idi. Ama Uzza’nın yanında yine bir tanrı çifti bağlamında ilah olarak Hubel vardı. Yani politeist felsefede kuşaklar boyunca devam eden geleneğin yine bozulmadığı anlaşılmaktadır.
- Buna karşın tanrılar, panteonda önem sırasına göre 1., 2., 3., 4., 5., gibi değerlerle sıralanırdı. Nitekim Hz. Nuh dönemi putları arasında da böyle bir hiyerarşi olduğu açıktır²⁰⁴.

²⁰³ Ra’d 16, 33; Zümer 38.

²⁰⁴ Nuh 23. Bu ayetin yorumu için bkz. Elmalı c.8, 355.

- Önceki kuşakların panteonunda tanrı ve tanrıçaların tapınakları ile önemli kült merkezleri vardı. Bu özellik cahiliye Araplarınca da devam ettirilmiştir.

Arabistan coğrafyası ve civarında, dünyanın şimdiye kadar pagan inancında görülmemiş tüm ilahların üstünde daha büyük bir yaratıcı olduğu fikrinin oluşmasında ve devam ettirilmesinde iki unsur etkin olmuş olabilir. Birincisi, Nebatilerin yaşadığı Fenike bölgesinde Hz. İlyas'ın yaydığı vahiy etkilerinin devam etmiş olması. İkincisi de Hz. İsmail döneminden itibaren hiç ara vermeksizin tevhit etkilerinin Hanif inancıyla iletilmesi.

Şefaatçi Tanrıçalar²⁰⁵: Lat, Menat, Uzza²⁰⁶ ve Çolak İlah Hubel

Beyaz bir taşla sembolize edilen, üç tanrıçanın²⁰⁷ en büyüğü, sabah ve akşam yıldızıydı *Uzza*. Kara taşla sembolize edilmiş bereket tanrıçası *Lat* idi. Üçüncüsü yeraltı, ölüm, rüzgâr, yağmur ve kaderin sahibesi *Menat*²⁰⁸ idi.

Kırmızı akikten, kırılmış sağ koluna sonradan altından bir takma kol eklenmiş erkek heykeli şeklinde yapılmış diğer put önünde fal oku çekilen adalet²⁰⁹, şifa, savaş ve yağmurun sahibi *Hubel*. Böyle sakat bir tanrının Arap toplumunca tercih edilmesinin anlaşılması zor gibi görülüyor. Ancak Roma'da Jupiter'in oğlu Vulcanus heykeli ayakta durur vaziyette olup elbisesinin içinde hafifçe topallaması toplumca kabul edilebilir görülürdü. Cicero, toplumda bunun çirkin görülmediğini vurgulamış olmasını²¹⁰ Arap toplumu için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Tanrıça Lat'ın Mezopotamya'da ve Hitit politeist inanç sisteminde yer etmiş yeraltı dünyasının hanımefendisi, ölüm, hastalık ve belaların sırrına vakıf olan **ALLATUM** yani Sumer

²⁰⁵ Yûnus 18.

²⁰⁶ Necm 19-20.

²⁰⁷ Nîsa 117.

²⁰⁸ Necm 19-20.

²⁰⁹ Healey 1994, 154.

²¹⁰ Cicero 117.

tanrıçası **EREŞ.KI.GAL** ile bir irtibatı olduğu anlaşıyor. Bu tanrıçaya kuzey Arabista'da başkenti Petra olan Nebatiler tarafından İ.Ö. 4. yüzyılda "*tanrıların annesi, yerin hanımefendisi*"²¹¹ olarak büyük bir değer verildiği bilinmektedir. Nebatilerin panteonu içindeki Allat, Manotu, Hubalu isimlerinin Lat, Uzza ve Hubel'i ne kadar çok hatırlattığı ortadadır²¹². Bu putlar aynı zamanda Suriye, Yemen ve civarlarında da bilenen ve değer gören putlardı²¹³. Aslında bu tanrı ve tanrıçalar daha önce eskiçağ pagan dünyasının Arap coğrafyasında yeniden toprağa, taş, ahşaba bürünerek başka bir adla karşımıza çıkmasından başka bir şey değildi. Eskiçağ politeist tanrılara yüklenen görevlerin tümünün bu üç şefaatçi tanrıça ile çolak ilaha yıkılmış olduğu görülüyor. Tabi ki tanrıçaların üçü birden bereket, kader ve şifa gibi aynı sıfatları taşıyordu. Aralarında da çok az nüans farkları olduğu anlaşıyor. Ama bu tanrıçaların da aralarında –aşağıda sıraladığımız gibi- bir hiyerarşi vardı şüphesiz.

Eskiçağ dünyasının biriktirdiği pagan anlayışı içinde -ta eski kuşaklardan itibaren- fırtına tanrısı ve Arinna kenti güneş tanrıçası birlikteliğinin şaşılacak şekilde Arap politeizmi içine sızarak hâlâ yaşıyor olması ne kadar çok şaşırtıcıdır.

1. Uzza²¹⁴ = Arinna kenti güneş tanrıçası = Hepat = İsis = Pirinka/ir
(Bereket tanrıçası ve sabah, akşam ve zühre yıldızı)
2. Lat = **ALLATUM, EREŞ.Kİ.KAL**, Lelû ani
(Kader, kısmet, bereket tanrıçası)
3. Menat = **DİNGİR.MAḪ, NİN.TU**, Gulšeš, Ḫudena Ḫudel-lura, İštuštaḫ a, Papaḫ a, Ninatta
(Yeraltı, ölüm, rüzgâr, yağmur ve kaderin sahibesi)
4. Hubel = Fırtına tanrısı = **İŞKUR** = Ba'al
(Şifa, savaş ve yağmurun sahibi)

²¹¹ al-Theeb 1989, 90, 96.

²¹² al-Theeb 1989, 355.

²¹³ Çağatay 1957, 31, 47.

²¹⁴ Ayrıca Nahla'da üç hurma ağacı ile sembolize edildi (İbn Al-Kalbî, 35).

Diğer Putlar ve Dikilitaşlar

Hicaz bölgesi putları yapıldıkları nesne ve yapılış tarzlarına göre insan suretinde yontulmuşlara *nusûb*, taşa sadece kabaca belirli suret verilerek yontulmuşlara *vesen* veya değerli madenlerden ya da ağaçtan insan suretindekilere de *sanem* gibi adlar ile isimlendirilmiş olduğunu Kur'an anlatıyor²¹⁵. Dolayısıyla Mekke'de her bir bireyin değer verdiği bir put vardı²¹⁶. Bu bağlamda Arap toplumunun taptığı diğer ulûhiyetlerin bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

Kâbe civarında Safa ve Merve arasında iken Zemzem kuyusu ve Kâbe yanında *İsaf* ve *Naile* dikili taşları. Hayızlı kadınların el süremediği *Menaf* dikili taşı. *Yeşilce bir ağaç*. Rüzgâr tanrısının sahibi *Nuheyk* dikili taşı. Merve tepesinde *Mutimu't-Tayr* (kuşları yediren) dikili taşı. Önünde üç fal oku bulunan *Zülhalasa* dikili taşı. *Saide*. Dağlık bölgede bir kaya parçası *Fals*. Hz. Nuh'un toplumunun taptığı putlar: *Vedd*, *tanrıça Süva*, *Yağus (aslan)*, *Yauk (at)*, *Nasr (kartal)*.

Diğerleri: *Umyanis*²¹⁷, *Ruzâ*, *Cihâr*, *Merhab*, *Ukaysin*, *Nuhm*, *Ain*, *Suayr*, *Fels*, *Celsed*, *Zu'ş-Şera*, *Zu'l-Keffeyn*, *el-Ukaysar*²¹⁸.

²¹⁵ Atalay 2010, 92 vd..

²¹⁶ İbn Al-Kalbî, 39.

²¹⁷ Cahiliye dönemi Araplar, hayvanlardan ve hububat ürünlerinden en üstün ilah olarak gördükleri Allah'ın rızasına ermek için bu putun huzurunda payederlerdi (İbn Al-Kalbî 44). Aynı adet daha önce Hitit politeist yaşam için de söz konusuydu ama burada payları dağıtan tanrı ve tanrıçalardı: "Ey güneş tanrısı tanrıların kurban sunularını ve kadim tanrıların paylarını düzenleyen sensin" (CTH 374, §5). Bu durum Kur'an'da *Umyanis* putu bağlamında şöyle yerilmiştir: "Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (mahiyetini) bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki, uydurmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz" (Nahl 56).

²¹⁸ İbn Al-Kalbî.

İslâm Önce Arabistan Yarımadası Putları Eski Şark Eserleri Müzesi- İstanbul

Cahiliye Arap toplumunda gündelik hayattta kullanarak aynı taşta bazı ilahi ruhun mekânı, aracısı ve ulûhiyetin odağı olarak algılanan dikili taşlara daha çok önem verdikleri anlaşıyor. Bu dikili taşlar, Lat, Uzza ve Menat gibi diğer heykellerin manevî şahsiyesinde temsil edilip onların bulunmadığı mekânlara onlarmış gibi dikilip ibadet edilmekte idi. Mesela, Taif'te Lat'ın dikili taşı, dört köşeli düzgün bir kaya parçası idi. Bu putlar ile dikili taşların kutsandığı kült merkezleri ve tapınak yapıları vardı. Hac ve toplantı merkezleri olduğu kadar bir ticaret merkezi gibi de algılanan buralarda bu ulûhiyetlere kurbanlar²¹⁹ sunulur ve elleriyle kurbanın kanını putlara sürerlerdi²²⁰. Bu manada bölgede en kutsal mekân Kâbe idi kuşkusuz ve içi putlarla doldurulmuştu. Diğer ikincil değerlerde kutsal mekânlar arasında Lat için Taif'te, Zülhalasa için de Yemen'de bir kült merkezi inşa edilmişti.

²¹⁹ Tan 2011.

²²⁰ Krş. Çıkış 12:7.

Sonuç olarak, ilk kuşaklar tarafından yakıştırılıp çeşitli isimler konulup icat edilmiş, biriktirilmiş tanrı ve tanrıçalar için üretilmiş mitlerin ve felsefelerin tersine Hz. Muhammed --daha önce diğer elçilerce de defalarca ifade edildiği şekliyle²²¹- başka bir şey söyleyecekti artık Dünya'ya:

“De ki: “O, Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir). O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir²²².”

²²¹ A'lâ 18-19.

²²² İhlas suresi.

VI.

HİTİT DUALARI

KİL KİTAPLARININ TERCÜMELERİ

1. İftiraya Uğrama Karşısında Yerin Güneş Tanrıçasına Münâcât (CTH 371)

§1 (Öy. 1'-2')

... yerin güneş tanrıçasına ve tüm tanılara kurban sunup
[şunları söyler]:

§2 (Öy. 3'-5')

Merhamet (eyle ey tanrı)! [], ey [yerin] güneş tanrıçası, kral
tek başına size dua edip duruyor. –*Paragraf 2 satır kırıktır*–
Yere (eğilip) diz çöküp secdeye gidiyor.

§3 (Öy. 6'-10')

Babası ona iftira (içerikli) kötü şeyler söyleyse, sen onu duyma.
Annesi ona iftira (içerikli) kötü şeyler söyleyse, sen onu duyma.
Kız kardeşi ona iftira (içerikli) kötü şeyler söyleyse, sen onu duyma.
Akrabası (ve) dostu ona iftira (içerikli) kötü şeyler söyleyse, sen onu duyma.

§4 (Öy. 11'-16')

Gözlerinizi uygun bir şekilde çevirip (dört açın). Bin kaşı(nı-
zı da) kaldırın. Krala güzel (bir şekilde) bakın. Kulaklarınızı
açın ve söz(ün) iyisini (ve doğrusunu) dinleyin. Erkek köle-

nize [] ve onu [] yapın. Onu iyi bir yere yerleştirip oturtun. Ülkede bereket olsun. Gelişme olsun. Tanrılar için somun ek-meklerine (ve) şarap adak kabına, [] özen göstereyin.

§5 (Öy. 17'-21')

Merhamet (eyle ey tanrı)! Yerin güneş tanrıçasının koruyucu tanrısı adalet senin(le) olsun. Yiyiniz ve içiniz. Yerin güneş tanrıçası huzurunda kral hakkında olumlu (güzel şeyler) konuşup durun. Kralın ismini yerin güneş tanrıçası huzurunda olumlu şekilde anıp durun. Babası, annesi, erkek ve kız kardeşi, akraba ile dostları iftira (içerikli) ona kötü şeyler söylerse, sen (onların bunu yapmasına) izin verme.

§6 (Öy. 22'-23')

Merhamet (eyle ey tanrı)! Yerin güneş tanrıçasının tapınağının adamı adalet senin(le) olsun. Yiyiniz içiniz ve sürekli (yukarıdaki paragrafı) aynı şekilde ifade ederek tekrarlayıp durur.

§7 (Öy. 24'-26')

Merhamet (eyle ey tanrı)! Yerin güneş tanrıçasının erkek köleleri onu yatağa götürmüş, (uyutmuş ve ona) önem vermiş (tir). Adalet sizin(le) olsun. Yiyiniz içiniz ve sürekli (yukarıdaki paragrafı) aynı şekilde tekrarlar.

§8 (alt. k. 27'-31')

[Mer]hamet (eyle ey tanrı)! Tanrı Dara a, adalet senin(le) olsun. [Yiy]iniz ve içiniz. Yerin güneş tanrıçası huzurunda [kral hakkında olumlu] konuşup durun. Kralın ismini yerin güneş tanrıçası huzurunda olumlu konuşup durun. Babası, annesi, erkek ve kız kardeşi, [akraba ve dostları] ona iftira içerikli kötü şeyler söylerse sen (onların bunu yapmasına) izin verme.

§9 (Ay. 32'-36')

[Merham]et (eyle ey tanrı)! Tanrı Para a, adalet senin(le) olsun. [Yiyiniz ve içi]niz. Yerin güneş tanrıçası huzurunda kral hakkında olumlu konuşup durun. Kralın ismini yerin güneş

tanrıçası huzurunda olumlu konuşup durun. Babası, annesi, erkek ve kız kardeşi, akraba ve dostları ona iftira içerikli kötü şeyler söylerse sen (onların bunu yapmasına) izin verme.

§10 (Ay. 37')

Merhamet (eyle ey tanrı)! Saray memurlarının tanrısı, adalet senin(le) olsun. Keza, (yukarıdaki paragrafı aynı şekilde tekrarlar).

§11 (Ay. 38')

Merhamet(eyle ey tanrı)! Berberlerin tanrısı, adalet senin(le) olsun. Keza, (yukarıdaki paragrafı aynı şekilde tekrarlar).

§12 (Ay. 39')

Merhamet (eyle ey tanrı)! Tanrı Hılaşši, adalet senin(le) olsun. Keza, (yukarıdaki paragrafı aynı şekilde tekrarlar).

§13 (Ay. 40'-43')

Eğer (siz tanrılar) gelerseniz, iyilik getiriniz, (ülkede) büyüme (ve) gelişme (yayılp) otursun. Gelecek gün(lerde) tanrıların istek(leri ve sözleri) yerine getirilerek sona erdirilmiş olsun. Yerin güneş tanrıçası (ve) sizin için de (istekler) bitir(il)diğinde onu ileride kurban ediniz.

§14 (Ay. 44'-47')

Ve onu kötülükten kurtarıp alınız. Getirdiğinizde sizin huzurunuzda dursunlar. Yerin güneş tanrıçası huzurunda kralın adını iyilikle ansınlar.

§15 (Ay. 48'-50')

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§16 (Ay. 51'-52)

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

&&&

2. Güneş Tanrısına İlahi Tarzında Münâcât (CTH 372)

§1 (I 1-13)

Adaletin efendisi, yerin, göğün kralı (olan) sen beyim güneş tanrısı, ülkeyi güçlü bir şekilde yönetirsin. (İnsanların işine kolaylık ve) galibiyet verip durursun. Sen doğru rehberlik yaparak merhamet edip durursun. Senden istenileni sen yaparsın. Sen güneş tanrısı kolaylık gösterensin. Sen merhametlisin. İnsana rehberlik edensin, sen iyi (bir tanrı)sın. Hep övgüye layık olan sensin. Gerçekten NİN.GAL'in oğlu (olan) sen güneş tanrısı, (senin) sakalın lapizlazuli taşıdır. İşte bak şimdi, köleniz insanoğlu (senin) önünde hürmetle eğilip secde etti ve sana şöyle (dua) edip duruyor:

§2 (I 14-21)

Göğün ve yerin etrafında sen güneş tanrısı ışığı yansıtansın. NİN.GAL'in oğlu, güçlü kral (sen) güneş tanrısı, ülkenin geneleği ve yasaları(nı koruyan)sın. Sen sürekli düzen (ve intizam) verensin. Tanrılar arasında güçlü kral sen güneş tanrısının ayinleri (hep) kutlanmıştır. Güçlü efendi sana doğruluk verilmiştir. Sen yönetimde adil bir beysin. Sen karanlık ülkenin anası ve babasıdır.

§3 (I 23-31)

Büyük kral baban tanrı EN.LİL ülkenin dört köşesini (sen) güneş tanrısının ellerine bırakmış idi. Sen adaletin efendisi. Adaleti (yerine getirirken senin için bir) yorgunluk (ya da) bitkinlik söz konusu değil(dir). Kadim tanrılar arasında (sen) güneş tanrısı güçlüsün. Tanrılarının törenlerini sen icra edersin. Kadim tanrılarının hisselerini sen (ayırır ve paylaştırıp) icra edersin. Yine göğün kapısını sen güneş tanrısı için açıp dururlar. Senin için düzenlenmiş göğün kapısından geçip duruyorsun.

§4 (I 32-38)

Göğün tanrıları tamamen sen(in huzurunda) eğilmiştir. Yerin tanrıları tamamen sen(in huzurunda boyun) eğmiştir. Güneş tanrısına söyleyip durdukları gibi tanrılar senin arkanda (sana) biat edip önünde eğilip (ve secde edip) durur. Sen güneş tanrısı zarara uğramış öksüz(ün ve yetim)in anası ve babasıdır. Sen güneş tanrısı öksüz (olup ezilen)lerin (ve) zarara uğramış insanın (zararını bir) kısas (olarak) tazmin edip durursun.

§5 (I 39-51)

Güneş, tan yeri ağarıp gökyüzünde doğduğunda, üst ve alt toprağın tamamında sen güneş tanrısı (ışığınla parlayıp) durursun. Köpek ve domuzun davasına hükmettiğin (gibi tüm) konuş(a)mayan hayvan(lar)ın davasına (sen) bakarsın. Kötü ve düşmanca (davranan) adamın davasına da sen bakarsın. Tanrılar insanı soruşturmayı ihmal etse de sen tekrardan onu dikkate alır ve sen onun üzerine titrersin. Köle(lerinden) iyi insan(ları) hayatta tutarsın. Güneş tanrısına ekmeği ve birayı sunmaya koyul(an hizmetkârın ile) güvenilir köleni sen güneş tanrısı elinden tut.

§6 (I 52-61)

Bir insan *Dört* (mevsim) için hububat toplayıp ağzına kadar yığdı. Güneş tanrısı boyunduruğa koştu. Bak, insanoğlu tahıllı döküp boşalttı. *Dört* (mevsim) yiyip bitirsin. *Dört* (mevsim) hububatı yiyip bitirdiğinde (bile) sen güneş tanrısı (ışıklarını saçıp) hayatta kal. Bak, kölen insanoğlunun söylediği sözü (sen) işitip (dinlersin). Güçlü kral güneş tanrısı, dört sağlam köşe arasından geçip gidersin. (Böylece) sağınızda korkular ve solunuzda çekingenlikler koşuyor.

§7 (I 62-68)

Paragrafın ilk iki satırı çevrilemeyecek kadar kırkıktır.

Göğün güneş tanrısı bu tanrıya [] yaptılar. Vezirin tanrı **BUNENE** (senin) sağından yürüyor. Vezirin tanrı Mişaru (se-

nin) solundan yürüyor. (Böylece) güneş tanrısı (da) göğün arasından çekip gid(iyor).

§8 (II 1-15)

En üstteki göğün tanrılarını sen tahsis edersin. (Yerin) en altındaki karanlık yeri kadim tanrılarına (sen) tahsis edersin. Onun da aşağısına [] yerin kadim tanrılarına (sen) [tahsis edersin]. -Beş satır çevrilemeyecek kadar kırkıktır.- Tanrı bakışını başka yöne çevirdi ve insanoğlu [] yapılmasına (izin) vermez. Tanrının []. Eğer göğün ve yerin []. Sen güneş tanrısı onun yanına git. Git ve o tanrıya söyle. [] Siz insanoğlunun şu sözünü iletin:

§9 (II 16-28)

(Ey) tanrı(m) annem beni doğurduğundan beri sen beni büyüterek yetiştirip durdun. Tanrım ismimi ve beyliğimi insanlar arasında gördün (ve beni yücelttin). Sen tanrım (benim için) iyiyi (kötüden) ayırdın. Kendi başına (bir) tırmığın yaptığı (her şey gibi) sen tanrım bana (her şeyi) öğrettin. Tanrım, ölümlü olan beni, sen ruhunun hizmetkârı olarak çağır(ıp tuttun). Çocuk(luğumdan beri) tanrımın merhametinin farkında değil miyim ve onu tanımıyor muyum sanki? (Oysaki) tanrımın bilgeliğini ve merhametini hepten (bilip, görüp) tanıyorum.

§10 (II 29-39)

[Tanrımın] ismi (üzerine) [hiçbir zaman yemin etmedim]. [Kesinlikle] yemi[ni de bozmadım]. Tanrım (için) kutsal (olanı ve haram lokmayı) asla yemedim. Asla bedenime bir leke sürüp kirletmedim. Ahırdaki sığırı kesinlikle kesip (kendim için ayırmadım). Yine ağıldaki koyunu kesinlikle kesip (kendim için ayırmadım). Ekmeği buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma yemedim. Suyu buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma içmedim.

§11 (II 40-50)

Şimdi sağlığıma kavuşursam sen tanrının sayesinde iyileşmez miyim? Dinçleşirsem sen tanrının (ilahi) sözüyle dinçleşmez miyim? Gerçekten yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile (bağlantılıdır). İnsan yaşamı sonsuz değildir. Kısa (bir) [dönemdir]. Yaşamının günleri sayılıdır. (Ölümlü) insanoğlu sonsuza kadar hayat sürse (bile) insana kötü bir hastalık bulaşınca ona bir şikâyetle bulunmayacak mıydı?

12 (II 51-59)

Şimdi tanrım kalbini ve ruhunu içtenlikle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim. Tanrım bana rüyada söylesin. Tanrım kalbini bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim. Kadın kâhin bana söylesin ya da güneş tanrısının rahibi karaciğer (falı ile) bana söylesin. Tanrım kalbini ve ruhunu tümüyle içtenlikle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece onu iyi bileyim.

§13 (II 60-69)

Kuvvetli bir saygı (duyma hissini) tanrım bana sen verdin. Güneş tanrısı herkesin çobanıdır, mesajın tatlıdır. Bana (şimdi) kızan ve beni umursamayan tanrım tekrar beni dikkate alsın. Bana hayatımı bağışlasın. [] *Paragraf kısmen kırık olduğundan çevrilmemiştir.*

§14, §15²²³

§16 (III 1-4)

Evime (musallat olan) bir hastalığı yenemeyeceğimden (dolayı) ev(imi) kaygı (ve korku) sardı. Ruhum da başka bir yere doğru kayıp duruyor. O gün (geldiği) zaman []. Ben bizzat (orada) olacağım. Yıl içinde görülen hastalık canımdan bezdirdi. Tanrım (yalvararak bu durumu) sana arz edip duruyorum.

²²³ Singer 2002, 38-39.

§17 (III 5-26)

Geceleyin yatağında hiç tatlı bir rüya (görmediğim gibi o, beni mutlu edip) esir almıyor ve bana ismim iyi bir şekilde ifşa ed(il)miyor. Koruyucu tanrının sözü bana dinçlik [ve] vermiyor. Tanrımın, anamın rahminde kendimle (ilgili bir) hastalığı geçirip geçirmediğimi hiçbir şekilde bir kadın kâhine bile sormadım. Şimdi tanrının huzurunda affımı isteyeceğim. Tanrım beni duy. Kralın kapısında beni istenmeyen bir adam yap(ma)dın. İnsanoğlunun önünde beni itibarsız hale getir(me)din. Sen tanrı benim (hem) babam (hem de) anam-sın. (Başka) tanrım yok. Sen tanrım bana anne ve baba gibisin. Üzülerek (acılar içinde kıvranarak) toz toprak içinde alaşağı olup gidiyorum. Yaşat beni ve günah işlemeyi tamamen (benim üzerimden) düğümleyip kaldır. İnsanı özgür bırak. Beni (de) iyi bir yerde tut. Beni denizden yukarı çek.

§18 (III 27-36)

Su gibi akıyorum, nerede olduğumun farkında değilim. Bir kayık gibi nehirden (ne zaman) karaya (vurup) çıkacağımı bilmiyorum.

Paragraf buradan sonra kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir.

§19 (A III 37-IV 1)

Tanrım seni övüyorum. -*Paragraf kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir.*

§20 (IV 2-7)

Paragraf kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir.

§21 (IV 8-10)

Paragraf kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir.

Tanrım, (benim gibi iyi bir) adama kötü gün(lerin) ve gecelerin yaklaşmasına izin verme.

§22 (IV 11-18)

Suçumu bağışla ve (benim gibi) adama iyi gözle bak.

- Paragraf kısmın kırık olduğu için çevrilmemiştir.-

§23 (IV 19-23)

Paragraf kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir.

Tanrım bu sözler soğuk su gibi (senin) kalbini yatıştırırsın.

§24 (IV 24-28)

Eskiden anamın rahminde (nasıl) doğmuşsam tanrım yenisinden o ruhu bana ver. Ey tanrım anamın, babamın ve ailemin ruhları benim adıma senin ruhun olsun.

Kolophon

Bitti.

&&&

3. Kantuzzili'nin Münâcâtı

(CTH 373)

§1 (Öy. 1'-5')

Hangi tanrı (artık nasıl) kızmışsa gözünü (de o) yana (ve) diğer yana çevirdiyse Kantuzzili'nin yapacağı (şeye) izin vermiyor. O tanrı nasıl yerde ve gökte ise sen güneş tanrısı onunla (birlikte) yürü. Git ve o tanrıma söyle (ki) Kantuzzili'nin (bu) sözlerini yeniden iletip ona anlat.

§2 (Öy. 6'-10')

Annem beni dünyaya getirdiğinden beri tanrım beni büyütüp yetiştirdi. Sen tanrım benim ismim ve itibarımsın. Sen tanrım beni iyi kişilerin arasına (kattın). Sen tanrım [] (bana) yardım etti(n). Zor bir yerde sen tanrım bana (nasıl davranacağımı ve ne) yapacağımı öğrettin. Tanrım, ben Kantuzili'yi sen, bedeninin ve ruhunun hizmetkârı olarak ilan ettin. Çocukluğumdan beri tanrımın rehberliğini biliyorum ve (tüm bunları) itiraf edip (her şeyi) kabul ediyorum.

§3 (Öy. 11'-14')

Büyüdüğüm sürece tanrımın merhametini ve hikmetini her yönüyle gördüm. Tanrıma asla yemin etmedim. (Yemin et-

mişsem de) yemini asla bozmadım. Tanrım (için) kutsal (olanı ve haram lokmayı) asla yemedim. Asla bedenime bir leke sürüp kirletmedim.

§4 (Öy. 15'-19')

Ahırdaki koşum öküzünü kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Yine ağıldaki koçu kesinlikle ayırıp (kendim için kesmedim). Ekmeği buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma yemedim. Suyu buldum (ama) onu gizlice hiç bir şekilde tek başıma içmedim. Şimdi sağlığıma kavuşursam sen tanrının sayesinde iyileşmeyecek miyim? Dinçleşirsem sen tanrının (ilahi) sözüyle dinçleşmeyecek miyim?

§5 (Öy. 20'-23')

Yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile bağlantılıdır. İnsan yaşamı sonsuz değildir. Yaşamının günleri sayılıdır. (Ölümlü) insan oğlu sonsuza kadar hayat sürdüğünde (bile) insana kötü bir hastalık bulaşınca ona bir şikâyetle bulunmayacak mıydı(m)?

§6 (Öy. 24'-28')

Şimdi tanrım kalbini ve ruhunu tüm içtenliğiyle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi muamele edebileyim. Tanrım bana rüyada söylesin. Tanrım kalbini bana açıp günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi muamele edebileyim. Kadın kâhin bana söylesin ya da güneş tanrısının rahibi karaciğer (falı ile) bana söylesin. Tanrım kalbini ve ruhunu tümüyle içtenlikle bana açsın. Günahım (ne ise) bana söylesin. Böylece ona iyi davranayım.

§7 (Öy. 29'-Ay. 5)

[Kuvvetli bir say]gı (duyma hissini) tanrım bana sen (kazan-dırıp) tekrar ver. Güneş tanrısı sen herkesin çobanısın. Herkes için mesajın tatlıdır. Bana kızgın olan ve beni umursamayan tanrım tekrar beni dikkate alsın. Bana hayatımı bağışlasın. Bana hastalığı veren tanrım bana merhamet etsin. [Hastalık] ile tanrı huzurunda mücadele ettim -*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*-

§8 (Ay. 6-9)

Paragraf kısmen kırık olduğu için çevrilmemiştir. "NİN.GAL ve ay tanrısının oğlu sizin sakalınız lapislazuli taşıdır. Köleniz Kantuzzili [] bu vesile ile sizi arıyorum. [

§9 (Ay. 10-13)

Bak, efendim güneş tanrısı, ben Kantuzzili'yim. Tanrım [] benim (günahımın ne olduğunu) soruşturduğumu tanrım işitsin. [] Ben Kantuzzili tanrım için ben ne yaptım? [] Tanrıma karşı ne günah işledim Beni sen yarattın. (Böylece) şimdi ben Kantuzzili size ne yap(mış) olabilirim? Güneş tanrısının [huzurunda] tüccar teraziyi tutar ve terazide hile yapar. Ben de tanrıma ne günah işlemiş olabilirim?

§10 (Ay. 14-17)

Hastalık yüzünden evim sıkıntılı (ve endişeli) bir ev halini aldı. Sıkıntı yüzünden ruhum başka bir yere akıp duruyor. Yıl (boyunca) hasta olan biri gibiydim. Şimdi hastalığımın sıkıntılı ve uzun (günlerini) tanrım, sana söyleyip (ahvalimi sana şikâyet edip) duruyorum.

§11 (18-21)

Geceleyin (yattığımda) yatağımda güzel (ve hoş) bir düş (bile rüyama) girmiyor. Benim için bir iyilik (bile) ortaya çıkmıyor. Şimdi kendi gücünüzü ve koruyucu tanrının gücünü birlikte kullanın. Tanrımın (huzurunda) anamın rahminde benimle (ilgili bir) hastalığı geçirip geçirmediğini hiçbir şekilde bir kâdın kâhine bile sormadım.

§12 (22-26)

Şimdi tanrımın huzurunda merhamet (dileyerek) haykırıyorum. Tanrım beni işit. Tanrım beni kralın kapısında istenmeyen bir adam durumuna düşürme. Ölümlü bir insan olan beni uğursuz bir hale getirme. (Zaten şimdi) iyilik yaptığım hiç kimse beni hayatta tutmuyor. Tanrım sen bana ana ve babasın. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

&&&

4. Bir Kralın Güneş Tanrısına İlâhi Tarzında Münâcâtı (CTH 374)

§1 (A Öy. 1-3)

NİN.GAL'in oğlu güçlü kral güneş tanrısı. Yasayı (ve) gelenekleri sen belirlersin. Tüm ülkede ayrıcalıklı bir tanrısın sen.

§2 (A Öy. 4-5)

Ey güneş tanrısı sana güçlü bir krallık verilmiştir. Sen, tüm yeraltı ülkelerinin anası ve babasısın.

§3 (A Öy. 6-8)

Baban **EN.LİL** ülkenin dört bir yanını senin eline koymuştur. Adaletin efendisisin sen ve adalet (dağıtılan) yerde sana bir yorgunluk yoktur.

§4 (B I 1-2)

Kadim tanrılar arasında güçlü olan sensin.

§5 (B I 3-5)

Ey güneş tanrısı tanrıların kurban sunularını ve kadim tanrıların paylarını düzenleyen sensin.

§6 (A Öy. 11-12)

Ey güneş tanrısı göğün kapılarını onlar sadece sana açar ve sadece sen sevgili güneş tanrısı göğün kapısından geçersin.

§7 (A Öy. 13-15)

Göğün ve yerin tanrıları sadece sana eğilir. Ey güneş tanrısı sen ne dersin (o olur ve) tanrılar sadece sana secde eder. Sen güneş tanrısı sadece sen, kimsesizlerin ve yakınıni kaybetmişlerin ana babasısın.

§8 (A Öy. 16-20)

Ey güneş tanrısı kimsesiz ve ezilenlerin yanındasın (hep) sen. Gün ağarırken, güneş tanrısı gökyüzünden yükseldiğinde, güneş tanrısının ışınimleri alt ve üst toprağa düşer.

§9 (A Öy. 21)

Ey güneş tanrısı köpek ve domuzun davasına da bakarsın sen.

§10 (A Öy. 22-24)

Konuşamayan hayvanların davasına bile bakarsın sen. Ey güneş tanrısı kötü(lüğü) ve kötü insanı bile yargıyorsun sen.

§11 (A Öy. 25-26)

Tanrıların öfkelendiği ve istemediği kişiye ey güneş tanrısı (sen) merhamet et.

§12 (A Öy. 27-29)

Hizmetkârın olan beni (sadece) sen destekliyorsun; ben de sen güneş tanrısına bira ve ekmek sunuları sunuyorum. Ey güneş tanrısı hizmetkârınız kralın elinden tutun.

§13 (A Öy. 30-B II 3)

Bir insan *Dört* (mevsim) için hububat yığmaktadır. *Dört* (mevsim) yesin. *Dört* (mevsim) hububatı yerken selam olsun sen güneş tanrısına. Bu vesile ile hizmetkârınız size (öväcü) bir kelimeler eder ve sizin sözünüzü de dinler. Güçlü kral güneş tanrısı, siz dört sonsuz köşeden geçiyorsunuz. Sağınızda korkular, solunuzda kargaşalık kol geziyor.

§14 (A Öy. B II 4-6)

Vezirin *BUNENE* sağında, (diğer) vezirin Mişharu solunda yürüyor.

§15 (A Ay. 2-8)

Ben kral sana secde ediyor ve sana “*hangi tanrı bu hastalığı bana verdi?*” diye (sormak istiyorum). O tanrının gökyüzünde mi ya da yeryüzünde mi olduğunu (öğrenmek için) sen güneş tanrısı ona git. (Hadi git ve o tanrıya: “*Tanrım sana ne yaptım ve sana (karşı) hangi günahı işledim? Tanrım beni sen yarattın ve beni insan yaptın. Fakat ben tanrıma ne yap(mış) olabilirim?*” de.

§16 (Ay. 9-11)

Tüccar güneşin altında bir terazi tutar. Terazi(nin ayarını) bozar. Fakat ben tanrıma ne yaptım ki? (Bu konuda çok) kaygılıyım ve ruhum başka bir yere akıyor .

§17 (Ay. 12-14)

Yıl boyunca hastayım. Hastalığı çok yoğun yaşıyorum. (Halimi) sana (arz edip) söylüyorum ey güneş tanrısı.

§18 (Ay. 15-17)

Artık geceleri yatağımda güzel bir rüya göremiyorum. Kaderimde (küçücük) bir iyilik bile yok artık.

§19 (Ay. 18-20)

Koruyucu tanrı ve kuvvet tanrısı Annari huzurumda [] yapma. Sen tanrımın anamın rahminden benim için bir esenlik kılıp kılmadığını asla sorgulamam.

§20 (Ay. 21-22)

Tanrımın huzurunda merhamet için haykırıyorum. Tanrım beni duy. Yargı yerinde ve adam [] oldum. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

§21 (Ay. 23-24)

Dua ettim []. Tanrım bana ana ve babasın sen.

§22 (B III 1-4)

Paragraf kırıktır.

§23 (B III 5-8)

Anam babam yok, sen bana ana baba gibisin. Şimdi ızdıraplı uykusuz geceler ve günler geçirip duruyor(um).

§24 (B III 9-13)

Kurtar beni ve günahsız bir adama çevir beni. Uygun bir yere at beni, denizden çekip al.

§25 (B III 14-18)

Eli ayağı tutmayan biri gibiyim, koşamıyor ve kara toprakta (gönlümce) eskisi gibi artık hareket edemiyorum.

§26 (A Ay. 5-6)

Ne zaman su gibi aksam (aktığım) yönümü bilemiyorum. Bir kayık gibiyim toprağa ne zaman varıp (ayak basacağımı) da bilemiyorum.

§27 (A Ay. 7-9)

Hastalığımı hakırıyorum (sana), tanrım elimden tut ve tanrılarının huzurunda (hastalığımın) iyileşmesine özen göster(ip aracı ol). Sana (halimi) arz edip duruyorum.

§28-32. *paragraflar çevrilemeyecek kadar kırıktır.*

&&&

5. I. Arnuu anda ve Kraliçe Ašmunikal'in

Tanrılara Münâcâtı

(CTH 375)

§1 (2. I 1-4)

Majeste, büyük kral Arnuu anda ve büyük kraliçe Ašmunikal şöyle (dua eder) : [] Arinna kentinin güneş tanrıçasına [

Yaklaşık 2 satır kırıktır.

§2 (1.A I 1-5)

Yalnız Hatti kenti siz tanrılara, (saygıda, kült törenlerini tertiplemede) gönüllü bir ülkedir. Temiz, tatlı, büyük kurbanları sadece biz, Hatti ülkesi olarak size (temin edip) sunduk. Siz tanrılara yalnız biz, Hatti ülkesinde saygı gösteririz.

§3 (1.A I 6-8)

Siz tanrılar, herhangi bir şekilde, herhangi biri (tarafından) tapınakla[rını]zla bizim gibi (bakımı noktasında) ilgilen(il)-mediğini tanrısal içgüdünüzle bilirsiniz.

§4 (1.A I 9-13)

Sizin [tanrı]larınıza (bizim duyduğumuz) saygı (ve sevgiyi) hiç kimse gereği gibi göster(e)memiştir. Siz tanrılarının mallarını (korumak), gümüşü, altını, hayvan şeklindeki kaplar ile

elbiseleri (temin etme ve bakımı noktasında) hiç kimse bizim gibi ilgilenmemiştir.

§5 (1.A I 14-18)

Ayrıca siz tanrıların altın, gümüş heykelleriniz (ile birlikte), tanrı (heykelinin) vücudu üzerinde ve tanrıların eşyalarından (da) ne eskimiş ise onları bizim kadar kimse (tamir ederek) yenilemeye uğraşmamıştır.

§6 (1.A I 19-23)

Ayrıca, sizin kurbanlarınızın temizlik meselesine bu denli hiç kimse özen gösterip uymamıştı. (Hatta) sizin günlük, aylık, yıllık kurbanlarınız ve bayramlarınızla böylesine hiç kimse (ilgilenip) yerine getirmemişti.

§7 (1.A I 24-27)

Ayrıca siz tanrıların hizmetkârları ve müs[tahkem kentleri] tımar ve imece yükümlülüğünü (aşırı bir şekilde) yerine getir(til)meye zorlandı. Siz tanrıların erkek ve kadın hizmetkârları (kendilerinin) erkek ve kadın köle(leri) durumuna düşür(ül)düler.

§8 (1.B I 9-11)

[] Siz tanrılara, ben büyük kral Arnua anda ve büyük kraliçe (eşim) Aşmunikal (yukarıda sıralanmış olumsuzluklara rağmen) her konuda saygı gösterdik.

§9 (1.B I 12-13)

[] (Siz tanrılara) kurbanlık ekmekler ile libasyon şaraplarını verdiler. Ey tanrılar! Şarap kurbanları ile (tüm bunları) bilip (hatırlayınız).

§10 (1.B I 14-17)

Biz [büyük kral Arnua and]a ve büyük kraliçe (eşim) Aşmunikal, sizin [sığır ve koyun]larınızı [kurbanlık ekmeklerinizi, şarap kurban]larınızı tekrar (daha) iyi olarak vereceğiz.

§11 (1.A II 4-7)

Düşmanın Hatti ülkesine nasıl [saldırdığını] ve ülkeyi nasıl yağmalayıp ele geçirdiklerini ve [] (tüm bunları) siz tanrılara söyleyip, sizin (nezdinizde) onlardan davacı olmak istiyoruz.

§12 (II 8-13)

Bu ülkeler, siz gökyüzünün tanrılarına kurbanlık ekmeği ve libasyon şarabını (hazır edip) verirlerdi. Ama rahipler, tanrı anaları, kutsal rahipler, merhemli rahipler, şarkıcılar, müzisyenler bu (tarafa) sürülmüştü. Tanrıların vergilerini ve kurban merasimlerini (de) oradan kaldırdılar.

§13 (II 14-17)

Oradan Arinna kentinin güneş tanrıçasına ait gümüş, altın, tunç ve bakır güneş kursları ile hilal (sembol)lerini ve ince gömlekleri, merasim elbisesini, gömleği, kurbanlık ekmeğini, libasyon şarabını oradan kaldırıp alıp götürdüler.

§14 (II 18-19)

Besili boğalar, besili inek(ler), besili sığır(lar), besili keçi(ler) gasp edilerek) götür(ül)düler.

§15 (II 20-25)

Nerik, [H]urşama, K[a]ştama Šeriša, Hımuu a, [Taggašt]a, Kapiruḫa Kammama, Zalpuu a, Karpir[u]ḫa Hurna, Dankuşna, Tapaşau a Tarugga, İlaluḫa, Ziḫḫana Šipidduu a, U aşḫaniḫ a, Patallij a

§16 (II 26-27)

(gibi) bu [ülkelerde] sahip olduğunuz tapnakları, Kaşkalar yerle bir edip yıktılar ve sizin tanrı heykellerinizi (de) kır(ıp parçala)dılar.

§17 (III 1-3)

[Altın] ve gümüşten [hayvan şekilli kaplarınızı], alt[ın ve gümüş kadehleriniz]i iyi olan (tüm) bronz [eşyalarınız]ı, elbiselerinizi yağmaladılar ve onları (aralarında) bölüştüler.

§18 (III 4-7)

Kutsal rahipleri, rahipleri, tanrı analarını, [merhemli rahip-
le]ri, şarkıcıları, müzisyenleri, aşçıları, fırıncıları, çiftçileri ve
bahçıvanları yağmalayıp (bölüştüler) ve köle yaptılar.

§19 (III 8-11)

Onların sığır ve [koyunla]rını yağmalayıp (bölüştüler). Ekili
olan arazilerin(den ürettikleri) [kurbanlık ekme]ğini, üzüm
bağların(dan ürettikleri) libasyon şarabını yağmalayıp (bö-
lüştüler). Onlara Gaşgalılar el koydu.

§20 (III 12-16)

Ayrıca o ülkelerde hiç kimse s[iz] tanrıların adını anmıyor.
Günlük, aylık ve yıllık kurbanlarını hiç kimse sunmuyor ve
sizin için bayramların ritüellerini hiç kimse düzenlemiyor.

§21 (III 17-20)

[İşte ba]k! Hatti ülkesine sizin için kült haracı getirmiyor.
[Rahipler], kutsal rahipler, rahibeler, tanrı anaları, şarkıcılar,
müzisyenler hiçbir yerden gelmiyor.

§22 (III 21-27)

Ayrıca siz tanrıların ve Arinna kentinin güneş tanrıçasının
a[ltın], gümüş ve [bronz] kursları ve hilal (sembol)leri ile ince
gömlekler, merasim elbiseleri, gömleği hiç kimse getirmiyor.
Siz tanrılara kurban ekmeğini, libasyon şarabını ve besili bo-
ğaları, besli inekleri, besli koyunları, besli keçileri hiç kimse
sevketmiyor. [] .

§23 (1.C 3-4)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

§24 (1.C III 5-6)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

§25 (1.C III 7-10)

Size suçsuz (olan) Gaštama, Taggašta, Šerišša Taštarešša,
Takupša, Kamama Zalpuu a, Nerik ülkeleri(ni böylece sayıp)
ilan ettik.

§26 (1.C III 11-14)

Şimdi biz büyük kral (ben) Arnuu anda [ve büyük kraliçe (eşim) Aşmunikal siz tanrılara [] arkadan saygıyla eğilip ve size [] sürekli yalvarıyoruz.

§27 (1.C III 15-17)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

§28 (1.A IV 1-4)

Geldiler, Hattuša [] Taḥariḫ a kentini vurdular [] Taḥariḫ a kentini vurdula[r. *Paragraf oldukça kırıktır.*

§29 (IV 5-10)

Biz tanrılara saygılı olduk, tanrıların bayramlarına özen gösterdik. Nerik ülkesi, Gaşgalılar tarafından ikinci defa alınmış oldu(ğundan) biz Nerik kenti fırtına tanrısı ve Nerik kenti tanrıları için [kurban]lar (ile birlikte) kurban ekmeklerini, libasyon şarabını, sığır ve koyunları (da) Hattuša kentinden Hakkı kentine gönderiyoruz.

§30 (IV 11-14)

Kaşgalıları çağırıyor ve hediyeler ver(ip) onlara yemin ettiriyoruz. Nerik kentinin fırtına tanrısına, kurbanlar gönderiyoruz. (Bu meselede) bize destek olunuz ve yolda onlara saldırmayınız

§31 (IV 15-19)

(dememize karşılık) geliyorlar ve hediyeleri alıp, yemin ediyorlar. Ama gittiklerinde de yemini bozuyorlar. (Dahası) siz tanrıların sözünü küçük görüyorlar. Fırtına tanrısının yeminin mührünü (de) kırıyorlar.

§32 (IV 20-25)

[Hatti] ülkesindeki [hediyelerin]i tutuyorlar. [Nerik] kenti fırtına tanrısı (için) olan [kurban]ları, kurban ekmeklerini, libasyon şarabını [] ve onları Gaşgalılar [] ve onları fırtına tanrısına []

§33 (IV 26-29)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

Kolophon

(Diğer) tanrıların huzurunda Arinna kenti güneş tanrıçasına yapılan [duayı] içeren ikinci tablet bitti.

&&&

6. II. Murşili'nin

Arinna Kentinin Güneş Tanrıçasına

İlahi Tarzında Münâcâtı

(CTH 376)

§1(E I 1-10; A I 1-5)

Arinna kentinin güneş tanrıçası sen güçlü ve saygın bir tanrıçasın. Beni gönder(miş)ti(ler ve) kölen kral Murşili ile hizmetkârın kraliçe beni (şöyle söyleyerek) gönderdiler: “*Git, tanrım önderim Arinna kenti güneş tanrıçasına söyle.*” Önder tanrım Arinna kenti güneş tanrıçasına yalvarıp yakaracağım. – *Paragraf buradan itibaren kırıktır.* - Şimdi sedir ağacı, yağ ve tatlı güzel kokulu içki (sanki birini çağırıp) cezbediyor. Yeniden tapınağa gel. Sana yalvarıp yakaracağım. Somun ekmeği ve sıvı adak kabı ile teskin ol. Ben (de) sana şöyle söyleyip duracağım ve sen de işit dur.

§2 (A I 6-20)

Arinna kenti güneş tanrıçası sen saygın bir tanrıçasın. Hatti ülkesinde sen tanrıçanın tapınaklarına önem verilmiştir. Başka hiç bir ülkede senin bir tapınağın (bile) yok. Hatti ülkesinde senin bayramlarını ve kurbanlarını temiz ve pak olarak sunup dururlar. Dahası başka hiçbir ülkede böyle sunumlar(ı hiç) yapmazlar. Pak altın ve gümüşle süslenmiş tapınaklar sadece Hatti ülkesinde var. Başka hiçbir ülkede yok. Altın, gümüş ve değerli taşlardan kadehler ve hayvan şekli kaplar sadece Hatti ülkesinde var. Senin için (kutlanan) bayramlar

olan ay, yıl bayramları, sonbahar, kış ve ilkbahar bayramlarını Hatti ülkesinde kutlarlar. Başka hiçbir ülkede kutlamazlar.
§3 (A I 21-28)

Sen tanrım Arinna kenti güneş tanrıçasına Hatti ülkesinde (özel bir) saygı gösterilmiştir. Hatti ülkesinde kölen kral Murşili sana (özel) saygı göstermiştir. Arinna kenti güneş tanrıçasının kurbanları ve bayramlarının aynısını kutlamayı icra edip duruyoruz. Sana her şeyin temizini verip dururlar. Dahası tapınağındaki altın ve gümüş(ler) saygı (ve hürmet içinde) koyulup yerleştirilmiştir.

§4 (A I 29-II 2)

Arinna kentinin güneş tanrıçası sen saygın bir tanrıçasın. Senin adın isimler arasında saygındır. (Sen) tanrıça tanrılar arasında onurlu(sun)dur. Arinna kenti güneş tanrıçası, sen, tanrılar arasında saygınlıkta önde gelensin. Sen Arinna kentinin güneş tanrıçası (kadar) diğer tanrılar onurda önde değildir. Sen (kararları) doğru (olarak veren) davanın sultanısın. Sen yerin ve göğün sultanısın. Sen ülkelerin sınırlarını idare edensin. Sen dua edeni duyarsın. Arinna kentinin güneş tanrıçası, sen merhametli bir tanrıçasın; sen dostluğu (kendine) çekip durursun. Sen, insanoğlunu ilahi gücünle (yönetensin). Sen, Arinna kenti güneş tanrıçası (insanın) iyiliğini isteyensin. Arinna kentinin güneş tanrıçası sen daima övgüye layık olansın. Yerin ve göğü çeviren sensin ve Arinna kenti güneş tanrıçası (sen) ışığın kaynağısın. Ülkeler arasında sen kusursuz bir tanrıçasın. Sen tüm ülkelerin anası ve babasısın. Dava(ları) doğru (bir şekilde karara bağlayıp) sevk eden sultansın sen. Davaları (doğru sonuçlandırmak için herhangi bir şekilde bir) engel yoktur sana. Kadim tanrılar arasındasın sen. Kusursuz tanrılara, kurbanları Arinna kentinin güneş tanrıçasına (tekrar tekrar) sen sunuyorsun. Kadim tanrılara, hisselerini (bile) sen sunarsın. Sen kusursuz (olan) Arinna kenti güneş tanrıçası göğün kapısını açıp durursun. Göğün kapısı sana tanzim

edilmiştir. Arinna kentinin güneş tanrıçası (da onun) içinden geçti. Yerin ve göğün tanrıları, sen Arinna kenti güneş tanrıçasının huzurunda (hürmetle) eğil(mişti(r)). Arinna kentinin güneş tanrıçası sen: *“Tanrılar yeniden Arinna kenti güneş tanrıçası (huzurunda) hürmetle eğilsin”* deyip dur.

5. paragrafa geçmeden önce şu cümleleri okuyoruz: *“1-2 Bu tanrılara ve Arinna kentinin güneş tanrıçasına (yaptığım duanın sözlerini) ağızımdan çıktığı (gibi) işitiniz”*.

§5 (A II 1-9)

Ey tanrılar siz ne yaptınız. Veba(nın yayılmasını) serbest bıraktınız. Hatti ülkesinin tamamı (etkilenip) öldü. Böylece somun ekmeğini ve adak sıvı kabını hiç kimse hazırlamıyor. Tanrının tarlasını kullanıp işleyen çiftçiler (bile) öldü. Artık tanrının tarlasını (kimse) işlemiyor ve ekip biçmiyor. Tanrıların değirmeninde (çalışan) kadın değirmenciler somun ekmeklerini yapanlar da öldü. Tanrıların somun ekmekleri (artık) hazırlanmıyor.

§7 (A II 18-44)

Ahırdaki koyun ve sığırları (toplandıkları) ağıllarda ihmal ettiler ve sığır ve koyun çobanları da öldü. Ağıl ve ahırı ihmal ettiler. (Artık bütün olumsuzluklar peşi sıra) geliyor. Tanrılara somun ekmekler, adak sıvı kabı ve koyun(lar) ihmal edilmektedir. Ey tanrılar geldiniz ve bizi bu konuda suçlu tuttunuz. İnsanoğluna doğru bir şekilde sunduğunuz hikmet artık yok. Siz tanrılar (işlenmiş olan) günahı görüyorsunuz. (Artık) tanrının adamı gelsin ve söylesin. Büyücü kadınlar, erkek kâhinler ve kuş falcıları (bu durumu) bir nizama soksunlar. İnsanoğlu rüyada (bu olayı) denetlesin. Sivri uçlu bronşu temizleyeceğiz. (Ey) tanrılar Hatti ülkesine merhamet ediniz. Diğer taraftan veba (ülkeyi) sıkıştırdı. Diğer taraftan da düşman sıkıştırdı. Komşu düşman ülkeler(den) tanrılara saygısı olmayan Mitanni ve Arza a ülkeleri isyan etti. Onlar tanrıları(n ritüellerini) yapmazlar. Tanrılar (için yaptıkları) yemi-

ni bozarlar. Tapınakları yağmalamayı arzulayıp duruyorlar. (Bunlara karşın artık) tanrılar için intikam alma (fırsatı) olsun. Veba, isyan, kıtlık, kötülük ve (sıtma) ateşini Mitanni ve Arza a ülkelerine döndürün. Savaşçı ülkeler Hatti ülkesini yormuştur. Yorgunluğu alınız ve (ülkeyi) sakinliğe koşunuz. §8 (A II 45-55 [38-48])

Hatti ülkesinin bu ülkelerinden domuz çobanları ve imalatçıları olan Kaşkalar, Arau anna ülkesi, Kalaşma ülkesi, Lukka ülkesi ve Pitaşsa ülkesi olan tüm bu ülkeler, Arinna kenti güneş tanrıçası önünde (saygı ve hürmetle) eğildi, vergi(leri)nden muaf oldular. (Ama çok) geçmeden Hatti ülkesini vurmaya koyuldular. Önceden Hatti ülkesi, Arinna kenti güneş tanrıçasının (desteği ile) civardaki ülkelere arslan gibi çullanıp durdu. Bundan ayrı olarak Halpa kentini ve Babil kentini mahvedip durdu. Tüm ülkenin malını, gümüşünü, altınını ve tanrılarını Arinna kenti güneş tanrıçasının huzuruna yerleştirdiler.

§9 (A II 56-60 [49-53])

Şimdi civardaki ülkeler, Hatti ülkesinin tümünü vurmaya başladılar. Arinna kenti güneş tanrıçası için öç alsınlar. Tanrı adını küçültme(yin).

§10 (A II 61-67 [54-59])

Her kim tanrılara kızgın ve öfkeliyse, tanrılara hürmeti yoksa iyiliği kötülüğe (tercih edip) bırakmasınlar. İster bir kent, ister bir ev, isterse bir insan olsun, ey tanrılar sadece (suçlu olanı) mafv edin. Hatti ülkesine gözlerinizi hayırla bakıp (çeviriniz). Kötü vebayı da diğer ülkelere veriniz.

§11 (A III 1-44)

[Tapınaklarınızı yakıp yıkmayı] isteyip duruyorlar. Hayvan şekli kadehleri, bardakları, altın ve gümüş eşyaları(nızı) almayı isteyip durdular. Tarlalarınızı, üzüm bağlarınızı, bahçenizi (ve) ağaçlık arazinizi harap etmek isteyip durdular. Çiftçileri,

bağcıları, bahçıvanları, değirmen(de çalışan) kadınları da almak isteyip durdular. Kötü sıtmayı, vebayı ve açlığı sahibem Arinna kentinin güneş tanrıçası, o düşman ülkelerine ver. Arinna kentinin güneş tanrıçasına sen bizzat yalvar. []. Baskı yap fakat tekrar yaşat. Kral Murşili'ye ve Hatti ülkesine hayırlısıyla dön. Kral ve Hatti ülkesine daima yaşam, sağlık, [zindelik], gelecek günlerin neşesini ve uzun yılları bahşet.

Paragraf buradan itibaren oldukça kırıktır.

Rüzgârlar gelsin. [gelişsin]. Zenginleşsin. Siz tanrılara [] so-mun ekmekleriniz, adak içki kabı sunulsun. (Bu duanın bitimi ile) cemaat (bir ağızdan) “öyle olsun/âmin” diye bağırır.

Kolophon

[], dua yapmak için bu kil kitabın [] sözlerini yazdım. Hattuša kentindeki Arinna kenti güneş tanrıçasına yedi gün yalvardım ve Arinna kentinde (de) yedi gün (daha) yalvardım. Bu sözlerle ona hitap ettim. Fakat (bu) dua (metni) kopya edilmiş (başka) bir tablettedir.

&&&

7. II. Murşili'nin

Telipinu'ya İlahi Tarzında Münâcâtı

(CTH 377)

HPM

§1 (I 1-2)

Kâtip bu kil kitabı tanrının (huzurda) gün gün sürekli olarak okur [ve tan]rını (şöyle) övüp durur.

§2 (I 3-7)

Sen Telipinu güçlü ve onurlu (bir) tanrı(sın). Kral Murşili, erkek kölesini ve kraliçe (de) cariyesini bana: “*Gidin, beyimiz, kişisel tanrımız Telipinu’ya yalvarın*” (diyerek) gönderdi.

§3 (I 8-10)

Eğer onurlu Telipinu, (senin gücün) tanrılar arasında semalara (yükselmisse) denize ya dağlara dönüp gitmişse ya da düşman ülkeye savaşmaya gitmişse

§4 (I 11-17)

şimdi seni hoş, güzel kokulu içki, sedir ağacı ve yağ davet et-sin. Tapınağa tekrar gel. İşte bak sana, somun ekmeği ve adak içki kabı ile sana dua ediyorum. Sana: “*Tanrı beni duymak için (sesime) kulak ver. (Beni) duy*” deyip duruyorum

§5 (I 18-24)

Sen Telipinu onurlu bir tanrısın. Sadece Hatti ülkesinde tahkim edilmiş tapınakların vardır. Başka hiç bir ülkede böyle bir şey söz konusu (bile) olmaz. Hatti ülkesinde senin için (sunulan) kurbanlar ve (kutlanan) bayramlar temiz ve saf olarak sürekli icra edilmektedir. Başka hiç bir ülkede böyle bir şeyi icra etmek (söz konusu bile) olmaz.

§6 (I 25-II 2)

Hatti ülkesinde tapınaklar saf altın ve gümüş ile süslenmiştir. Başka hiç bir ülkede böyle bir şey söz konusu (bile) olmaz. Hatti ülkesinde (tapınaklarda) kâseler, hayvan şeklindeki kaplar, altın, gümüş ve (değerli) taşlar vardır.

§7 (A II 3-8)

Ay bayramı, büyümenin yıl bayramları, kış, bahar ve güz bayramları, auli-, büyü ayini (gibi) bayramlar Hatti ülkesinde senin için (kutlanan) bayramlardır. Başka hiç bir ülkede böyle bir şey söz konusu (bile) olmaz.

§8 (A II 9-19)

Sen Telipinu Hatti ülkesinde tanrılar (arasında ayrı tutulup) ulanmışsındır. Kölen kral Murşili, cariyen kraliçe ve kölelerin prensler (sadece) Hatti ülkesinde sana saygı duyar. (Sen) Telipinu' (ya sunulacak) kurbanları ve (kutlanacak) bayramları yapmak için sürekli (senin için) faaliyettedirler. Sana temiz ve kutsal (olan her şeyi) sunup dururlar. Onlar (tarafından) tapınağına, hayvan şeklinde kaplarına, kâselerine ve eşyalarına hürmet gösterilmiştir. [] Onlar envanterlenmiş (olup) eşyalara hiç kimse yaklaşamaz.

§9 (A II 20-22)

Sen Telipinu onurlu bir tanrısın. İsmi (tüm) isimler arasında onurludur. Tanrılar arasında (bile) onurlusun. *Paragraf buradan itibaren kırıktır.*

§10 (A III 2-8)

Paragrafın baş kısmı kırıktır.

Hatti Ülkesine iyilikle dön. [Te]lipinu saygın (bir) tanrıdır.

[Kral, kraliçe (ve) prens]leri hayatta tut. Onları sonsuza kadar hayatta (tutup) diama sağlık, uzun yıllar, zindelik ver. Onların ruhlarına (daima) ısıltı ve sevinç [ver]. *Paragraf bu kısımda kırıktır.*

§11 (A III 9-15)

Onların erkek ve kız çocuklarına, torunlarına (ve) torununun çocuklarına (da zindelik) ver. Onlara şöhrat ver. Hububatı, asma (bahçelerini), sığır ve koyunları daima bol olarak verip dur. Ey tanrı güçlü adama savaşa hazır silahını daima verip dur. Düşman ülkeleri onların ayaklarının altına ser. Onları [

§12 (A III 16-17)

Hatti ülkesinden kötülüğü, (sıtma) ateşini, vebayı, açlığı ve çekirge (istilasını) [kov.]

§13 (III 18-IV 8)

Kavgacı ve öfkeli düşman ülkesine (gelince) bunlar sen Telipinu'ya ve Hatti kenti tanrılarına hürmet etmediler.

Tanrılarınızın tapınaklarını yakıp yıkmayı arzulayıp durdular. Hayvan şeklindeki kapları, kadehleri, altın ve gümüş eşyaları(nızı) almak isteyip durdular. Tarlalarınızı, üzüm bağlarınızı, bahçenizi (ve) ağaçlık arazinizi harap etmek isteyip durdular. Çiftçiler, bağcılar, bahçıvanlar, değirmen(de çalışan) kadınları da almak isteyip durdular. Kötü (sıtma) ateşini, vebayı, açlığı ve çekirge (istilasını) bu düşman ülkelere ver.

§14 (B IV 9-18)

Kral, kraliçe, prensler ve Hatti ülkesine sonsuza kadar yaşam, sıhhat, zindelik, uzun yıllar ve sevinç ver. Üzümü, badem ağacını, sığırları, koyunları, keçileri, domuzu, katırları, eşiği, otlığı, yabani hayvanları ve insanı gelecekte bereket(li bir şekilde) verip dur ve (orada) gelişsinler. Rüzgârlar [] yağmurları getirsin. Hatti ülkesi gelişsin, zenginleşsin ve (orada bulunan) cemaat: “öyle olsun/âmin” diye bağırır.

Kolophon

“Kâtip, Telipinu’nun huzurunda kral namına günlük duasını yapar” (başlıklı) birinci kil kitap bitti.

&&&

8.1 II. Murşili’nin Veba Duaları

(CTH 378.1)

§1 (Öy. A 1-7)

Tüm erkek tanrılar, tüm tanrıçalar, tüm yemin tanrıları, tüm yemin tanrıçaları, tüm [tüm] kadim tanrılar, tüm kadim tanrıçalar (ile ey) dağlar, nehirler, pınarlar ve düdenler bu mesele için meclise şahit (olun diye) çağrıldınız. Rahibiniz ve köleniz ben Murşili (sizlere) bu sözlerle dua ediyorum. Efendilerim tanrılar (duamın) söz(lerini) işitiniz.

§2 (Öy. 8-15)

Hatti ülkesine efendilerim tanrılar (salgın verdi). Hatti ülkesini salgın sıkıştırdı. Çok sıkıştırdı (ki) bak, yirmi yıldır Hatti

ülkesinde (insanlar) ölüyor. (Bunun sebebinin) Tuthaliî a'nın oğlu genç Tuthaliî a'nın meselesi (olduğunu öğrenmem) bana (daha) ağır geldi. (Ben de) tanrımdan (meseleyi öğrenmek için) fal açması(nı iste)dim. Genç Tuthaliî a'nın meselesini tanrı fal vasıtasıyla tespit etti. Genç Tuthaliî a Hatti ülkesinin beyi olduğu (için) Hattuša kenti prensleri, askeri liderler, yüksek rütbeliler, piyadeler ve süvarilerin tümü ona yemin etti. Babam da onun üzerine yemin etti.

§3 (Öy. 16-22)

Babam (genç) Tuthaliî a'yı (sıkıştırıp) madur edince Hattuša kenti askeri liderler, yüksek rütbelilerin tümü babamla birlikte oldu. (Genç) Tuthaliî a için (sözleşip) yemin etmiş oldular. (Genç) Tuthaliî a'yı öldürdüler. Sonra onun yanında duran kardeşleri[ni de öldürdüler.] (Onları) Kıbrıs'a (sürgün olarak) gönderdiler. Genç Tuthaliî a onların beyi iken onlar onu []. Beyler yemin etti. [*Paragraf buradan itibaren kıktır.*

§4 (Öy. 23-40)

Babamı (siz) efendilerim tanrılar korudunuz. [] Hattuša kenti ve Hatti kenti sınırları düşman tarafından yakılıp alınmış olduğundan (babam düşman ülkelere) sürekli vurup durdu. Düşmanın aldığı Hatti ülkesi sınırlarını geri aldı ve onları yeniden yerleştirdi. Sonradan krallığı sırasında diğer komşu ülkelerini de aldı. (Böylece) Hatti ülkesinin sınırlarını da her iki taraftan destekleyip korudu. (Onun zamanında) Hatti ülkesinin tümü iyi (ve huzurlu) oldu ve [], sığır, koyunlar onun önünde çoğaldı. Düşman ülkelerden (getirilen) sivil tutsaklar [huzur içinde yaşadı]. Hiç bir şey bir şekilde mahv olmadı. Efendim tanrılar geliniz (ve) genç Tuthaliî a olayına babam adına öç almak için peşine düşünüz. (Genç) Tuthaliî a'nın (suçundan sonra) babam [öldü]. (Onun yanındaki) prensler, beyler ve askeri liderler (de) bu yüzden öldü. (Hepsi) bu olay yüzünden öldüler. Hatti ülkesine o (kötü veba) ulaştı. Hatti ülkesi(ni) [kapladı.]. Şimdi salgın tahammül edilemez hale

geldi. Hatti ülkesine veba çok fazla zarar verdi. Onu(n nüfusu) azaldı. (Ama tüm olaylara karşılık) hizmetkârınız ben Mursili kalbimdeki sıkıntıya ve bedenimdeki endişeye hâkim olamıyorum.

§5 (Öy. 41- 47)

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§6 (Ay. 8-12)

Şidi ey tanrılar size itiraf ediyorum. Babam (genç) Tuthaliî a'yı öldürdüğü için (genç) Tuthaliî a ve [], babam kan ayini düzenledi. Fakat Hatti ülkesi herhangi bir şey kutlamadı. Kan ayinini ben tertitledim ama ülke hiçbir şey kutlamadı. Ülke adına hiçbir şey tertiplenmedi.

§7 (Ay. A 13-20)

Hatti ülkesini salgın çok sıkıştırdı. Hatti ülkesi(nin insanları) ölüyor. (Genç) Tuthaliî a'nın meselesi ülkeyi zora soktu. (Ancak) tanrılar bir düzen ve intizam istediğinden (tüm) bunların üzerine fal açtım. Siz efendilerim tanrılara ve tapınaklarınıza salgın meselesi yüzünden (yeniden nasıl talimatnamele) düzenlenmişse siz efendilerim tanrılara yemin meselesine ait kurbanları (yeniden düzenleyip ritüelleri) tam olarak yerine getireceğiz. [] arınacağız. Ben siz efendilerim tanrılara ülke için tazminat ve kefaretları telafi edeceğim.

§8 (Ay. 21-40)

Siz beylerim tanrılar genç Tuthaliî a'nın kanını öcünü arayınız. (Çünkü) genç Tuthaliî a'yı öldürdüler. (Ama) onun kanının kefaretni verdiler. Hatti ülkesi(nde) kanı(n) dökülmesi sona erdi. (Zaten) Hatti ülkesi önceki kefareti (de) öde(miş)-ti. Şimdi de (durum) bana intikal etti. Ben de evimle tazmin edecek ve kefaretni de [başka bir bağış] ile telafi edeceğim. Efendilerim tanrılar (bu konuda rahatlayıp) istediği gibi hareket etsin. Efendilerim tanrılar bana merhamet ediniz. Bu (iyilikleri daima ben) sizlerden göreyim. Benim size söylediklerimi duyun. Ben herhangi bir şekilde hiç kötülük yapmadım.

Günah işleyenler kötülük yaptı. O günkü gibi hiç kimse bir şey yapmıyor (artık. Zaten kötülükleri) önceden (yapanların tamamı) öldü. Babamın meselesi (olan bu konu) beni buldu. Bak, ülkedeki salgını siz efendilerim tanrıların üzerine verip bırakacağım, kefareti (neyse) ödeyeceğim. Sizin kefaretiniz (neyse) tazmin edeceğim. Beyim tanrılar bana merhamet ediniz. [] Hatti ülkesini salgın sıkıştırdı. (Ölümlerden dolayı nüfus) azaldı. (Bu böyle devam ettiği sürece) efendim tanrılar için somun ekmeğini ve adak sıvı kabını (hazırlayıp) sunanlar Hatti kenti (tamamen) salgınla sarıldığından onlar da vebadan ölüyor. Salgın azalmıyor onlar (da) ölmeye devam ediyor. Somun ve içki kabı sunucularından bir kaç ölecek ve hiç kimse de ekmek ve içki kabı sunuculuğunu artık yapamayacak.

§9 (Ay. A 41-51)

Efendilerim siz tanrılar için hazırladığım somun ekmeğini ve adak sıvı kabının (yüzü suyu hürmetine) merhamet ediniz. Merhameti (ve iyilikleri daima ben) sizlerden göreyim. Hatti ülkesindeki salgını kovup kaldırınız. Bu güçlükler (yanında) sizin fırıncılarınız ve adak sıvı kaplarını hazırlayanlarınızın (sayıları) azalmıştı. Onlara zarar ver(il)mesin (ki) ölmesinler. Somun ekmek ve adak sıvı kabını onlar sizlere hazırlayıp sunsunlar. Efendilerim tanrılar gelin ve salgını kovup kaldırınız. (Onu) düşman ülkeye [kovunuz]. Genç Tutḫaliḫ a'nın (yüzünden) Hatti ülkesi içinde olan (kötü şeyleri) siz tanrılar [gönderiniz]. Düşman ülkeye gönderiniz. Hatti ülkesine merhamet ediniz. (Salgının) uzaklaşması olumlu bir (şekilde) olsun. Hizmetkârlarınız, rahibiniz beni gözetin ve bana merhamet ediniz. Kalbimden sıkıntıyı kovunuz ve bedenimden de endişeyi alınız.

§ Kolophon

(Ay. 52-53) "[Salgın sebebiyle] (II.) Muršili dua ettiği zaman" (başlıklı) birinci kil kitap bitti.

&&&

8.2 (CTH 378.2)

§1 (C I 1-18)

Beyim Hatti kenti fırtına tanrısı ve Hatti kenti tanrıları! Efendilerim hizmetkârınız Murşili beni: *“Beyim Hatti kenti fırtına tanrısına ve efendilerim tanrılara git”* (diyerek şu) sözlerle gönderdi. (Sizin) yaptığınız nedir? Hatti ülkesine salgın saldınız. (Bundan dolayı) Hatti ülkesi salgından fazlasıyla etkilendi. Babam ve kardeşim zamanında (çok sayıda) insan ölüp durdu. Ben tanrılara rahip olduğumdan beri şimdi de benim önümde (insanlar) ölüp duruyor. Bak, yirmi yıl boyunca Hatti ülkesi ölüp duruyor. Hatti ülkesinde salgın bitmedi. (Ama ben bu kötü duruma karşın) kalbimden üzüntüyü ve ruhumdaki endişeyi bırakıp atamıyorum.

§2 (C I 19-28)

Dahası bayramları kutladığım esnada tanrıların tümünün önünden ve arkasından hep gittim. (Bu meşguliyet içinde ben) tapınakları (ziyaret etmeye fırsat bulup) ayak bas(a)madım. Tanrıların tümüne salgın(ın kalkması) üzerine dua ettim. Adakları [yeri] getirerek (şöyle dua edip durdum.) Efendilerim tanrılar (yaptığım tüm bu işleri görünüz ve) işitiniz. Hatti ülkesinden salgını def ediniz. Hatti ülkesi bu vebaya dayanamıyor (artık). Bırakalım bu mesele fala, rüyaya ya da tanrının bir adamına danışılsın. Ama tanrılar beni dinlemedi ve salgın(ın yayılması) dinmedi. (Bilakis) Hatti ülkesi salgından çok etkilenmektedir.

§3 (A Öy. 6-12)

Tanrılara somun ve içki sunanlar öldü. Veba (ülkeyi) sıkıntıya sokmaya devam etti ve bu durumu bir fal ile tanrıya sordum. (Bu konuda) biri Fırat nehri ritüeli ile ilgili olan iki kil kitap buldum. Önceki krallar Fırat nehri ayinini düzenlemişti ama babamın zamanından beri Hatti ülkesinde insanlar öldüğünden Fırat nehri ayinlerini yapamamıştık.

§4 (Öy. 13-24)

İkinci kil kitap Kuruştama kenti hakkındadır (ve tabletin konusu ise ana hatlarıyla şuydu:) Hatti kenti fırtına tanrısı Mısır ülkesine Kuruştama adamlarını götürdüğünde ve onlarla Hatti ülkesi fırtına tanrısı Hatti halkı karşısında bir antlaşma yaptığında Hatti kenti fırtına tanrısı tarafından onlara yemin ettirilmişti. Hatti ve Mısır halkı, Hatti kenti fırtına tanrısı tarafından yemin ettirilmiş idiler. Geldiler, Hatti halkı huzurunda (yemini) bozdular. Hatti halkı da tanrı yeminini bozdu. Babam piyade ve süvari birliklerini gönderdi ve (onlar) Mısır ve Amka ülkesini vurdular. Ardından (onları) kovalayıp tekrar vurdular. Mısır halkı korkunca onlar geldiler ve babamdan oğlunu şartsız (olarak) krallığın (başına geçmesini) talep ettiler. Babam oğlunu onlara verince ve onu da onlar alıp götürünce (sonra) onu öldürdüler. (Bunun üzerine) babam kızgınlıktan köpürdü. O, Mısır ülkesine gitti ve Mısır ülkesini vurdu. Mısır ülkesinin piyade ve süvari birliklerini öldürdü.

§5 (Öy. 25-34)

O zamanlar efendim Hatti kenti fırtına tanrısı babam (için bu) davayı (babamın) lehine karara bağladı. (Babam) Mısır ülkesinin piyade ve süvari birliklerini yenerek öldürdü. Esirleri (de) yakaladılar ve onları Hatti ülkesine geri götürdüler. Esirler vebaya yakalandı ve onlar ölmeye başladı. Esirler Hatti ülkesinin içine sevk edildiklerinde Hatti ülkesi içine esirler vebayı getirdiler. Hatti ülkesi içinde o gün ölen öleneydi. Mısır ülkesi hakkındaki o kil kitabını bulup ortaya çıkardım ve tanrıya fal aracılığıyla soru sordum (ve dedim ki:) “*Hatti kenti fırtına tanrısının etkili olduğu bu meselede Mısır ve Hatti halkı (zaten) Hatti kenti fırtına tanrısı (tarafından) yemin altına alın(ma)dı mı?*”

§6 (A Öy. 35-46-C III 3-7)

“*Efendim Hatti kenti fırtına tanrısı tapınağının kalbindeki Damnaššaru tanrılarının olması ve beyim fırtına tanrısının tapına-*

ğında Hatti halkının meseleyi aniden ihmal etmeleri, Hatti kenti fırtına tanrısının öfkeli olmasının sebebi midir?" (Bu mesele) fal ile tespit ed(il)ip Fırat nehri ritüeli hakkında fala baktım. (Falda) efendim Hatti kenti fırtına tanrısının orada huzuruna çıkmam tespit edildi. Bak, Hatti kenti fırtına tanrısının huzurunda günahımı itiraf ettim. (Artık) ayini yapmaktayız. Günah (da) benim zamanımda gerçekleşme(miş)ti. Babamın zamanında (olan bir olaydı). []. Beyim Hatti kenti fırtına tanrısı bu meseleye kızdığından ve Hatti halkı ölüp durduğundan beyim Hatti kenti fırtına tanrısına bir itirazım hep olacak. Beyim Hatti kenti fırtına tanrısı sana diz çöküyorum, bana merhamet et ve sesimi duy. Hatti ülkesinden salgını kaldır.

§7 (C III 8-19-B III 16-24)

Fala baktığım (bu) mesele için salgın üzerine fal vasıtasıyla tespit edilmiş bu sözleri yeniden büyüden kurtarıyor ve kefareti (i ne ise onunla) ödüyorum. Veba konusunda kehanetle tespit edilen yeminin meselesine gelince, Hatti kenti fırtına tanrısı ve tanrılarım tanrı yemini için (icra edilen) ritüeli (yapmayı söz verip) adıyorum. Önceden [beylerim tanrılar için de] adadım. Hatti kenti fırtına tanrısına bir ayin [adadım]. Vebadan dolayı yapılmasının (mümkün olmadığı) Fırat nehri ayinine gelinirse şimdi Fırat nehrine (doğru) yola çıkıyorum. Fırat nehri ayininin (ihmali) için beylerim tanrılar, beyim Hatti kenti fırtına tanrısı beni bağışla. Fırat nehri ayin(lerini) yerine getireceğim ve kutlayacağım. Beylerim tanrılar bana merhamet edin ve bu kutlama(yı yapma) nedenim salgından dolayı Hatti ülkesi içindeki vebanın yatışmasıdır.

§8 (A Ay. 10-19)

Beyim Hatti kenti fırtına tanrısı ve efendilerim tanrılar insanlar aynı şekilde günah işleyip duruyor. Babam da günah işledi. Beyim Hatti kenti fırtına tanrısının sözünü çiğnedi. Ben ise herhangi bir şekilde günah işlemedim. Babasının oğlu için işlediği günahı (dolaylı tüm bu kötü şeyler) oldu. Babamın

günahı bana (kadar) ulaşır (yüklenir). Bak, Hatti kenti beyim fırtına tanrısı ve efendilerim tanrılara (bunu) itiraf ettim. (Sonuç; her şey) tamam(en) yapıldı. Babamın (daha önce işlediği) günahını itiraf ettiğim için beyim Hatti kenti fırtına tanrısı ve efendilerim tanrılar(ın) ruhu hafiflesin. Bana merhamet ediniz. Hatti ülkesinden salgını tamamen kovunuz. Az sayıda kalmış olan fırıncılar ve adak sıvı kabı hazırlayanlar ölsünler.

§9 (Ay. 20-36)

Bak, beyim fırtına tanrısına salgın (için) dua ediyorum. Beyim Hatti kenti fırtına tanrısı beni işit ve beni hayatta tut. Size [şöyle sesleniyorum:] Kuş kafese geri çekilir ve kafes onu yaşattır. Ya da eğer köle herhangi bir şekilde korkmuşsa beyine yalvarır ve beyi de onu duyar. Onun korktuğu şeyi (bertaraf edip) düzeltir. Ya da kölesi herhangi bir şekilde suçlu ise beyinin huzurunda suç işlediğini itiraf ederse, beyi ona orada istediği gibi yapıp (öylece davranır). Beyinin huzurunda suçlu olduğunu kabul ettiğinden (bu davranışıyla) beyinin arzusunu yattırır. Beyi de o kölesini cezalandırmaz. Babamın günahını ben de itiraf ettim. Ben doğru olanı yaptım. Kimin (üzerinde) kefarete varsa da eskiden beri salgından dolayı pek çok şey [acı çekti]. Mısır ülkesinden esirleri getirdiler. Sivil tutsakları [] Hattuša kenti yirmi kat salgından kefarete ödedi. (Buna karşın) beyim Hatti kenti fırtına tanrısı efendilerim tanrılarının ruhu sakinleşmiyor. Bana herhangi bir kefareti tek tek yüklerseniz (bu durumu) bana rüyada bildiriniz. (O zaman kefaretimi) ödeyeceğim.

§10 (Ay. 37-40)

Bak, beyim Hatti kenti fırtına tanrısı için yalvarıyorum. Beni hayatta tut. Bu mesele yüzünden ölümler devam etse bile onlardan (bazıları sağlığına kavuşup) iyileştiğinde tanrılarının fırıncıları ve adak sıvı kabını sunanlar ölsünler.

§11 (A Ay. 41-44-C IV 14-22)

Ya da bu meseleden (dolayı insanın) ölüp durması (durumu-
nu) rüya ile ortaya çıkarıp fal ile düzenlesinler. Ya da (kalp
gözü açık bir) rahibe söylesin. Rahiplere de neyi emretmişsem
temiz (sakin ve huzurlu kalp ile) uyusunlar. Beyim Hatti ken-
ti fırtına tanrısı beni hayatta tut. Efendilerim tanrılar kutsal
adaletini gösterebilir. Herhangi biri rüyada görsün (ve) o me-
seleden dolayı (insanların neden) ölüp durduğunu bulsun.
Bronzdan iğne bronzu önceden hazırlayacağız. Beyim Hatti
kenti fırtına tanrısı beni hayatta tut. Salgın (da) Hatti ülkesin-
den tamamen kalsın.

Kolophon

(C IV 23-25)

(II.) Murşili'nin salgın üzerine yaptığı dua(yı içeren) birinci
kil kitap bitti.

&&&

8.3 (CTH 378.3)

§1 (Öy. 1-6)

Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası ve efendilerim tanrılar
siz ne yaptınız? Hatti ülkesinin içine salgın bıraktınız ve Hatti
ülkesi salgından fazlasıyla zarar gördü. Babam ve kardeşim
zamanında (insanlar) ölüp duruyordu. Ben ise şimdi tanrılara
rahip olduğumdan beri (bile) önümde (insanlar) ölüp duru-
yor. Bak, yirmi yıldır Hatti ülkesi içinde pek çok (insan) ölüp
duruyor. Hatti ülkesi salgından pek çok zarar gördü.

§2 (Öy. 7-13)

Hatti ülkesini salgın pek çok sıkıştırmış (ve) zarar ver(miş)
ti. Doğan her çocuk vebaya yakalanıyor. Ergenliğe kavuşu-
yor ama yaşlanamıyor (bile). Yaşlansa bile vebaya yakalanı-
yor. Önceki durumuna dönüyor. *Paragraf buradan itibaren
krıktır.-*

§3 (Ay. 2-14)

Köleniz, rahibiniz ben Muršili işte yalvarıyorum. Beylerim tanrılar beni duyun. Kalbimden üzüntüyü defediniz. Ruhumdan ızdırabı söküp atınız. Hatti ülkesinden salgını sona erdirilip düşman ülkelere kovunuz. Hatti ülkesinin içindeki []. Efendim tanrılar Hatti ülkesinden salgını (kovmazsanız), fırın(cılar) ve adak sıvı kabı (hazırlayanlar) ölüp duracak. (Gerçekten) onlar da ölürse efendilerim tanrılara somun ekmeği ve adak sıvı kabını ihmal edeceksiniz. Beylerim tanrılar bana karşı suç işleyeni yakalayınız (ve onlara sorunuz:) “Niçin somun ekmeği ve adak sıvı kabını [(sunmayı ihmal ediliyor-sunuz?)]” Şimdi efendilerim tanrılar Hatti ülkesine merhamet ediniz. Salgını kovunuz. Hatti ülkesinin içinde [salgın dursun (artık)]. (Böylece Hatti ülkesi sakinleşip) dinlensin, gelişsin ve eski (durumuna) [gelsin].

&&&

8.4 (CTH 378.4)

§1 (I 1-14)

Efendilerim tanrılar kudretli fırtına tanrısı, Lanta kenti iki beyi, İarri, Hatti kenti tanrıları, Arinna kenti tanrıları, Zippalanta kenti tanrıları, Tuu anuu a kenti tanrıları, Hupišna kenti tanrıları, Durmitta kenti tanrıları, Ankuu a kenti tanrıları, Şamuḫa kenti tanrıları, Şaḫuišša kenti fırtına tanrısı, Şarišša kenti tanrıları, Hurma kenti tanrıları, Hanḫana kenti tanrıları, Karaḫna kenti tanrıları, İllaḫ a kenti tanrıları, Taniu anda kenti tanrıçası Kamrušepa, Zaruu iša kenti tanrıları, Liḫzina kenti fırtına tanrısı, Marašantiu a kentinde majestemin babasının ordusunun koruyucu tanrısı, Parmanna kentinin tanrı Uliliu aşı, Kattila kenti tanrıları, Hašuna kenti fırtına tanrısı, Muu ani kenti tanrıları, Zazziša kenti tanrıları, ülkede tahrip olmuş Telipinu tapınakları, Šalpa kenti tanrıları, Arziia kenti tanrıları.

§2 (I 17-20)

Bak, efendilerim tanrılar ben köleniz ve rahibiniz Murşili sizlere biat ettim ve önünüzde hürmetle eğildim. (Bu meselede) sözüme kulak verin ve beni dinleyin.

§3 (I 21-35)

Efendilerim tanrılar çok eski zamanlardan beri siz [insanlara] meylederek dönmüş idiniz ve halkı bırakmamış idiniz. Nüfus bile çok idi. Siz tanrıların hizmetkârları çok idiler. Efendilerim tanrılara somun ekmeği ve adak sıvı kabını sunup durdular. (Sonra) efendilerim tanrılar insana sırtınızı döndünüz. Geldi(niz) ve büyük babam zamanında Hattuša ülkesine zarar verdi(niz.) Düşman tarafından da harap edildi. Salgın sebebiyle nüfus azalmış ve (sizlere hizmet eden) hizmetkârlarınız da azal(mış)tı. Siz efendilerim tanrıların tapınakları mahvoldu. Diğer tapınaklar da harap ol(muş)tu. Tanrı için olan ayin(ler) ihmal edilip yapıl(a)madı. Hiç kimse onları düzenlemiyor.

§4 (I 36-46)

(Oysaki) babam kral olunca, siz efendilerim tanrılar ona destek oldunuz. O, terk edilmiş olan ülkeyi yeniden iskân etti. (Ama) siz efendilerim tanrıların tapınaklarındaki eşyaları yok oldu. Heykeller de harap edildi. Babam yapabildiğini yaptı yapamadığını da yapamadı. Beylerim tanrılar siz babama bir baskı yapmadınız ve beni de bezdirme(miş)tiniz. Ama şimdi beni bezdirdiniz.

§5 (I 47-55)

Geldi ve babam Mısır ülkesine gitti. (Babamın) Mısır'da (bulunduğu o) gün(den beri) Hatti ülkesi içinde veba sürekli devam etmiş idi. Şu andan itibaren de Hattuša ülkesi ölüyor. Babam sürekli fala baktırdı ama efendilerim tanrılar fal aracılığıyla (kötü bir emare) bulamadı. Ben de size fal açıp duruyorum (ama) efendilerim tanrılar ben de fal aracılığıyla (kötü bir emare) bulamadım.

Paragraf buradan sonra çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§7 (II 1-3)

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§8 (B II 3-16)

-İlk üç satır kırıktır-

Hangi tanrının tapınağı varsa ama kült eşyaları yoksa ben onları temin edeceğim. Hangi tanrının tapınağı yoksa onu inşa edeceğim. Hangi tanrı zarar görmüşse (o kimin) bir heykel(i ise) yerine koyacağım. –*Paragraf buradan kırıktır.*–

§9 (A IV 1-5)

Efendilerim tanrılara ülkemden ya da piyade ve süvarilerimden ayarlamalı mıydım? Şimdiden itibaren hane halkı, piyade ve süvariler ölüyor. (Bu durumda) tanrıları yeniden düzenlemem gerekirse siz tanrıları ne şekilde yeniden belirlemeliyim?

§10

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§11 (IV 16-28)

Ve ölüyorlar, yeniden (nasıl) düzene sokacağım. Tanrılar bana merhamet ediniz. Bana dönün. Ülkeden vebayı kovunuz. Müstahkem kentler ölüp duruyor. Salgının kentlere geri gelmesine müsaade etmeyin. Ben kendi isteğimle: “Eğer tanrının bilinen o sözü oturmuş/doğru (olsa bile) babam fal ile o (sözü) bulamadı ve ben de kehanetle bulamadım. Şimdi Hatti ülkesi fal sorusu sorulmalı mı ve bir fal ile (yeniden bu durum) tespit edilebilir mi?” dedim. (Bunu) dava(m yapacağıma) söz verdim.

Paragraf buradan itibaren kırıktır.

&&&

**9. II. Murşili'nin Tüm Tanrılara
Veba Salgını⁽⁷⁾ İçin Münâcâtı
(CTH 379)**

§1 (I 1-4)

[Göğün güneş tanrısı, ...] fırtına tanrısı, Arinna kenti [güneş tanrıçası], Mezulla, [Hulla(?)/Zintuhi(?)], Hatti kenti fırtına tanrısı, Zippalanta kenti [fırtına tanrısı]

§2 (I 5-6)

[], Šeri, Hurri, [parlayan fırtına tanrısı], tüm fırtına tanrıları,

§3 (I 7-8)

Kummanni kenti tanrıçası Hepat, tüm [Hepat tanrıçaları], Halki,

§4 (I 9-10)

Tüm [Šarruma ...], tüm Šarruma'lar,

§5 (I 11-15)

Koruyucu tanrı, Hatti kentinin [koruyucu tanrısı], tüm koruyucu tanrılar, *İŠTAR*, Majestesinin [tarlasının tanrıçası *İŠTAR*], Šamuha kenti tanrıçası *İŠTAR*, [tüm] *İŠTAR* tanrıçaları, Telipinu, tüm Telipinu tanrıları, savaş tanrısı, tüm savaş tanrıları,

§6 (I 6-22)

Yerin güneş tanrıçası, Lelū ani, Pirū a, *MARDUK*, İarri, Hašammeli, kader tanrıçaları, ana tanrıçalar, meclisin tüm dişi ve erkek tanrıları, meclisin mekânı, tanrıların yargı için toplandığı mekân. - *Paragraf buradan itibaren kırıktır.*

§7 (II 6)

[], Mısır [hakkındaki kil kitap ...]

§8 (II 7-17)

Bu tablete ben her hangi bir şey koyup (eklemedim ve) kaldırmadım. Efendilerim tanrılar (bunu) görüp (şahit olunuz). Önceki kralın, olanlara (kelime) ekleyip kaldırdığını da bil-

miyorum. Ben (gerçekten bu konuda) bir şey bilmiyorum. (Hatta) herhangi bir şey de işitmiş değilim.

§9 (II 18-24)

Fırtına tanrısı tarafından bize verilmiş sınırlar ile kendim ilgilenmemiştim. Babamın bana bıraktığı sınırları aynen korudum. Ondan hiçbir şey de arzulamadım. Onun sınırlarından da hiçbir şey almadım. -Paragraf buradan itibaren kırıktır.-

§10-11

-Paragraf kırıktır.-

§12 (II 10-15)

Mısır ülkesi kralının o günlerde (orada) olduğunu (ya da) öldüğünü bilmiyorum.

§13 (11-15)

Mısır kralı o günlerde öldü. Ben henüz çocuktum. Mısır kralının bu ülkeler ile ya da onun bir şey yapıp yapmadığı hakkındaki bir itirazı babama yapıp yapmadığını bilmiyorum. - Paragraflar kırıktır.-

&&&

**10. II. Murşili'nin Tanrıça Lelū ani'ye
Karısı Gaššuliḫ aḫ iḫ a'nın Şifa Bulması İçin
Münâcâtı
(CTH 380)**

§1 (Öy. 2-9)

-İlk satırlar kırıktır.-

Ey tanrıçam sen o semiz ineği ve koyunun yağını ye ve açlığını gider. Kanı(nı) iç ve susuzluğunu gider.

§2 (Öy. 10-20)

Sahibem tanrıçam [karım prensesin] kötülüğünü istersen bak, süsleyerek onun (bir) bedelini gönderdim. Benimle kar-

şılaştırdığında o, sağlıklı, temiz, pırıl pırıl, pak (olup) kursosuzdur. Sahibem tanrıçam (inceleyerek) ona karşıdan bak! Sahibem tanrıçam huzurunda o kadın ileri ve geri (etrafında) dönsün. Prensesi sağlığına kavuştur. Bu hastalıktan şifa bulsun, onu iyileştir. Sonra gelip gelecekte prenses siz tanrıçayı övüp duracak. Sen tanrıçanın ismini de anıp duracak.

§3 (Öy. 21-31)

Şamuha kentinde hizmetkârın Gaššuliḫ aḫ iḫ a, tanrıçası sen Lilu ani'yi rüyada gördüğünden beri sen tanrıçaya o günlerde hizmetkârınız Gaššuliḫ aḫ iḫ a size kurban sun(a)madı. (Çünkü) şimdi bak, hizmetkârınız Gaššuliḫ aḫ iḫ a hastalandı. Hastalık onu sıkıştırdı. (Bu hastalık) meselesi onu bezdirdi. Tanrılar(dan sorunun ne olduğunu) bir fal ile araştırdılar. Tanrılar da (meseleyi) fal vasıtasıyla tespit etti. Şimdi bak, tanrıçaya hizmetkârın Gaššuliḫ aḫ iḫ a hastalığı sana gönderdiğinden ey tanrıça onun vekilleri Gaššuliḫ aḫ iḫ a için saptanmış (kurbanları) besili bir sığır, besili bir koyun ve süslü giysiler (olarak belirlenmiş)tir. -*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*-

§4 (Ay. 7-17)

Sen ey Lelu ani besili sığırın, besili koyunun ve keçinin yağını ye ve açlığını gider. Kanı iç ve susuzluğunu söndür. Semiz sığır koyun ve keçinin []. Bakın, ey tanrı, hizmetkârınız Gaššuliḫ aḫ iḫ a size bir kadın gönderiyor. Süslü elbiselerle onu giyindirdi ve sana gönderdi. Eğer sen tanrı ona karşı bazı şeyleri önemli görürsen bu kadın yerinde kalsın. Sahibem tanrıça Gaššuliḫ aḫ iḫ a'dan hastalığı kaldır.

§5 (Ay. 18-26)

Bir de hizmetkârınız Gaššuliḫ aḫ iḫ a sana besili sığır ve koyun ile birlikte bir keçi gönderdi, sen kabul et. Ey tanrı (gönderilen) bu kurban(ları) iyi bir şekilde (kabul edip) al. Hastalıktan onu kurtarıp iyileştirin. Sonra gelecekte ey tanrı, Gaššuliḫ aḫ iḫ a sürekli sana dua ederek seni anacak. Ey tanrıça, o sürekli ismin (üzerine) yalvaracak.

Tabletin sonu.

**11. II. Murşili'nin Arinna Kenti Güneş Tanrıçası'na
Karısı Gaššuli a'ının Şifa Bulması İçin
Münâcâtı
(CTH 376.F)**

§1 (I 1-5)

Somun ekmeğini sunarak sana dua ediyorum. (Böylece) sakinleş. [] Arinna kenti güneş tanrıçası kulağını bana eğ ve söylediklerimi duy.

§2 (I 6-20)

Arinna kenti güneş tanrıçası sen onurlu bir tanrıçasın. Tanrıçam sadece senin için Hatti ülkesinde tapınaklar(ın) vardır. Başka bir yerde senin için (tapınaklar) yoktur. Temiz ve pak bayramlar ile ayinler sadece senin adına Hatti ülkesinde tanzim etmişlerdir ama diğer ülkelerde (böyle bir şey söz konusu bile) değildir. Hatti ülkesinde senin adına altın ve gümüşle donatılmış yüce tapınaklar vardır ama diğer ülkelerde yoktur. Sadece Hatti ülkesinde senin adına kadehler ve altın, gümüş ve değerli taşlardan hayvan şekilli kaplar vardır. Onlar sadece Hatti ülkesinde senin yeni yıl, sonbahar, ilkbahar bayramlarını ve kurban ayinlerini tertiplerler ama (bunların hiç biri) diğer ülkelerde yoktur.

Paragraf buradan itibaren kırıktır.

&&&

**12. II. Muḫ atallı'nın Şimşeğin Fırtına Tanrısı ile Birlikte
Tüm Tanrılara Yaptığı Üzüntülerden Arınma Münâcâtı
(CTH 381)**

Singer 1996

§1 (I 1-9)

Kahraman Hatti ülkesi kralı büyük kral Murşili'nin [oğlu], Hatti ülkesi kralı büyük kral tabarna Muḫ attallı şöyle (söyler). Herhangi bir (konu) kişinin vicdanına dokunup bazı sorunlar (ortaya) çıkarırsa, tanrılara dua eder. Çatının üzerinde güneş tanrıçasının karşısında iki hasır üzeri örtülü sofrayı koyup (yerleştirir). Erkek tanrılar ve Arinna kentinin güneş tanrıçası için bir sofra koyar. Üzerine de, nemli kavılca buğday unundan tar-na ölçüsünde otuz beş tane somun, içinde yağla ince bal (karışmış) büyük bir çanak, börek dolu bir tepsi, hububat dolu bir çanak, şarap dolu otuz sürahi (durur). Bunları hazırlarken kral çatıya çıkar ve göğün güneş tanrısı huzurunda (hürmetle) eğilir.

§2 (I 10-19)

Şöyle söyler: Göğün güneş tanrısı ve sahibem Arinna kentinin güneş tanrıçası, sahibem kraliçe, Hatti ülkesinin sahibem kraliçesi, beyim göğün kralı fırtına tanrısı, sahibem kraliçe Hepat, göğün kralı Hatti ülkesinin fırtına tanrısı, Hatti ülkesinin beyi, beyim Zippalanta kenti fırtına tanrısı, fırtına tanrısının gözde oğlu Hatti ülkesinin beyi, tüm erkek ve kadın tanrılar, Huri ve Şeri, Hatti ülkesinin tüm nehir ve dağları, tüm Hatti ülkesinin beyleri (olan sizler) sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası ve Hatti ülkesinin tüm tanrılarının rahibi (olan) sizler Hatti ülkesinin beyliğine (bey olarak) gösteriniz.

§3 (I 20-24)

Şimdi, ey tanrılar, (sizlerin) rahibi ve köleniz olan benim duamı ve sözümü işitin. Tanrı beylerim sizle ilgili olarak tapınağınıza ve heykellerinize -Hatti ülkesi tanrılarına ve onlara nasıl hor (bakılıp) davranıldığını (da) anlatıp- şimdi sizlere dua edeceğim.

§4 (I 25-32)

Onun arkasından ben, ruhumun meselelerini (dile getirip) dua edeceğim. Tanrı beyler(im), kulaklarınızı bana (verip) uzatınız ve bu duaları(mı) duyunuz. Tanrı beylerime yapacağım duanın bu sözlerini, tanrı beyleri dinleyip kabul edin. Benim bu sözlerimi duymaz(sanız da ben), tanrılara dua etmekte ısrar edeceğim. Çünkü bu (sözler) sadece benim (gibi) ölümlü (birinin) ağzından dökülüyor. Tanrı beyler(im, bu sözlerin) duyulmasını sağlayınız.

§5 (I 33-36)

(Sen) Hatti ülkesi fırtına tanrısının boğası beyim Şeri öne çıkmıştır. Duamın bu sözlerini tanrılara (sen) duyur. Göğün ve yerin bey tanrılar(ım), dua(mın) bu sözlerini işitsinler.

§6 (I 37-39)

Göğün güneş tanrısı, Arinna kentinin güneş tanrıçası, Arinna kentinin fırtına tanrısı, tanrıça Mezulla, Hulla, tanrıça

Zinduhî a, erkek ve dişi tanrılar, dağlar ve Arinna kentinin dağları ve nehirleri, selametın fırtına tanrısı, yaşamın fırtına tanrısı,

§7 (I 40)

Şimşeğin fırtına tanrısı, Şamuha kenti tanrıçası Hepat, Şamuha kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları ve nehirleri,

§8 (I 41-42)

Şimşeğin fırtına tanrısı, Arinna kenti güneş tanrıçası, göğün kraliçesi Hepat, harabenin fırtına tanrısı, atalar(ımın) sarayının tanrıları,

§9 (I 43-45)

Halep kenti fırtına tanrısı, Halep kentinin tanrıçası Hepat, Şamuha kenti otlağının tanrıçası *İŞTAR*, Aı aku'nun hanımı, Şamuha kenti tanrısı Aparas', Şamuha kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları ve nehirleri,

§10 (I 46-47)

[Güçlü fırtına tanrısı], tanrıça Hepat, Şahpina kenti fırtına tanrısı, Katapa kentinin erkek ve dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§11 (I 48-49)

Yardımanın fırtına tanrısı, Katapa kentinin kraliçesi, Katapa kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları ve nehirleri, şimşeğin fırtına tanrısı, tüm fırtına tanrıları,

§12 (I 50-53)

Ḫatti kentinin fırtına tanrısı, yüce buzağı, karargâhın fırtına tanrısı, Ḫatti kentinin güneş tanrısı, Ḫatti ülkesinin koruyucu tanrısı, Halep kentinin fırtına tanrısı (ve) Ḫatti ve Halep kentinin tanrıçası Hepat, sular (bilgelik) tanrısı (eşi) Damkina, savaş tanrısı, taht tanrısı, *ALLATUM*, Ninive kentinin tanrıçası *İŞTAR*, dağ tanrıları, Kubaba,

§13 (I 54-56)

Haddarina kenti tanrıçası *İŞTAR*, Piru a, Aşgaşıpa, Pişkurunu a dağı, Ḫatti kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları ve nehirleri, Karzi, taht tanrısı, Tatta dağı, Şumî ara dağı,

§14 (I 57-58)

Zippalanta kenti fırtına tanrısı, Daha dağı, Ziplanta kenti erkek, dişi tanrıları, dağları ve nehirleri,

§15 (I 59-60)

Zithariî a, karargâhın fırtına tanrısı, fırtına tanrısının oğlu, av çantasının koruyucu tanrısı, Zithariî a, Zithara kentinin dağları ve nehirleri,

§16 (I 61)

[] Arinna kentinin güneş tanrıçası, Urauna kenti erkek ve dişi tanrıları, dağları ve nehirleri,

§17 (I 62-65)

Kummanni kenti [fırtına tanrısı], Kummanni kenti tanrıçası Hepat, kutsal yapının fırtına tanrısı, kutsal yapının tanrıçası Hepat, Manuzziî a dağının fırtına tanrısı, NIN.GAL, Pišanuhi, Galliştapa dağı, Kumanni kentinin ve ülkesinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§18 (I 66-67)

Şimşeğin fırtına tanrısı, Šanaḫuita kenti şimşeğin fırtına tanrısının tanrıçası, Šanaḫuita kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§19 (I 68-70)

Nerik kentinin fırtına tanrısı, keza savaş tanrısı, Telipinu, tanrıça Zaḫapuna, Zaliî anu dağı, Gaštama kenti Zaliî anu dağı, Tazzuu aşı, Kaštama kentinin erkek, dişi tanrıları,

§20 (I 71-72)

Ḫatenzuḫ a kenti koruyucu tanrısı, Ḫaḫaru a dağı, Nerik ve Takupša kentinin erkek ve dişi tanrıları,

§21 (I 73)

Šarišša kenti fırtına tanrısı, IŠTAR, Šarišša kenti erkek, dişi tanrıları,

§22 (I 74-75)

Ḫurma kentinin fırtına tanrısı, Ḫurma kentinin tanrısı Ḫantidaššu, Ḫurma ve Halep kentinin tanrıçası Hepat ve fırtına tanrısı, erkek ve dişi tanrılar, aynı şekilde dağlar ve nehirler,

§23 (I 76-77)

Laḡ a(z)antiḡ a kenti tanrısı Ḫašigašnaḡ anza, Mulliḡ ara, Laḡ azantiḡ a kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§24 (I 78-79)

[Pittiḡ] Jarik kenti fırtına tanrısı, Uda kentinin fırtına tanrısı, tanrıça Hepat, Šarruma, Uda kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§25 (II 1-2)

Parša kenti tanrısı, yerin güneş tanrıçası, Parša kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§26 (II 3-4)

Ḫišašḫapa kenti fırtına tanrısı, Kuliḡ iṣna kenti fırtına tanrısı, majestesinin sarayının erkek, dişi tanrıları,

§27 (II 5-6)

Garaḫna kenti fırtına tanrısı, Garaḫna kenti koruyucu tanrısı, tanrıça Ala, harabenin fırtına tanrısı, Karaḫna kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§28 (II 7)

Šugazzii a kenti fırtına tanrısı, Zulima, Šugazzii a kenti erkek, dişi tanrıları,

§29 (II 8-9)

Liḫšina kenti fırtına tanrısı, Tašimi, Liḫšina kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§30 (II 10-11)

Durmitta kenti tanrısı Telipinu, Durmitta kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§31 (II 12-14)

Nenašša kenti fırtına tanrısı, Nenašša kenti tanrısı Lušiti, Marašantiya nehri, Nenašša kentinin erkek, dişi, dağları, nehirleri,

§32 (II 15-17)

Ḫupišna kenti tanrısı **GAZ.BA.IA**, Ḫupišna kenti fırtına tanrısı, Ḫupišna kenti savaş tanrısı, Šarlaimi dağı, aynı şekilde Ḫupišna kentinin dişi, erkek tanrıları, dağları, nehirleri,

§33 (II 18-19)

Tuḫ anuḫ a kenti fırtına tanrısı, Tuḫ anuḫ a kenti tanrısı Šaḫḫaššara, Tuḫ anuḫ a kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§34 (II 20-21)

İlliya kenti fırtına tanrısı, İllaia kenti savaş tanrısı, aynı şekilde İllaia kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§35 (II 22-23)

Šuḫ anzana kenti tanrısı Šuḫ anzipa, Šuḫ anzana kenti erkek, dişi tanrılar, dağları, nehirleri,

§36 (II 24-25)

Arziya kenti tanrı savaş tanrısı, Arziya kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§37 (II 26-27)

Ḫurniya kenti fırtına tanrısı, Ḫurniya kenti kral tanrısı, Ḫurniya kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§38 (II 28-29)

Zaru iša kenti fırtına tanrısı, Zaru iša kenti tanrısı Nau atiy ala, Zaru iša kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§39 (II 30-31)

Šaḫḫaniya kenti güçlü tanrıçası, Šaḫḫaniya kenti fırtına tanrısı, Šaḫḫaniya kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§40 (II 32-33)

Paḫtima kenti fırtına tanrısı, Šaḫḫuḫ iḫ a kenti fırtına tanrısı,
Malitaškuriḫ a kenti güneş tanrıçası,

§41 (II 34-35)

Ḫarziuna kenti tanrısı Ḫ aṣḫaliḫ a, Ḫarziuna kenti fırtına tanrısı,
keza Ḫarziuna kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§42 (II 36-37)

Šallapa kenti tanrısı Zanduzā, Šallapa kentinin bey fırtına tanrısı,
Šallapa kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§43 (II 38-40)

Ušša kentinin fırtına tanrısı, Parašḫunta kentinin fırtına tanrısı,
Ḫuḫ alanuḫ anda dağı, Ḫulai a nehri, Aşağı Ülke'nin erkek,
dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§44 (II 41-42)

Ḫ aṣuduḫ anda kenti tanrıçası *İŠTAR*, Ḫ aṣduḫ anda kenti tanrıçası
Ḫepat, İnnuḫ ata kenti tanrıçası *İŠTAR*,

§45 (II 43-45)

Alazḫana kenti fırtına tanrısı, Ḫanḫana kenti tanrısı Telipinu,
Ḫanḫana kenti tanrısı Ammama, Takurpa dağı, Ḫaḫana kenti erkek,
dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§46 (II 46-47)

Kataḫḫa ve Tau iniḫ a kenti tanrısı Telipinu, Tau iniḫ a kenti erkek,
dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§47 (II 48-49)

Ḫ aṣḫaniḫ a kenti güneş tanrısı, Ḫ aṣḫaniḫ a kenti erkek, dişi tanrıları,
dağları, nehirleri,

§48 (II 50-51)

Lanta kentinin beyi, Lanta kentinin dağları ve nehirleri, Ḫatti-na kentinin erkek, dişi, dağları, nehirleri,

§49 (II 52-54)

Harpiša kentinin erkek, dişi, dağları, nehirleri, Kalimuna kenti tanrısı Karmaḫi, Kalimuna kenti erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§50 (II 55)

Ḫakpiš kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§51 (II 56)

Tarlanın koruyucu tanrısı, kralın koruyucu tanrısı, majestemin dedesinin erkek, dişi tanrıları,

§52 (II 57)

Majestesinin basının erkek, dişi tanrıları,

§53 (II 58)

Majestemin ninesinin erkek, dişi tanrıları,

§54 (II 59)

Gazzimara kentinin tapınağının erkek, dişi tanrıları,

§55 (II 60-61)

Ankuu a kentinin tanrısı Ḫataḫḫa, harabenin fırtına tanrısı, tarlanın tanrıçası *İŠTAR*, Ankuu a kentinin erkek, dişi <tanrıları>, dağları nehirleri,

§56 (II 62-63)

Nenišakuu a kentinin tanrısı Piru a, Duruu aduruu a kentinin tanrısı Piru a, İkšuna kentinin tanrısı Piru a,

§57 (II 64-65)

Šulama kentinin tanrıçası *İŠTAR*, Ḫatra kentinin fırtına tanrısı, İšu a ülkesinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§58 (II 66-67)

Tegarama kenti fırtına tanrısı, Tegarama ülkesinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§59 (II 68)

Palii a kentinin kraliçesi,

§60 (II 69-70)

Tupazzii a kentinin fırtına tanrısı, Tupazzii a kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§61 (II 71)

Kariuna kenti tanrısı Karuna,

§62 (II 72-73)

Bolluğun fırtına tanrısı, Apzišna kentinin fırtına tanrısı ve tanrıçası Hepat, Apzišna kentinin erkek, dişi tanrıları,

§63 (III 1)

Kalašmitta kentinin koruyucu tanrısı,

§64 (III 2-3)

Tapiqqa kentinin tanrısı Tašmišii a, Tapiqqa kentinin erkek, dişi tanrıları, dağları, nehirleri,

§65 (III 4-12)

Taḫ ananna'nın evinin fırtına tanrısı, savaşmanın fırtına tanrısı, tapınaklarda dua edilen ya da edilmeyen kral ve kraliçenin erkek ve dişi tanrıları, kral ve kraliçenin gittiği ve gitmediği tapınaklardaki (tanrılar), rahipler, sürekli onlara kurban sunuyorlar. Karanlık yer(altının) ve gök, bulutlar, rüzgârlar, yıldırım, şimşek, tanrıların bulunduğu toplantı yerinde bir aradalar.

§66 (III 13-17)

İnsanlığın çobanı beyim göğün güneş tanrısı sen, göğün güneş tanrısı denizden yükselir ve gökyüzüne çıkar durursun. Beyim göğün güneş tanrısı, sen, insanoğlunun, köpek, domuz ve tarla hayvanları üzerine günlük hükmünü ver.

§67 (III 18-22)

Bak! Burada Arinna kentinin güneş tanrıçasının ve tüm tanrıların rahibi ben kral Muḫ attalli, göğün güneş tanrısına yalvarıp duruyorum. Beyim göğün güneş tanrısı, bugün, tanrıları tut. Bugün dilimle tanrıları (ben nasıl) çağırdımsa (sen de)

§68 (III 23-24)

göğün güneş tanrısı (sen bizzat), gökyüzünden, yeryüzünden, dağlardan, nehirlerden, tahtlarından ve tapınaklarından çağır onları.

§69 (III 25-31)

Onun arkasından kral şöyle söyler: *"Beyim şimşeğin fırtına tanrısı, ben, sadece bir ölümlüyüm (oysaki) babam Arinna kentinin güneş tanrıçası ve tüm tanrıların rahibiydi. Babam (beni dünyaya) getirdi ve şimşeğin fırtına tanrısı beni annemden aldı ve beni büyütip yükseltti. Arinna kentini güneş tanrıçasına ve tüm tanrılara rahip yaptı. Hatti ülkesinin krallığına beni koyup atadı."*

§70 (III 32-39)

Şimdi, şimşeğin fırtına tanrısı tarafından yetiştirilen ben kral Muḫ attalli (sana) dua ediyorum. Dilimle çağırdığım tanrılara yalvarıyorum. Kölen ben Muḫ attalli'nin dilimdeki sözlerini al. Tanrıların huzuruna gönder onları! Tanrılara yapacağım duanın sözlerini bana geri döndürmesinler.

§71 (III 40-44)

Kuş kafesine sığınır ve yaşar. Ben de şimşeğin fırtına tanrısına sığındım. O beni yaşattı. Tanrılara yaptığım duayı, tanrıların sözleriyle yay. Beni duysunlar. Sonra ben de şimşeğin fırtına tanrısına dua edip duracağım.

§72 (III 45-59)

Tanrılar sözümü işittiklerinde, ruhumun içindeki kötü isteği tanrılar yeniden düzelterip kaldıracaklar. Beni yüceltiklerinde bu kimin için bir övgü (vesilesi olur ki?) Beyim şimşeğin fırtına tanrısı övgü (vesilesi) olmaz mı? Bir tanrı ya da bir ölümlü baktığında o şöyle söyler: *"Gerçekten, göğün kralı beyim şimşeğin fırtına tanrısı insanı mükâfatlandırdı ve onu tanzim edip zamanla taşıdı."* Gelecekte oğlum, torunum, Hatti ülkesinin kral ve kraliçeleri gelecekler daima beyim şimşeğin fırtına tanrısına karşı saygı gösterecek ve onlar: *"Gerçekten o tanrı güçlü bir kah-*

raman, doğru bir tanrı” diyecekler. Göğün tanrıları, dağlar ve nehirler seni övecekler.

§73 (III 60-70)

Bana gelince, kölen Muḫ attalli, ruhum kendi kendime mutlu olacak ve şimşeğin fırtına tanrısını yükselteceğim. Senin için inşa edip (yükselttiğim) tapınaklar ve törenler ile beyim şimşeğin fırtına tanrısını mutlu edeceğim. Somunları ve içki kurbanlarını beyim şimşeğin fırtına tanrısına sürekli sunacağım. Onları isteyerek mutlu bir şekilde sunacağım, gönülsüzce sunmayacağım. Şimşeğin fırtına tanrısı ay ışığı gibi üzerime parla, göğün güneş tanrısı gibi üzerime parla.

§74 (III 71-76)

Sağımda yürü benimle. Bir boğayı çeker gibi yardımcı ol bana. Benimle fırtına tanrısı gibi yüksel. Gerçekten ben de: *“Şimşeğin fırtına tanrısı tarafından beğenilen, yetiştirilen ve tanınanım ben”* diye(bile)yim. -Paragraf buradan itibaren kırılmıştır.-

§75 (IV 1-2)

Paragraf kırıktır.

§76 (IV 3)

Orada aynı şekilde göğün güneş tanrısı için üç somunu parçalayıp böler.

§77 (IV 4-7)

Sonradan tarna ölçüsünde nemli kavılca unundan üç somunu Arinna kentnin güneş tanrıçasına sunar. Hoş yağ ile (karışmış) bala onları daldırır ve Arinna kentnin güneş tanrıçasının sofrasına onları koyar. Sonradan börek (ile) hububatı döker ve somunu onun üzerine bırakır. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§78 (IV 8-12)

Sonradan şimşeğin fırtına tanrısı için içlerinden biri kırmızı olan üç somunu bölüp parçalar, hoş yağ ile karışmış balın içine onları daldırır ve şimşeğin fırtına tanrının sofrasına koyar.

Sonradan somun ekmeklerin üzerine börek ve hububat döker. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§79 (IV 13-17)

Sonradan tanrıça Hepat için içlerinden biri kırmızı olan üç somunu bölüp parçalar, hoş yağ ile karışmış balın içine onları daldırır ve tanrıça Hepat'ın sofrasına koyar. Sonradan somun ekmeklerin üzerine yağlı ekmek ve hububat döker. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§80 (IV 18-22)

Sonradan göğün fırtına tanrısı için içlerinden biri kırmızı olan üç somunu bölüp parçalar, hoş yağ ile karışmış balın içine onları daldırır ve göğün fırtına tanrısının sofrasına koyar. Sonradan somun ekmeklerin üzerine börek ve hububat döker. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§81 (IV 23-27)

Sonradan Hatti kentinin fırtına tanrısı için içlerinden biri kırmızı olan üç somunu bölüp parçalar, hoş yağ ile karışmış balın içine onları daldırır ve Hatti kentinin fırtına tanrısının sofrasına koyar. Sonradan somun ekmeklerin üzerine börek ve hububat döker. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§82 (IV 28-32)

Sonradan Zipalanda kenti fırtına tanrısı için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar, hoş yağ ile karışmış balın içine onları daldırır ve Zipalanda kenti fırtına tanrısının sofrasına koyar. Sonradan somun ekmeklerin üzerine börek ve hububat döker. Şarap dolu sürahiden döküp kurban sunar.

§83 (IV33-35)

Sonradan Hatti ülkesinin tüm erkek tanrıları için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Şimşegın fırtına tanrısının sofrasına onları koyar.

§84 (IV 36-37)

Sonradan Şeri ve Hurri için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Şimşeg'in fırtına tanrısının sofrasına onları koyar.

§85 (IV 38-40)

Sonradan aynı şekilde Hatti ülkesinin tüm dişi tanrıları için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Arinna kentinin güneş tanrıçasının sofrasına onları koyar.

§86 (IV 41-42)

Sonradan dağlar için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Şimşeg'in fırtına tanrısının sofrasına onları koyar.

§87 (IV 43-44)

Sonradan nehirler için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Şimşeg'in fırtına tanrısının sofrasına onları koyar.

§88 (IV 45-48)

Somunları bölüp parçalamayı sona erdirince majestesinin kalbindeki şeyleri tanrılara bir dua olarak dile getirir. Duasını bitirdikten

§89 (IV 49-51)

(hemen) sonra tüm ülkelerin erkek tanrıları için içlerinden biri kırmızı olan üç beyaz somunu bölüp parçalar. Börek ve hububatı döker. Yağ ile karışmış balı döker. Şarap dolu sürahiden dökerek kurban sunar.

§90 (IV 52-54)

Sonradan dua ettiği tüm ülkelerin dişi tanrıları için içlerinde biri kırmızı olan üç beyaz somunu parçalayıp böler. Somunun üzerine hububat döker. Yağ ile karışmış balı döker.

§91 (IV 55)

Sonradan aynı şekilde nehirler ve dağlar için iki somunu bölüp parçalar.

§92 (IV 56-58)

Sonradan şahitliğin güneş tanrısı için bir somun bölüp parçalar. Somunun üzerine hububat ve yağlı ekmek döker. Yağ ile karışmış balı (onların) önüne döker.

§93 (IV 59-61)

Üstelik iki odunu ocağa (atmak için) hazırlarlar. Bölüp parçaladıkları somunu iki sofranın önünde yakar. Bitti.

&&&

13. II. Muḫ attalli'nin
Kummanni Ülkesi Fırtına Tanrısına Duası
(CTH 382)

HPM

§1 (Öy. 1-13)

Tanrıların kralı yerin ve göğün efendisi fırtına tanrısını çağırıp (ona dua ettik. Böylece) ona (karşı işlenmiş) kabahat ve günahı i[tiraf ederek fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz]. Göğün kraliçe (tanrıça)sı Hepat'ı çağırıp dua ederek fır-

tına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. [Şarruma'yı çağırıp dua ederek] fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. (Tüm) tanrıları, ülkeleri, dağları, nehirleri, pınarları ve su kaynaklarını çağırıp dua edip fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. Tanrı Huzzi ve tanrı Hutanni'yi çağırıp dua edip fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. [Göğün güneş tanrısını çağırıp dua edip] fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. Yer ve göğü çağırıp dua edeceğiz. Bir zamanlar gök [yukarıda dururdu]. Sonra o gök yine yukarıda durur. Bir zamanlar yer aşağıda dururdu. Sonra hâlâ yer orada aşağıda durur. Önceden göğün güneş tanrısı oradaki göğün üzerinde (yükselip) dururdu. Şimdi de göğün güneş tanrısı orada göğün üzerinde (yükselip) durur. (Sanki) orada fırtına tanrısının öfkesini dindirme(nin) şahidi (gibi) durur. [] çağırıp dua edip fırtına tanrısının kızgınlığını dindireceğiz. (Bu durumu) tanrılar tanrılara söylesinler. Tanrının isteği (ve arzusu) insan-oğlu ile ülke arasında barıştıracı olsun. [Fırtına tanrısı] (Sende) gözlerin ile sulha bak. Bak, ülkelerin hâkimi ben majeste Muḫ attallı onları çağırdım ve onlara bu duayı yapıyorum. (Bu duamı) beyim fırtına tanrısı duysun. Ülkelerin hatalarını ben nasıl bağışlarsam, yapacağım bu duayı da beyim fırtına tanrısı işitip (duysun).

Ş2 (Öy. 14-15)

Eğer herhangi bir kişi ülkenin tanrısı fırtına tanrısını kızdırsa, hemen yeraltı dünyası tanrısı A.NU(N).NA.KE₄ fırtına tanrısını tanrının önünde barıştırsınlar. Fırtına tanrısı ülkenin tamamı için gözlerini dostluğa çevirerek ülkenin sağlığını, barışını, selametini, bolluğu ve refahını temin etmiş olsun.

Ş3 (Öy. 16-17)

Eğer fırtına tanrısını, dağlar, nehirler, pınarlar, su kaynakları herhangi bir şekilde fırtına tanrısını kızdırdıysa hemen yeraltı tanrıları A.NU(N).NA.KE₄ fırtına tanrısını dağlar, nehirler, pınarlar ve su kaynakları ile uzlaştırsın. Böylece beyim fırtına

tanrısı ülke içine dostça gözlerini çevir. Hatta (bu dostluk bakışları tüm) ülkeyi kaplasın.

§4 (Öy. 18-28)

Ülkede herhangi biri ülkenin tanrısına kötü niyetle davranır ve fırtına tanrısı aracılığıyla (bir istekte bulunup) yalvarıp yakarırsa, şimdi ben ülkelerin beyi majeste Muu attallı hemen (ilahiler eşliğinde yalvarıp yakararak) derdimi anlatmaya başlayacağım. Beyim fırtına tanrısı (bu yakarışımı) duysun. Ülke (sınırları) geniş idi ama küçüldü. []. Ben majeste Kummanni ülkesi tanrılarına ısrarla dua edeceğim. [] tanrılar (için yapılan) ayin(ler) yapılmadı. (Oysaki) ben babamın ve dedemin orada olup olmadığını hâlâ orada bulunan insanlara soracağım. Şimdi ben majeste tahta tabletlere kazınmış (olan) tanrılar (için yapılması gereken ama) ihmal edilmiş ayinleri bulacağım ve onları (yeniden) icra edeceğim. Beyim fırtına tanrısı bunu bilesin. Önde gelen büyücü kadına (bile bu durumu) soracağım. (İhmal edilmiş) tek bir ayini(n) bile (öneminin) bilincinde olacağım. Verimlilik tarla ve bağı çevirir. Ülkenin tanrıları toprağı eski haline döndüğünde ve geçmişte ülke ne halde idiyse aynı şekilde siz (bu verimli) düzeyi tutturunuz. Ben (de) ülkeyi iskâna uygun hale getirip ve (eski durumu ortadan kaldırmak için) kesip dururken(?) tanrıların dini ayin yükümlülüğünü tekrardan (araştırarak) bulup duracağım. Ayinleri de kutlayacağım. (Tüm ayinler) ortaya çıkarılacaktır. Beyim fırtına tanrısı tanrılara söyle (ki) tanrılar ülkeye dostça bir bakışla gelsin. Ülkeye iyilik, zenginlik, dostluk, esenlik ve üreme gelsin.

§5 (Öy. 29-31)

Beyim fırtına tanrısını ülkedeki dağlar, nehirler, pınarlar ve su kaynakları kızdırmışsa şimdi A.NU(N).NA.KE₄ tanrıları fırtına tanrısını dağlara, nehirlere, pınarlara, su kaynaklarına nasıl dost yaptılarsa, beyim fırtına tanrısı ülkenin içine nasıl dostça gözlerini çevirdiyse, ülkede iyilik, dostluk ve üreme olsun.

§6 (Öy. 32-39)

Eğer biri (kutsal) dağı ya da tapınağın kutsal bir bölümünü kirletmişse ve şimdi o, fırtına tanrısı aracılığıyla dua ederse bak, ben majestem Muu attalli yeniden (bu durumu) onaracağım. İskân edilmiş ve tapınaklara sahip müstahkem kentleri (kontrol amaçlı) dolaşacaklar ve onları yeniden onaracaklar. Ayinler uygun bir şekilde kutlanacaktır. Bozulan ne olmuşsa onları yeniden aynı şekilde canlandırılacaktır. Eğer terk edilmiş müstahkem kentlerdeki tapınakları nasıl iskân ederlerse, aynı şekilde iskân etmeye başlayacaklar. Bir kenti ya da bir tapınağı herhangi biri kirletirse sen tanrı kent ve tapındaki (her) birinden intikam(ını) al ve [onları kahret] ama ülkeden intikam alma. (Aksine) beyim fırtına tanrısı gözlerini iyilikle ülkeye çevir.

§7 (Öy. 40-44)

Herhangi biri fırtına tanrısının tahtı ya da dikili taşı devirirse veya herhangi biri kutsal pınarı kirletirse ve [] onu yeniden iyi yönde düzeltereğim ama varıp (düzeltmezsem) tahta tabletlere kazınmış (olanları da) bulamazsam büyük büyücü de bana söylemezse ey tanrı, o sözü rüya ile sen bana arındırıp (bildir). [Ben majeste Muu attalli] onu yeniden düzenleyip duracağım. Tanrının sözün(e uyarak) yerine getireceğim. Beyim fırtına tanrısı gözlerini iyiliğe bakıp (döndür). Ülkede iyilik, dostluk, esenlik ve üreme olsun.

§8 (Öy. 45-48)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

§9 (Ay. 1-2)

Paragraf çevrilmeyecek kadar kırıktır.

§10 (Ay. 3-8)

Yetim çocuklara (yardım için) kim verip durursa ve Şarruma aracılığıyla dua ederse ve Şarruma da fırtına tanrısı aracılığıyla dua ederse (ancak bu şekilde her şeyi) yeniden iyi yön-

de düzeltecekler. ... o zaman yeniden iyi yönde düzeltecekler. Fakir bir adamın evi bile olsa beyim fırtına tanrısı o evden intikamını al [] ama ülkeden intikam alma.

§11 (Ay. 9-11)

Kâhin ile (irtibatlı olan) kötü kuşu ... ya da ölü ruhunun ekmeğini her kim (kutsal manada) kirletirse şimdi bak o kuşu (seçip) tedavi edip büyüden kurtardılar. []. Ölü ruhunun ekmeğini arındırdılar.

§12 (Ay. 12-23)

O, Kummanni ülkesinin iyi şeyleri verirse tanrı da onları iste(miş)se Arušna kentinin tanrısının ismiyle de zikredil(miş) se bak, bu işi(n sorumluluğu) kralın babasına yüklenmiştir. Ondan intikamını al. Arušna kenti tanrısı (için kutlanan) ayıni kutlarlar. []. Biz insanoğlu ağızımızdan [çıkan] bu sözleri tanıyıp itaat edeceğiz. [] Ağızımızdan çıkmayan (sözleri de) tanımayacağız. Öfkenin sebebi onlarsa A.NU(N).NA.KE₄ tanrıları karanlık toprakta onları arayıp [bulsunlar]. Bu günde yok etsinler. (Böylece) Kummanni ülkesi beyim fırtına tanrısı iyilikle gözlerini çevirecek. Fırtına tanrısı nasıl esenliğimiz için ana kucağını açmışsa, []. Soğuk suyu(n sevilmesi) gibi beyim fırtına tanrısı bize (soğuk) su ver. []. İnsanoğlu doyan kadar tıka basa yesin. Beyim fırtına tanrısına övgü olsun. Ülkede somun ekmek çoğalacak. Şarap adak kabı []. Beyim fırtına tanrısı insanoğluna iyilikle (muamele edip) dinle.

Kolophon

(Ay. 24-27)

Majestemin ağzından (ve) Aki-Tešup'un oğlu []'nın çırağı kâhin oğlu Lurma'nın eliyle yazılmış fırtına tanrısı için "*koyma duasını*" kapsayan birinci tablet bitti.

&&&

**14. III. Hattuşili ve Kraliçe Puduhepa'nın
Arinna Kenti Güneş Tanrıçası'na Münâcâtı
(CTH 383)**

§1 (I 1-13)

Hatti ülkesinin meşalesi, Hatti ülkesi kral ve kraliçelerinin sahibesi, yerin ve göğün kraliçesi, Hatti ülkelerinin sahibesi, sahibem Arinna kenti Güneş tanrıçası (olan sen tanrıçaya) Hatti ülkesinin kral ve kraliçeleri (saygı) duyar. (Hatti ülkesinin) kral ve kraliçesi olarak iyi baktığın bu kişi(ler) sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasını [iyi bir yere] oturttu. Sen tercih eden ve terk eden (bir tanrıçasın). Diğer tanrıların aksine Hatti ülkelerini sen payın olarak aldın (ama) oğlun Zippalanta kenti fırtına tanrısı (ile) Nerik kenti fırtına tanrısı için gereği gibi saygılı olun.

§2 (I 14-39)

Hizmetkârın Hattuşili ve Puduhepa sana şöyle yalvarıp yakkardı: Babam Murşili hayatta iken efendilerim tanrıları babam öfkelenirdiğinde ben o meselede (herhangi bir şekilde dâhil olmadığım gibi) zaten ben çocuktum. Hizmetkârınız Taş ananna (alehindeki) dava sarayda olduğu için o tanrının hizmetkârıyken bile babam kraliçe Taş ananna'nın gücünü nasıl kırdığını sen sahibem tanrıça ruhunda (hissedip) bilen kişiydin. (Oysaki) kraliçenin gücünün kırılıp kırılmaması bizim ya da senin isteğine göre olmayan bir durumdu. (Ama) o Taş ananna'nın gücünün kırılmasına neden olmuştu ama ben bu konuy(la hiç ilgilenmemiş ve) dâhil olma(mış)tım. Ben hiçbir şekilde (bu) davaya karışmadım. Sahibem tanrıça bu konuda bana öfkeli ise Taş ananna'ya karşı bu davaya bakan kişi zaten öldü. O yoldan çekildi ve (zaten) önceden (yaptıklarını da) başı ile öde(miş)ti. Ama ben bu emre dâhil değildim. Ben (zaten) çocuk idim. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası o meseleyi beni(m aleyhime olacak şekilde) uzatma. Bu meseleyi benim (alehimde) uzatmak ne kadar doğrudur?

§3 (I 1-15)

Paragrafın baş kısmı kırıktır.

Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası tanrılar senin isteğin gibi mi devredilmiştir ya da ey sahibem (bu devrediliş) isteğine göre değil miydi? Sahibem güneş tanrıçası bunu ruhunda bir sen biliyorsun. Ben hiçbir şekilde tanrıların bu devrediliş meselesine bulaşmadım. O, benim sahibem olduğundan bu mesele bana zorlama bir mesele oldu. Ama tanrıların devredilmesi benim isteğimle olmadı. (Bu konudaki) buyruk hakkında endişelerim var. Bütün tanrıların gümüş ve altını ile ilgili olarak [], bu kararda altını ve gümüşü kimin verdiği noktasındaki (bu olaya da) hiçbir şekilde dâhil olmadım.

§4 (I 16-II 22)

Danuḫepa aleyhindeki o dava gelip geçtiğinde rahip sarayda yerini aldı. Danuḫepa'nın gücünün oğulları ve tüm adamları ortadan kalkana kadar nasıl azaldığını, sahibem tanrıçanın ruhunun derinliklerinde (saklı olan bu olayı daha doğrusu) Danuḫepa'nın sonunu(n böyle olacağı meselesini) sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasının isteği olup olmadığını hiç kimse farkına bile var(a)madı. Hiç bir şekilde Danuḫepa'nın oğlunun yıkılması meselesine dâhil olmadım. Aksine o benim için değerliydi ve ben de onun hakkında kararımı verdim. Hiç kimse ağzımdan çıkan sözle ümidini kesmedi. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası Danuḫepa'nın meselesi yüzünden kızmışsan bu kötü şeyi yapan (yani) Danuḫepa'nın meselesine karışan kişi zaten öldü. O yoldan çıktı ve başı ile ödedi. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası Danuḫepa meselesini (yaşadığım) günler (boyunca) bana ve Hatti ülkesi aleyhine sürükleyip durma. (Yaşadığım) günler (boyunca) benim önüme böyle bir şeyi serip durman doğru değildir. Danuḫepa meselesini yapan kişi zaten onun diyetini ödedi.

§5 (II 23-40)

Kardeşim Muḫ attalli tanrı olunca (ölünce) ben kardeşime sadece saygı duydum, kendisi için (hiçbir kötü bir şey dü-

şünüp) yapmadım. Kardeşimin oğlu Urhi-Teşup'u aldım ve onu krallığa tayin ettim. İster tanrıların isteği ister sizin isteğinizle olsun ben bunu kardeşime saygı duymanın ötesinde (bir duygu ile) yaptım. Kardeşimin oğlunu aldım ve onu krallığa tayin ettim. Arinna kenti güneş tanrıçasının [-Paragraf buradan itibaren kırıktır.-

§6-7. paragraflar kısmen kırıktır.

§8 (III 9-25)

Kardeşim Muḫ attalli Hattuša, [], Katapa ve diğer kentleri bana verip durdu ama ben red ettim. Nerik ülkesi önceki krallar zamanında mahvedilmiş idi. Yollar(ı) fundalıklarla kaplanmıştı. Nerik kenti su içinde bir taş gibiydi. Derin sular ile (dolmuş) idi. Nerik kentini derin sulardan bir taş gibi kurtardım. Nerik ülkesini sevimli oğlun Nerik ülkesi fırtına tanrısı için düzenleyip aldım. Nerik ülkesini yeniden iskân ettim. Nerik kentini tekrardan inşa ettim. Nerik kentine şahsımı ve ruhumu adadım. Eskiden kral olanlara fırtına tanrısının silahı verilmiş idi. Onlar düşmanı yenip durdular. Böylece Nerik ülkesini hiç kimse ele geçir(e)medi ve (bundan dolayı kenti) inşa etmedi.

§9 (III 26-IV 25)

Urhi-Teşup beylik yüzünden beni kovaladığından Nerik kentinden de soğuduğumdan dostlarım ve arkadaşlarım benim gözümü korkutmaya devam ederek dediler ki: *"Sen, Nerik kenti için kendini mahv edeceksin."* Ne dostlarımın gözümü korkutmasını ne de efendimin öfkesini dinledim. [] diye işittim ve [] işittim. *"Nerik kentini başka birine vermeden önce (bırak ki) Nerik kenti için öleyim"* dedim. Ben bir insanım ama insanlık için zahmet çekmedim mi? Servet peşine düşmedim. Üstelik ben, ülkeneye ve oğlun hatırına ey tanrı []. Ben bir ölümlü olarak bunu yaptım. Hatti ülkelerinin sahibesi, sahibem, sahibem ey Arinna kenti güneş tanrıçası, efendim Hatti ülkesi fırtına tanrısı Nerik kentinde oğlun Nerik kenti fırtına tan-

rısının yerini sevgiyle aldı. Sevgili oğlun Nerik kenti fırtına tanrısının meselesi için bunu yap. Tanrılardan önce babamın ya da annemin bir takım günahları varsa ya da onlar daha eski işlenmiş günahlarsa sahibem sen tanrıça onun izini sür. O günahı sahibem tanrıça sevgili oğlun Nerik kenti fırtına tanrısı(nın yüzü suyu hürmetine) hesaba katma. [] yapma. Tanrılar için inşa edilmiş bir tepe üzerine bulunan bir kült yapısı ne hoş bir yerdir. Ey Hatti ülkelerinin sahibesi Arinna kenti güneş tanrıçası tepe üzerine inşa edilmiş hoş olan kült yapısını emin (ve sadık) olan kalbinin içine koy. Hatti ülkesinde bir (işlenmiş) günah varsa sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası bir tepe üzerine inşa edilmiş kült yapısı yüzü suyu hürmetine gerçekten (bunu) dikkate alma. Bir insan ana babasına bir çocuk yetiştirse sūtanne için bir ücret ödemez mi ve onu sevindirmez mi? Ben de sevgili oğlun Nerik kenti fırtına tanrısının kenti için çok uğraş verdim. Oğlun Nerik kenti fırtına tanrısının kentinin yüzü suyu hürmetine sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası çocuklarımın ve karımın ruhu ile benim ruhumu esirgeyin. –Paragraf buradan itibaren kırıktır.–

§10 (IV 3-11)

Paragraf çevrilemeyecek kadar kırıktır.

§11 (IV 12-28)

–İlk iki satır kırıktır.–

Bu günahlar bir şekilde işlenmişse, (hatta) tanrılardan önce işlenmiş ve kötü bir meseleden dolayı kimi tanrı(lara da) dua edilmişse ve o (tanrı da bu duaya) kulak vermişse, o zaman fırtına tanrısı (ile birlikte) mecliste toplanmış tanrılar, mecliste o kötü mesele hakkında konuşmuşsa, Arinna kenti güneş tanrıçası, Hatti kentinin fırtına tanrısı ve tanrılar, Nerik kenti fırtına tanrısının tepe üzerine inşa edilmiş kült yapısının meselesini onların kalbine koymalıdır. Ey Arinna kentinin güneş tanrıçası ve (diğer) tanrılar orada bu kötü şeyi önleyiniz.

Tanrıların toplandığı yer olan Hattuša, sevgili kentiniz Arinna ve oğullarınız Nerik ile Zippalanta kentleri sizler için seçkin (kentler) olmalıdır.

&&&

**15. Kraliçe Puduhepa'nın
Arinna Kenti Güneş Tanrıçasına Münâcâtı
(CTH 384)**

§1 (I 1-2)

Yerin ve göğün kraliçesi, Hatti ülkelerinin sahibesi, sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasına (dua edeceğim).

§2 (I 3-33)

Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası sen tüm ülkenin kraliçesisin. (Yalnız) Hatti ülkesinde Arinna kenti güneş tanrıçası ismini aldın. Fakat sedir ağacı ülkesinde sen Hepat adını aldın. Ben Puduhepa, eskiden beri senin hizmetkârın ahırından bir buzağı(n) ve temel taşın(ım). Sahibem beni sen yücelttin. Hizmetkârın Hattuşili benimle evlendi ve o(nun) da sevgili oğlun Nerik kenti fırtına tanrısına kader bağı vardı. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası(nın) bizi yerleştirdiği yer sevgili oğlun Nerik kenti fırtına tanrısının ilk yeri idi. Önceki kralar(ın senin) nasıl ihmal ettiğini sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası farkına vardı. İlk krallar(dan) olan Arinna kenti güneş tanrıçası silah verdi ve civardaki düşman ülkeleri yenmeye devam ettiler. Nerik kenti ele geçirilemedi ve Nerik kentini hiçbir kimse feth(ed)emedi. Senin hizmetkârın Hattuşili(dir ama) sen kimin peşine düşüyorsun? Sahibem ey Arinna kenti güneş tanrıçası o bir kral bile değildi o sadece bir prensti. Ama Nerik kentini de ele geçirmek ona (bahşedilmişti). Nerik kentini ele geçirememiş olsaydı kardeşi ona diğer ülkeleri teslim edermiydi? Hattuša ve Katapa kentlerini bile ona verdi ama o onları reddetti. Sen sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası (bunu) biliyordun. -Paragraf buradan itibaren kırıktır.-

§3 (I 33-37)

(Şunu da biliyorsunuz ki Hattuşili), Nerik ve Hapış ülkesi için Kaška düşmanına karşı düzenlediği sefer(ler) boyunca yaşamını ve bedenini tehlikeye attı.

§4 (I 38-54)

Kardeşi Muḫattalli tanrı olunca (ölünce) kardeşinin oğlu Urḫi-Tešup'u alıp krallığa tayin etti. Hizmetkârın Hattuşili'yi onun nasıl bunalttığını sen sahibem Arinna kentinin güneş tanrıçası biliyorsun. Efendisi onu izlemeye devam etti ve prensler de onu *"Nerik kenti için kendini parçalıyorsun"* diyerek kaygılandırdı. O yaşlanıp öleceğini düşünüp (hep): *"Nerik kenti için ölümü yeğlerim"* dedi. -Paragraf buradan itibaren kırıktır.-

§5 (II 1-10)

[] tanrılardan af dileyeceğiz. Aynı şekilde tanrılara yeniden kültü düzenleyip ey tanrılar keza ayinlerinizi de yapacağız. Onlar size yaptıkları sunuları artık sunmadıkları için ey tanrılar yıllık ve aylık bayramları onlar kutlayacaklar. Ey efendim tanrılar erkek ve bayan hizmetkârlarınız olduğu sürece kült işleriniz gerçekleşip kurban sunularınız artık durmayacaktır.

§6 (II 11-37)

Bu mesele için ben senin hizmetkârın Puduḫepa, yerin ve göğün kraliçesi, Hatti ülkeleri sahibesi sen sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasına dua edeceğim. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası bana merhamet et, beni duy. İnsanlar arasında bu mesele (üzerinde) *"doğum yapan kadına tanrı dileğini yerine getirerek yardım eder"* diye söylenip durur. Doğum yapan kadın (olan) ben Puduḫepa da (bizzat kendi) şahsımı oğluna (verip) adadım. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası bana merhamet et ve istediğimi bana bahşet. Hizmetkârın Hattuşili'ye (güzel) yaşam ver. Hattuşili'ye kader tanrıçaları aracılığıyla ana tanrıçalar uzun günler ve yıllar vermiş olsun. -Paragraf buradan itibaren kısmen kırıktır.- Tüm tanrıların toplandığı yer-

de hizmetkârınız Hattuşili için yaşam isteğin ve isteğiniz can-ı gönülden olsun. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası bana lütuf ver. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

§7 (II 38-43)

Paragraf kısmen kırıktır.

§8 (III 9-35)

Sahibem Lilü ani sen tanrılardan ne istersen onlar sana bahşeder. Bu meselede beni destekle. İnsanların huzurunda söylenedikleri şu sözleri (sana arz ediyorum). Hizmetkârınız Hattuşili hasta ve Urhi-Teşup'un zamanında “ona yıllar kısadır” diye söylediği meselede şimdi hizmetkârınız Hattuşili huzurunuzda (böyle sözlerle) kötülenirse ya da tanrılar bir insan veya üst ve ast tanrılar eliyle gücendirilmişse ya da biri Hattuşili'ye zarar vermeyi tanrılarca önermişse sen ey sahibem tanrıça bu kötü sözleri dinleme. Hizmetkârınız Hattuşili'ye kötülüğün ulaşmasına izin vermeyin. Efendilerim tanrılar bizi ters köşe yapmayın. Düşmanlarımıza, kötü adamlara []. Sen tanrıçam onu sağlıkla tutarsan ve tanrılara onun için olumlu (sözler) söylersen bu kötü sözleri [] sen Lilü ani []. Hizmetkârınız Hattuşili ve Puduhepa'ya hayat vermek hussunu tanrılarının huzurunda (bizzat) ağzınızla iletin. Hizmetkârınız Hattuşili ve Puduhepa'ya günler, aylar ve uzun yıllar verin.

§9 (III 36-42)

Sen sahibem Lilü ani tanrılara olumlu konuşursan hizmetkârın Hattuşili'yi yaşattırsan ve ona günler, aylar ve uzun yıllar bahşedersen sahibem Lilü ani adına bizzat kendim elleri, ayakları ve başı altından olup onun kadar büyüklükte Hattuşili'nin gümüş bir heykelini çok ayrıcalıklı bir şekilde yapacağım. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

§10 (III 43-47)

Arinna kenti güneş tanrıçası ve fırtına tanrısının sevgili torunu sahibem Zintuhi, fırtına tanrısı ve Arinna kenti güneş

tanrıçasının göğüsünde sen süs iğnesisin. Onlar seni an be an gözetleyip duruyor.

§11 (IV 1-7)

[] Sahibem Zintuḫi bu konudaki takdirini açıklıyor. Dedeniz fırtına tanrısı ve nineniz Arinna kenti güneş tanrıçası hizmetkârın [Ḫattuš]ili'ye yaşam ve uzun yıllar sunsun. Ağzınızdan dökülen bu sözleri

§12 (IV 8-12)

sahibem Zintuḫi işitsin. Deden fırtına tanrısı ve ninen Arinna kenti güneş tanrıçası üzerine onları devretsin. Sahibem Zintuḫi'yi ve Ḫattušili'yi süsleyeceğim.

§13 (IV 13-23)

Ḫatti kenti fırtına tanrısı ve Arinna kenti güneş tanrıçasının sevgili kızı sahibem Mezulla'sın sen. Her ne zaman sen sahibem Mezulla, baban fırtına tanrısına ve annen Arinna kenti güneş tanrıçasına ne söylersen o sözünü rededip değiştirmeden işitecekler. Hizmetkârın Puduḫepa bu sözler ile baban fırtına tanrısına ve annen Arinna kenti güneş tanrıçasına dua edeceğim bu sözleri benim için ilet. Sahibem Mezulla baban fırtına tanrısına ve Arinna kenti güneş tanrıçasına benim adıma ulaştır.

§14 (IV 24-27)

Sahibem sen Mezulla bu sözleri baban fırtına tanrısına ve annen Arinna kenti güneş tanrıçasına benim adıma iletirsen tehciire tabi kentler vereceğim sana.

§15 (IV 28-47)

Efendim [Zip]alanta kenti [fırtına tanrısı], sen fırtına tanrısının ve Arinna kenti güneş tanrıçasının sevgili oğlusun. Baban fırtına tanrısına ve annen Arinna kenti güneş tanrıçasına iletteğin hangi söz olursa baban fırtına tanrısı annen Arinna kenti güneş tanrıçası sizin (götüreceğiniz) sözleri red etmesin. Bu söz(lerle) hizmetkârınız ben Puduḫepa edeceğim du-

ayı siz, efendim Zipalanta kenti fırtına tanrısı (bu sözleri) ilet. Bu meselede bana merhamet et. Ey efendim, doğum yapan bir kadın olduğumdan dolayı efendim tanrıya baban fırtına tanrısı ve Arinna kenti güneş tanrıçası ile ey efendim tanrı şahsen tazmin ettim. Hizmetkârınız Hattuşili tanrının istekleri yüzünden acı çekti ve efendim tanrının sevgili kenti Nerik kentini yeniden inşa edene kadar onun ruhu ve bedeni (hep bununla) meşgul oldu. Ey sen efendim tanrım hizmetkârınız Hattuşili'ye uygun bir şekilde meylediniz. Baban fırtına tanrısı ve annen Arinna kenti güneş tanrıçası huzurunda sarf ettiğim bu sözleri efendim Zippalanta kenti fırtına tanrısı benim namıma iletin.

§16 (IV 48 s.ken. 4)

Sen efendim Zippalanta kenti fırtına tanrısı baban fırtına tanrısına ve annen Arinna kenti güneş tanrıçasına bu sözleri benim namıma ilet. (Böylece bu) kötü [sözlerden] Hattuşili'yi kurtaracaksın. Efendim Zippalanta kenti fırtına tanrısı için iki MANA ağırlığında altından bir kalkan yapacağım. –Paragrafın buradan sonraki kısmı kırıktır.–

&&&

16. IV. Tuthaliî a'nın Arinna Kenti Güneş Tanrıçasına Zafer İçin Mûnâcâtı (CTH 385.9)

§1 (Öy. 1-10)

[] Tuthaliî a şöyle bir dua yaptı: Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasına karşı bir günah işledim. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçasına gönül koydum. Fala müracat etmeye başladığımda bayramlar(ın kutlanmasını) ihmal ettim. Ey sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası sen bu bayramlar yüzünden bana kızdıysan sahibem Arina kenti güneş tanrıçası ben tekrardan (bu hususta) özen göstereceğim. Düşmanı bozguna

uğrat. Sahibem Arinna kenti güneş tanrıçası beni çekeceksen düşmanı yeneceğim, senin huzurunda da günahımı itiraf edeceğim. Bayramları (kutlamayı) artık hiç ihmal etmeyeceğim. İlkbahar ve sonbahar bayramlarını yeniden yerlerini değiştirmeyeceğim. İlkbahar bayramını sadece ilkbaharda kutlayacağım ve sonbahar bayramını da sadece sonbaharda kutlayacağım. Tapınaklarda bayramları kutlamayı asla karıştırmayacağım. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

§2-4. *paragraflar çevrilemeyecek kadar kırıktır.*

§5 (Ay. 11-15)

–*Pargrafın başı kırıktır.*– Arinna kentinde senin adına yeni bir tapınak inşa edeceğim. Ben majeste kış bayramlarını (kutlamaya) dönüşte girişeceğimden ve savaş alanından döndüp düşmanı yendiğimde (de) Tagurka dağına çıkacağım ve sana bin [] ve telafi edeceğim. –*Paragraf buradan itibaren kırıktır.*–

&&&

HİTİT DUALARI KİL KİTAPLARININ KATALOG (CTH) NUMARALARI

1. 371 İftiraya Uğrama Karşısında Yerin Güneş Tanrıçasına Mûnâcât

KBo VIII 92+KBo VII 28.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 83-86, terc. 86-88; Singer 2002, 22-24.

2. 372 Güneş Tanrısına İlahi Tarzında Mûnâcât

A. KUB XXXI 127+KUB XXXVI 79+ABoT 44+FHG 1+ABoT 44b + ABoT 44a+KUB XXXI 131+KUB XXXI 132 + KUB XXXVI 79a **B.** KUB XXXI 128 **C.** KUB XXXI 129 **D.** KUB XXXI 133 **E.** KUB XXXI 134 **F.** KBo XIV 74 **G.** KUB XLIII 67.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 94-101, terc. 101-107; Singer 2002, 36-40.

3. 373 Kantuzzili'nin Mûnâcâtı

A. KUB XXX 10 **B.** KBo XXV 111.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 112-115, terc. 115-118; Singer 2002, 31-33.

4. 374 Bir Kralın Güneş Tanrısına Mûnâcâtı

1. KBo XXXIV 22+KUB XXXI 135++KUB XXX 11(+)+KUB XXXI 130+Bo 9659 **2. A** KUB XXXVI 75+Bo 4696+1226/u **2. B** KUB XXXI 129.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 121-127, terc. 127-131; Singer 2002, 33-36.

5. 375.1 I. Arnuu anda ve Kraliçe Aşmunikal'in Tanrılara Mûnâcâtı

1. A KUB XVII 21+545/u+578/u+1619/u+768/v **B.** KUB XXXI 124+1691/u+Bo 8617+KUB XLVIII 28 **C.** KUB XXIII 115+KUB XXIII 17 +KUB XXXI 117(+)+1398/u+1945/u (+)1241/u (+)766/v+Bo 69/484 **D.** KUB XXXI 72+KUB XLVIII 107(+)+KUB XLVIII 110 **E.** Bo 2525 **F.** 398/u+1945/u **G.** HFAC 72 **H.** KUB XLVIII 108. **2. 1.** KUB XXXI 123+FHL III, KBo XII 132, **A.** 1691/u **B.** 1241/u+766/v, 1099/u+1095/u.

Seçilmiş Kaynakça: von Schuler 1965, trans. v e terc. 152-167; Lebrun 1980, trans. 133-142, terc. 142-148; Alp 2001, 72-75; Singer 2002, 40-43.

6. 376 II. Muršili'nin Arinna Kentinin Güneş Tanrıçasına İlahi Tarzında Münâcâtı

C. KUB XXIV 4+KUB XXX 12 D. VBoT 121 G. KBo VII 63.

Seçilmiş Kaynakça: Gurney 1940, trans. ve terc. 17-39; Lebrun 1980, trans. 156-166, terc. 167-172; Singer 2002, 49-54.

7. 377 II. Muršili'nin Telipinu'ya İlahi Tarzında Münâcâtı

A. KUB XXIV 1+1122/v+217/w B. KUB XXIV 2.

Seçilmiş Kaynakça: Gurney 1940, trans. ve terc. 16-23; Lebrun 1980, trans. 181-184, terc. 184-187; Singer 2002, 54-56.

8. 378.1-4 II. Muršili'nin Veba Duaları

A. KUB XIV 14+KUB XIX 2+KUB XIX 1+1858/u B. KUB XXIII 3.

378.2 A. KUB XIV 8 B. KUB XIV 11+650/u C. KUB XIV 10+KUB XXVI 86. 378.3 KUB XIV 12. 378.4 A. KUB XIV 13+KUB XXIII 124 B. KBo XXII 71.

Seçilmiş Kaynakça: Goetze 1930, 164-275; Lebrun 1980, trans. 193-217, terc. 198-219; Alp 2001, 128-133; Singer 2002, 54-64.

9. 379 II. Muršili'nin Tüm Tanrılara Veba Salgını(?) İçin Münâcâtı
KUB XLVIII 111+ KUB XXXI 121+ KUB XXXI 121a.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 240-243, terc. 243-245; Singer 2002, 66-68.

10. 380 II. Muršili'nin Tanrıça Lelwani'ye Karısı Gaššuliḫ aḫ iḫ a'nın Şifa Bulması İçin Münâcâtı

A. KBo IV 6 B. 161/u C. 638/v D.(?) 335/e.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 249-251, terc. 251-252; Singer 2002, 71-73.

11. 376.F II. Muršili'nin Arinna Kenti Güneş Tanrıçası'na Karısı Gaššuliḫ aḫ iḫ a'nın Şifa Bulması İçin Münâcâtı

KUB XXXVI 81.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 156-159, terc. 166-168; Singer 2002, 73

12. 381 II. *Muḫ atalli'nin Şimşeğin Fırtına Tanrısı ile Birlikte Tüm Tanrılara Yaptığı Üzüntülerden Arınma Münâcâtı*

A. KUB VI 45+1111/z+KUB XXX 14 **B.** KUB VI 46 **C.** KUB XII 35 **D.** 1785/u.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 257-273, terc. 273-285; Singer 1996, trans. 7-29, terc. 31-45; Alp 2001, 101-107; Singer 2002, 85-94.

13. 382 II. *Muḫ attalli'nin Kummanni Ülkesi Fırtına Tanrısına Duası*

KBo XI 1

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 294-299, terc. 299-303; Singer 2002, 81-85.

14. 383 III. *Ḫattušili ve Kraliçe Puduḫepa'nın Arinna Kenti Güneş Tanrıçasına Münâcâtı*

KUB XXI 19+1193/u(+)KUB XIV 7+1303/u(+)Bo 4222+338/v.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 310-316, terc. 317-323; Singer 2002, 97-101.

15. 384 *Kraliçe Puduḫepa'nın Arinna Kenti Güneş Tanrıçasına Münâcâtı*

KUB XXI 27+546/u+676/v+695/v.

Seçilmiş Kaynakça: Lebrun 1980, trans. 329-336 terc. 336-342; Singer 2002, 101-105.

16. 385.9 IV. *Tuḫaliḫa'nın Arinna Kenti Güneş Tanrıçasına Zaferîçin Münâcâtı*

KBo XII 58+KBo XIII 162.

Seçilmiş kaynakça: Lebrun 1980, trans. 357-359, terc. 359-360; Singer 2002, 108-109.

KAYNAKÇA ve KISALTMALAR

- ABoT Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri, İstanbul.
- Akalın, K. H.
- 2014 "Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz ve Günah Çıkartma Ayinleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat fakültesi* XLII, 41-76.
- Akay, H.
- 1991 *İslamî Terimler Sözlüğü*, İstanbul.
- Alp, S.
- 2001 *Hitit Çağında Anadolu. Çiviyazılı ve hiyeroglif yazılı kaynaklar*, Ankara.
- Altun, A.
- 2008 *Duanın Sırları*, İstanbul.
- Alexander, R.
- 1993 "The Storm-God at Yazılıkaya: Soruces and Influences", *Studies in Honor of Nimet Özgüç*, 1-15.
- And, M.
- 1970 *100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi*, İstanbul.
- Ardzinba, V.
- 2010 *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, Çeviren: O. Uranvelli, Ankara.
- Argyle, M.
- 2006 "İbadet ve Dua", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Çeviren: M. Koç, II/21, 317-338.
- Atalay, O.
- 2010 "Cahiliye Dönemi Putlar ve Putçuluk", *İslami İlimler Dergisi* V/1, 91-105.
- Aydın, A. R.
- 2009 "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IX/3, 87-99.
- Barucq, A.-F. Daumas
- 1980 *Hymnes et prières de l'Égypte*. Paris.

Batuk, C.-M. Koroğlu

2016 "Bir Yahudi Tanrıçası Olarak Aşera", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLI 19-36.

Bebek, A.

1998 *Din ve Düşünce Açısından Dua*, İstanbul.

Beckman, G. M.

1997 "Plague Prayers of Muršili II." *Context of Scripture* I, 156–160.

Binger, T.

1997 *Asherah. Goddesses in Ugarit, Israel and the Old Testament*, England.

Bo. Boğazköy'den Yayınlanmamış Metinler (Müze Numaralarına Göre).

Certel, H.

2003 *Din Psikolojisi*, Ankara.

Christmann-Franck, L.

1989 "Hymnes et prières aux dieux Hittites", *Prières de l'Ancien Orient*, 40–57.

Cicero *Tanrıların Doğası*, Çeviren: Ç. Menzilioğlu, İstanbul.

Cilacı, O.

1994 "Dua", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* IX, 529-530.

CTH E. Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris, 1971.

Cammarosano, M.

2018 *Hittite Divine Names*, version 0.2 (@ www.osf.io/ghazk/)

Çağatay, N.

1957 *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara.

Çağırıcı, M.

1994 "Dua, Literatür", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* IX, 536-539.

Çeçen, S.

1991 "Koloni Devri Anadolu'sunda, Tarih ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihleme Olarak Kullanılışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXV/1, 49-59.

Çevik N.

2007 "Dağlardaki Tanrılar ve Tanrı Dağlar", *Belkis Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, Editör: Meltem Doğan-Alparslan, Hasan Peker, İstanbul, 175-194

Çobanoğlu, Ö.-S. Çobanoğlu

2005 "Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddular", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* IV/7, 1-32.

Deighton, H. J.

1982 *The 'Weather-God' in Hittite Anatolia. An examination of the archaeological and textual sources*, England.

Dinçol, M. A.

1985 "Ashella Ritüali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu Bir Bakış", *Belleten* XLIX/193, 1-40.

Erdem, S.

1991 "Amin", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* III, 62-63.

Ertekin A-I. Ediz-A. Ünal

1993 "The Unique Sword from Bog'azköy/Hattuša" *Studies in Honor of Nimet Özgüç*, Editör: M. Mellink, E. Porada, T. Özgüç, 719-725.

FHG E. Laroche, "Fragments Hittites de Genève", *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale* XLV, XLVI, 1951-1952, 131-138, 184-194; 42-50.

FHL E. Laroche-J. M. Durand, "Fragments Hittites du Louvre", *Mémorial Atatürk, Études d'archéologie et de Philologie Anatoliennes (Éditions Recherches Sur Les Civilisations Synthèse)*, 1982, 73-107.

Furlani, G.-H. Otten

1957 "Gebet und Hymne in Hatti" *Reallexikon der Assyriologie* III, 170-175.

Haas, V.

1994 *Geschichte Der Hethitischen Religion*, Leiden.

Healey, J. F.

1994 *The Nabataean Tomb Inscriptions of Mada'in Salih*, Oxford.

Herodotos Herodotos, *Historia*, The Loeb Classical Library, editör: A. D. Goddley, London 1930-1950. *Herodot Tarihi*, çeviren: M. Ökmen, İstanbul 1991.

Hoffner, H.A. Jr.

1983 "A Prayer of Muršili II About His Stepmother", *Journal of the American Oriental Society* CIII, 187-192.

Houwink ten Cate, Ph. H. J.

1968 "Muwatallis' 'Prayer to be Spoken in an Emergency,' An Essay in Textual Criticism." *Journal of Near Eastern Studies* XXVII, 204-208.

1969 "Hittite Royal Prayers" *Numen* XVI, 81-98.

Houwink ten Cate, Ph. H. J.,-F. J. Josephson

1967 "Muwatallis' Prayer to the Storm-god of Kummanni (KBo XI 1)" *Revue Hittite et Asiatique* XXV, 101-140.

Hökelekli, H.

1998 *Din Psikolojisi*, Ankara.

HPM Hethitologie Portal Mainz.

İBoT İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri, İstanbul.

Goetze, A.

1930 "Die Pestgebete des Muršiliš." *Kleinasiatische Forschungen* I/2, 161-251.

1950 "Hittite Prayers" *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Editör: J. B. Pritchard, 120-128.

Gurney, O. R.

1940 "Hittite Prayers of Mursili II", *Annals of Archaeology and Anthropology* XXVII, 1-167.

1977 *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford.

Gündüz, Ş.

1998 "Cahiliye Dönemi Arap Politeizmine Nebatîlerin Etkileri", *Dinler Tarihi Araştırmaları* I, Sempozyum 8-9 Kasım 1996, 355-378.

Güterbock, H. G.

- 1958 "The Composition of Hittite Prayers to the Sun", *Journal of the American Oriental Society* LVIII, 237–245.
- 1960 "Mursili's accounts of Suppiluliuma's dealings with Egypt", *Revue Hittite et Asiatique* LXVI, 57–63.
- 1978 "Some Aspects of Hittite Prayers" *The Frontiers of Human Language*, Editör: T. R. Segerstedt, 25–139.
- 1980 "An Addition to the Prayer of Muršili to the Sungoddess and its Implications", *Anatolian Studies* XXX, 41–50.
- 1984 "A Hurro-Hittite Hymn to Ishtar." *Studies in Literature from the Ancient Near East Dedicated to Samuel Noah Kramer* Editör: J.M. Sasson, 155–164.
- Hesiodos *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Çeviren: S. Eyuboğlu, A. Erhat, Ankara, 1977.
- HFAC H.A. Hoffner-G. Beckman, "Hittite Fragments in American Collection", *Journal of Cuneiform Studies* XXXVII/1, 1989, 1-60.
- İbn Al-Kalbî *Putlar Kitabı* Çeviren: B. Düşügen, 1968, Ankara.
- Kammenhuber, A.
- 1974 "Hethitische Gebete" *Kindlers Literatur Lexikon* X, 4412–4413.
- Karahan, F. B.
- 2009 "Bir Kelam Problemi Olarak Dua-Kader İlişkisi", *İslami İlimler Dergisi* IV/1-2, 275-294.
- Karaman, F.-İ. Karagöz
- 2006 *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara.
- Karaman, K.
- 2010 "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XXI, 227-236.
- Karağuz, G.
- 2015 "Türk Dünyası ile Kadim Anadolu'nun Ortak Mirası Bir Bayram. Hitit Dünyasından Bir Nevruz Efsanesi", *Ötüken'de Elli Beş Gün. Bilge Kağan Hazinesinin Keşif Hikayesi*, 91-116, Konya.
- 2017a *Hitit Mitolojisi*, Konya.
- 2017b *Adem'in Çocukları. Çiviyazılı Kynaklar, Tevrat, İnciller ve Kurân'a Göre*, Konya.
- 2018 *Hitit Yasaları*, Konya.

2019 *Hitit Tarihi ve İdari Kil Kitapları. Yaşam Hikâyesi, Ferman, Vasiyetname, Bağış Bgesi, Talimatname ve Kral İcraatları*, Konya.

KBo *Keilschrifttexte aus Boghazköi*, Leipzig/Berlin.

Keskin, A.

2017 “Türk Dünyası Folklorunda Ortak Bir Ritüel Türü: Alkışlar”, IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Niğde, 26-28 Nisan, c.3, 29-36.

Kirkpatrick, Lee A.

1997 “An Attachment-Theory Approach to the Psychology of Religion”, *The Psychology of Religion*, Editör: B. Spilka, D. N. McIntosh, New York.

Koç, M.

2003 “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/1, 373-397.

Koçar, Ç.

1991 “Türkistan Halk Edebiyatında Yağmur Yağdırma törenleri”, *Türkistan ile İlgili Makaleler*, Ankara.

KUB *Keilschrifturkunden aus Bogazköi*, Berlin.

Kur'an-Kerim *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Çeviren: S. Ateş, Ankara.

Kuzuoğlu, R.

2016 “Eski Asur Kaynaklarında Tanrıça İşhara ve Akrep Sembolü”, *Archivum Anatolicum* X/1, 29-54.

Küçükcan, T.-A. Köse

2000 *Doğal Âfetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-sosyolojik Bir İnceleme*, İSAM, İstanbul.

Kühne, C.

1975 “Hethitische Texte, II. Gebete.” *Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament* Editör: I. W. Beyerlin, 169–204.

1978 “Hittite Texts” *Near Eastern Religious Texts Relating to the Old Testament*. Editör: W. Beyerlin, 146–184.

Kümmel, H. M.

1967 *Ersatz-rituale für den hethitischen König*, (Studien zu Boğazköy-Texten 3), Wiesbaden.

Laroche, E.

1947 *Recherches sur Les Noms Ses Dieux Hittites*, Paris.

Lebrun, R.

1980 Hymnes et prières hittites, *Homo Religiosus* 4, Louvain-La-Neuve.

Luther, M.

2011 *Nasıl Dua Edeyim?* (Eine einfältige Weise zu beten, für einen guten Freund), Çeviren: N. Nirven, Editörler: R. Soramies, K. Vitikainen İstanbul.

Marinier P.

1991 *Dua Üzerine Düşünceler*, Çeviren: S. Kılıç, İzmir.

De Martino, S.

1991 "Himuili, Kantuzili e la presa del potere da parte di Tuthaliya" *Eothen* IV, 5-21.

1998 "Le accuse di Muršili II alla regina Tawananna secondo il testo KUB XIV 4" *Eothen* IX, 19-48.

Meadow, M. J.-R. D. Kahoe

1984 *Psychology of Religion*, New York.

Murat, L.

2003 "Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri", *Archivum Anatolicum* VI/2, 89-109.

Parladır, S.

1994 "Dua", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* IX, 530-535.

Peterson, D. C.

2000 "Nephi and His Asherah", *Journal of Book of Mormon Studies* IX/2, 16-25.

Rose, H. J.

1956 *Essays on the History of Religions*, Brill.

De Roos

1995 "Hittite Prayers", *Civilizations of the Ancient Near East III*, 1997-2005

von Schuler, E.

1965 *Die Kaškäer*, Berlin.

- Scurlock, J. A.-B. R. Andersen,
2005 *Diagnosis in Assyrian and Babylonian Medicine*, New York.
- Seeher, J.
2002 *İmparatorluk Panteonuna Bakış, Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Boon Stuttgart.
- Selbie, W. B.
1924 *The Psychology of Religion*, Oxford.
- Seux, M.-J.
1976 *Hymnes et prières aux dieux de Babylonie et d'Assyrie*, Paris.
- Singer, I.
1996 *Muwatalli's Prayer to the Assembly of Gods Through the Stormgod of Lightning (CTH 381)*, Atlanta.
- 2002 *Hiitite Prayer*, Atlanta.
- Smith, M. S.
1987 "God Male and Female in the Old Testament: Yahweh and his "Asherah", *Theological Studies* XLVIII, 333-340.
- Stone, M.
2000 *Tanrılar Kadınken*, Çeviren: N. Şarman, İstanbul.
- Sürenhagen, D.
1981 "Zwei Gebete Hattusilis und der Puduhepa." *Altorientalische Forschungen* VIII, 83-168.
- Sylwia, E.
2012 *How to Pray to Hittite Gods: A Semantic and Contextual Analysis of Hittite Prayer Terminology with the New Editions of Selected Prayers of Mursili II*, London.
- Şentürk, H.
2008² *İbadet Psikolojisi: Hz. Peygamber Örneği*, İstanbul.
- Tan, Z.
2011 "Kur'an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetleri Bilmenin Kur'an'ı Anlamadaki Rolü: Kurbân Örneği II", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXII, 143-185.
- TDK *Türkçe Sözlük*, Ankara, Kurumu, 2001.
- al-Theeb, Solaiman Abdal-Rahman

1989 A comparative study of Aramaic and Nabataean inscriptions from North-West Saudi Arabia, degree of Ph.D, İngiltere.

Tevrat ve Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, İstanbul,

İnciller 2003

Tischler, J.

1981 *Das hethitische Gebet der Gassulijawija*. Innsbruck.

Tokpınar, M.

2013 "Buhârî'nin Sahîh'inde Kavram Olarak Duâ ve İman İlişkisi", *Hadis Tetkikleri. Dergisi* XI/1, 7-25.

Uludağ, S.

1994 "Tasavvufta Dua Anlayışı", *TDVİA*, 1994.

Ünal, A.

1980 "Hititlerde Ölümlere Sunulan Kurban Hakkında Bazı Düşünceler", *Anadolu* XIX 1975/1976, 165-183.

1991 "Hethitische Hymnen und Gebete." *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments* II, 791-817.

Ünlü, S.

2006 *Bir Kutsî Dilekçe Dua*, İstanbul.

VBoT A. Goetze, *Verstreute Boghazköi-Texte*, Marburg, 1930.

Vergote, A.

1999 *Din İnanç ve İnançsızlık*, Çeviri: V. Uysal, İstanbul.

Wilhelm, G.

1994 "Hymnen der Hethiter", *Hymnen der Alten Welt im Kulturvergleich*, Editör: W. Bulkert, F. Stolz, 59-77.

Zangger, E.-R. Gautschy

2019 Celestial Aspects of Hittite Religion: An Investigation of the Rock Sanctuary Yazılıkaya-Hitit Dininin Göksel Yönleri: Açık Hava Tapınağı Yazılıkaya Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Skyscape Archaeology*, 5-38.

DİĞER YERLERDE KULLANILAN KISALTMALAR

- []: Tablet in o kısmının kırık olduğunu gösterir.
- (): Çevirinin anlaşılması için yapılan ilaveyi gösterir.
- (?): Çevirideki kelimenin şüpheli olduğunu gösterir.
- < >: Metni yazan Hititli kâtip tarafından yanlışlıkla unutulmuş olan kelimeyi gösterir.
- ...: Metinde çevrilemeyen kelime ya da cümleyi gösterir.
- §: Paragraf başını belirtir.
- Ay.: Arka yüz
- bkz.: Bakınız
- c.: Cilt
- Hız.: Hazreti
- İ.Ö.: İsa'dan Önce
- İ.S.: İsa'dan Sonra
- krş.: Karşılaştırınız
- Öy.: Ön yüz
- s.ken.: Sol kenar
- vd.: ve devamı
- u /U=w/W, h/H=h/H, i a=ya, š/Š=ş/Ş

DİZİN

A

Ain 92
 Aither 83
 Akad 23
 Akadça 12, 16, 68
 Aki-Teşup 154
 Alacahöyük 70
 Alazhana 143
 Allah 12, 13, 15, 16, 22, 27, 69,
 70, 73, 87, 88, 89, 94
 Allanza/u 42, 76, 189
 Allat 91
 ALLATUM 38, 40, 47, 53, 76,
 90, 91
 Allu a 79
 Amasya 29
 Âmin 12, 13, 14, 15
 Amka 126
 Ammama 143
 Ammuna 72
 Amr İbn Luhayy 88
 Anadolu 2, 24, 25
 Ankara 2
 Anku a 130, 144
 A.NU(N).NA.KE4 21, 37, 71,
 151, 152, 154
 Aphrodite 83
 Apollon 41, 72
 Aramice 11
 Arau anna 117
 Arinna 18, 21, 25, 36, 38, 47, 54,
 69, 70, 91, 109, 111, 112,
 114, 115, 116, 117, 118,
 129, 130, 133, 136, 137,
 138, 139, 140, 145, 146,
 147, 149, 155, 156, 157,

158, 159, 160, 161, 162,
 163, 164, 165, 166, 167, 188
 Arinna kenti güneş tanrıçası
 18, 21, 36, 38, 47, 69, 70,
 91, 114, 115, 117, 118, 129,
 136, 137, 138, 139, 155,
 156, 157, 158, 159, 160,
 161, 162, 163
 Arnux anda I 21, 28, 72, 109,
 110, 113, 165
 Artemis 72
 Arzu a 116
 Arzi a 142
 Aşhella 25
 Aşgaşıpa 139
 Aşmunikal 28
 Aştapi 75
 Aştarte 78, 79, 80
 Aşağı Ülke 143
 Aşerah 40, 79, 80
 Azazel Dağı 26
 Aziz George 30

B

Ba'al 77, 80, 81, 91
 Babil 23, 38, 41, 58, 71, 117
 Boğazköy 17, 29, 30, 33, 68, 73,
 169, 170, 172, 174
 Büyük Nefesköy 30

C

Cahiliye dönemi Arap 36, 87,
 172
 Cicero 36, 84, 85, 86, 87, 90, 170
 Cihâr 92

Ç

Çorum 30

D

Damnaššaru 126

Dankušna 111

Danuḫepa 156

Daraḫ a 96

Demeter 30, 38, 40, 72, 78

Dikilitaş 36

Dionysos 72

Durmitta 130, 141

Duruḫ aduruḫ a 144

E

EA 28

Ekalti/Ekaldu/İkalti/u 76

el-Ukaysar 92

EN.LİL 52, 69, 72, 98, 106

Erebos 83

EREŠ.KI.GAL 90

F

Fals 92

Fels 92

Fenike 90

Fırtına tanrısı 25, 27, 29, 30, 39,
57, 63, 69, 72, 76, 77, 78,
91, 113, 125, 126, 127, 128,
129, 130, 133, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 151,
152, 153, 154, 155, 157,
158, 161, 162, 163

Filistin 79

G

Gaia 83

Galliştapa 140

Garaḫna 141

Gaşga 112, 113

Gaşšulijaḫ iia 134, 135, 136,
166

Gaştama 112, 140

GAZ.BA.IA 142

Gazzimara 144

Genç Tutḫaliḫ a 122, 124

Genç Tutḫaliḫ a 122, 123

Grek 37, 38, 40, 41, 42, 48, 52,
58, 72, 78, 82, 84

Güneş tanrısı 27, 40, 41, 42, 98,
99, 100, 101, 104

Gürcü 30

H-Ḫ

Ḫaḫana 143

Ḫaḫaru a 140

Ḫakmiš 29, 113

Ḫakpiš 144, 160

Ḫalki 45, 133

Ḫanḫana 130, 143

Ḫarpiša 144

Ḫarziuna 143

Ḫaşammeli 133

Ḫaşigašnaḫ anza 141

Ḫaşuna 130

Ḫataḫḫa 47, 144

Ḫatenzuḫ a 140

Ḫattina 143

Ḫattuša 18, 20, 30, 33, 36, 72, 74,
113, 118, 122, 128, 131,
157, 159

Ḫattušili III 21, 155, 159, 160,
161, 162, 167

Ḫazzi 47, 55, 76

Ḫepat 28, 36, 38, 39, 42, 47, 55,
58, 61, 62, 63, 68, 69, 72,
74, 76, 77, 91, 133, 138,
139, 140, 141, 143, 145,
148, 159, 189

Ḫilašši 47, 97

Ḫimuḫ a 111

Ḫišašḫapa 141

Ḫuḫ alanuḫ anda 143

Ḫudellura 48, 56, 91

Ḫudena 48, 56, 91

Ḫulaj a nehri 143

Ḫulla 48, 138

Ḫupišna 130, 142

Ḫurma 130, 141

Hurna 111
 Hurni a 142
 Hurri 48, 75, 133, 149
 Hurşama 111
 Hutanni 151
 Huzzi 49, 151
 Haddarina 139
 Hadis-i Şerif 16
 Haldi 79
 Halep 139, 141
 Halpa 117
 Hanbelî 14
 Hanif 90
 Hanifi 13
 Hatti 14, 25, 28, 29, 36, 63, 70,
 72, 75, 109, 111, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120,
 121, 122, 123, 124, 125,
 126, 127, 128, 129, 130,
 131, 132, 133, 136, 137,
 138, 146, 149, 155, 156,
 157, 158, 171, 189
 Hermes 72
 Hesiodos 22, 82, 83, 84, 88, 173
 Hıdırellez 30
 Hristiyan 11, 15, 19, 20, 30
 Hristiyanlık 11, 12
 Hitit 2, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16,
 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25,
 26, 28, 29, 31, 33, 34, 35,
 36, 37, 68, 69, 70, 71, 72,
 73, 75, 77, 84, 90, 169, 173,
 174, 176, 177, 188
 Hubalu 91
 Hubel 37, 39, 40, 89, 90, 91
 Hurrili 21, 36
 Hurrililer 23
 Hz. Dâvûd 16, 22, 81
 Hz. İsa 12, 15, 69, 84
 Hz. İsmail 90
 Hz. Muhammed 13, 87, 88, 89,
 94
 Hz. Nuh 89, 92
 Hz. Süleyman 79, 80, 81, 82
 Hz. Uzeyir 69

İ

İ arri 133
 İbranice 11, 12
 İksuna 144
 İlaluha 111
 İllai a 130
 İllii a 142
 İllu anka 30
 İnciller 12, 15, 173, 177
 İsaf ve Naile 92
 İşhara 23, 50, 76
 İsis 20, 38, 71, 78, 80, 91, 169
 İŞKUR 37, 39, 63, 91
 İŞTAR 38, 39, 41, 42, 44, 45, 52,
 53, 58, 64, 71, 75, 78, 79,
 133, 139, 140, 143, 144
 İştuštai a 50, 56, 91
 İşu a 50, 144

K

Kâbe 92, 93
 Kalaşma 117
 Kalaşmitta 145
 Kalimuna 144
 Kamama 112
 Kammama 111
 Kamruşepa 44, 51, 130
 Kantuzzili 23, 103, 105, 165
 Kapiruha 111
 Karağna 130
 Kariuna 145
 Karmaşi 144
 Karpiruha 111
 Kaşka 29, 160
 Kaşkalar 117
 Kaştama 67, 111, 140
 Katapa 139, 157, 159
 Katolik 12
 Kattila 130
 Kemoş 80
 Khirbet el-Qôm 80
 Konstantin I 84
 Kronos 82, 83
 Kudüs 11, 15, 80, 87

Kuliḡ išna 29, 141
 Kulitta 52, 56, 75
 Kumanni 140
 Kumarbi 52, 55, 58, 64, 75, 82
 Kummanni 21, 22, 133, 140,
 150, 152, 154, 166, 172
 Kunzišalla/i 52, 76, 189
 Kur'an 12, 13, 15, 16, 20, 27, 73,
 81, 82, 84, 86, 88, 92, 174,
 176
 Kuruštama 126
 Kušuḡ 53, 56, 75, 76
 Kutsal Kitap 14
 Kybele 52, 78, 79
 Kymne 82

L

Laḡ a(za)ntiḡ a 141
 LAMA 30, 39, 43, 61, 75
 Lanta 130, 143
 Laodikya 15
 Lat 38, 40, 48, 50, 53, 90, 91, 93
 Lelḡ ani 38, 40, 53, 91, 133
 Lidyalılar 78
 Lilḡ ani 135, 161
 Liḡšina 141
 Liḡzina 130
 Lukka 117
 Lurma 154
 Lušiti 54, 142
 Luwice 68
 Lübnan 79

M

Mâlikî 13
 Malitaškuriḡ a 143
 Manotu 91
 Manuzziḡ a 54, 140
 Marḡ ainzi 79
 Marašantiḡ a 130, 142
 MARDUK 37, 40, 58, 133
 Marutikaš 79
 Menaf 92
 Menat 37, 56, 90, 91, 93
 Merhab 92

Mesih 12, 15
 Mezopotamya 7, 25, 36, 37, 68,
 71, 72, 73, 84, 89, 90
 Mezulla 54, 67, 69, 133, 138, 162
 Mısır 7, 12, 20, 34, 38, 71, 78, 80,
 126, 128, 131, 133, 134
 Milano Fermanı 84
 Mitanni 116
 Moavlı 80
 Moavlılar 80
 Muḡ ani 130
 Muḡ attalli II 21, 22, 29, 34, 55,
 137, 145, 146, 147, 150,
 151, 152, 153, 156, 157,
 160, 166
 Mulliḡ ara 55, 141
 Muršili II 19, 20, 21, 114, 115,
 118, 119, 120, 121, 124,
 125, 129, 130, 131, 133,
 134, 136, 137, 155, 165,
 166, 170, 172, 173, 175
 Mutimu't-Tayr 92

N

Nab/parb/pi 76
 Namni 55, 76, 189
 Nasr 92
 Nebatiler 88, 89, 91
 Nenašša 142
 Nenišakuḡ a 144
 Nerik 29, 30, 38, 69, 111, 112,
 113, 140, 155, 157, 158,
 159, 160, 163
 Nikkal 43, 56, 76
 Ninatta 52, 56, 75, 91
 NİN.GAL 38, 39, 42, 56, 59, 64,
 98, 105, 106, 140
 NİR.GAL 39, 41, 75
 Nuheyk 92
 Nuhm 92
 Nyks 83

O

Olimpos dağı 72
 Orta Doğu 25
 Ortaköy 30

P

Palij a 144
 Palmira 88
 Pan 72
 Papaj a 56, 91
 Paraj a 96
 Parša 141
 Patallij a 111
 Pahtima 143
 Petra 91
 Phrygler 78
 Piru a 57, 133, 139, 144
 Pirinka/ir 75, 91
 Pišaišaphi 57, 75
 Pišanuhi 57, 140
 Piškurunuu a 57, 139
 Pitašša 117
 Pittij arik 141
 Pontos 83
 Puduhepa 21, 155, 159, 160,
 161, 162, 167

R

Rhea 83
 Roma 20, 37, 52, 58, 78, 83, 84,
 90
 Ruzâ 92

S

Šaḥḥanij a 142
 Safa ve Merve 92
 Saide 92
 Šallapa 143
 Šalpa 130
 Sami 12, 16
 Šamuḥa 52, 130, 135, 139
 Šanaḥuita 140
 Šapinu a 30
 Šarišša 130, 140
 Šarruma 37, 39, 58, 69, 72, 74,
 76, 79, 133, 141, 151, 153,
 189, 190
 Šaḥuišša 130
 Šaušga 28, 38, 39, 41, 64, 75, 76
 Sebe 88

Šeri 72, 133, 138, 149
 Šeriša 111
 Šerišša 112
 Šipiddu a 111
 Šu a alij at 75
 Šu anzana 142
 Šu anzipa 60, 142
 Suayr 92
 Šugazzij a 141
 Šulama 144
 Sumer 69, 72, 78, 83, 84, 90
 Sumerce 68
 Šumij ara 139
 Šuppiluliuma I 20
 Suriye 52, 79, 88, 91
 Süva 92

Ş

Şâfi 14
 Şivini 79

T

Ta a ananna 21, 145, 155
 Taggašta 111, 112
 Taif 93
 Ta inij a 30, 143
 Takitu 76
 Takupša 112, 140
 Takurpa 143
 Tani a anda 130
 Tapašau a 111
 Tapiqqa 145
 Tapkina 76
 Tarugga 111
 Tarḥunt 61, 77
 Tašimi 62, 141
 Tašmišu 62, 75
 Taštarešša 112
 Tatta 62, 139
 Tazzuu aşı 62, 140
 Tegarama 144
 Teişeba 78
 Telipinu 29, 54, 62, 69, 118, 119,
 120, 121, 130, 133, 140,
 141, 143, 165

Teşup 28, 39, 44, 47, 48, 58, 59,
62, 63, 69, 72, 74, 76, 77,
157, 160, 189

Tevrat 11, 12, 14, 15, 16, 20, 26,
40, 79, 80, 81, 173, 177

Teyme 88

Theodosius I 84

Theogonia 82

Tuū anuū a 130, 142

Tupazzii a 145

Tuḫali a (Genç) 19

Tuḫali a IV 72, 76, 122, 163,
167, 189, 190

U-Ü

Ü aṣḫali a 143

Ü aṣḫani a 111, 143

Ü aṣudu a anda 143

Ugarit 23, 38, 52, 53, 80, 170

Ukaysin 92

Ulili aṣṣi 64, 130

Umyanis 92

Uranos 82, 83

Urartular 78

Urauna 140

Urḫi-Teşup 157, 161

Ušša 143

Uzza 47, 57, 89, 90, 91, 93

V

Vedd 92

Y

Yada/cada taşı 31

Yağus 92

Yahudi 11, 12, 15, 24, 170

Yahudilik 11, 72

Yahve 72, 80

Yauk 92

Yazılıkaya 23, 74, 169, 177, 188,
189

Yemen 88, 91, 93

Yerin güneş tanrıçası 95, 96, 97,
133

Yeşilce bir ağaç 92

Yozgat 29

Yunanistan 78, 82, 86

Z

Zaḫapuna 140

ZABABA 42, 75

Zali aṣḫanu 29, 140

Zali aṣḫanu Dağı 29

Zalpu a 111, 112

Zanduz 66, 143

Zaru iṣa 142

Zaru iṣa 130

Zazziṣa 130

Zemzem 92

Zeus 30, 72, 82, 83

Ziḫḫana 111

Zinduḫii a 139

Zintuḫi 67, 69, 161, 162

Zipalanda 148

Zippalanta 18, 30, 69, 130, 133,
138, 140, 155, 159, 163

Ziḫḫari a 140

Zu'l-Keffeyn 92

Zu'-Şera 92

Zülhalasa 92, 93

1-2 Arinna Kenti Güneş Tanrıçası'nın Kült Merkezi: Arinna=Alacahöyük

3. Hitit Kral ve Kraliçesi Fırtına Tanrısının Sembolü Boğa Karşısında Dua Ediyor (İ.Ö. 14. yy).

4. Fırtına ve Bereket Tanrısı (İ.Ö. 7. yy. Konya Ereğli İvriz)

5. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı A ve B Odası Girişi

6 Yazılıka A Odası Sol Taraf Tanrıları
7- Yazılıka A Odası Sağ Taraf Tanrıcaları

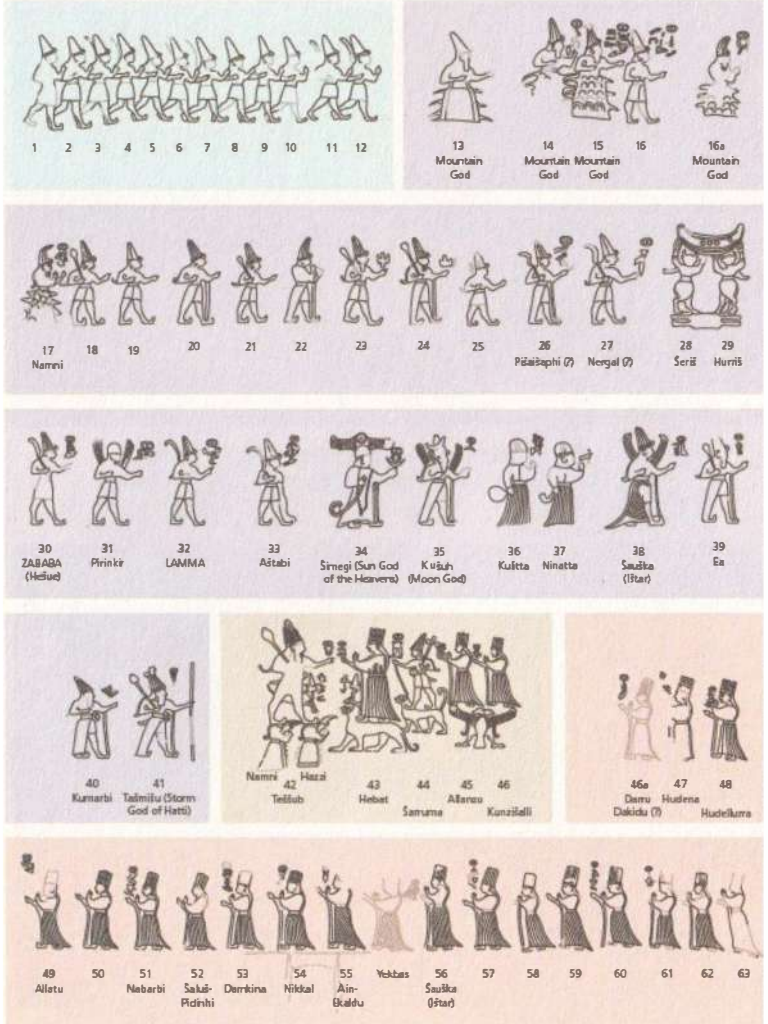

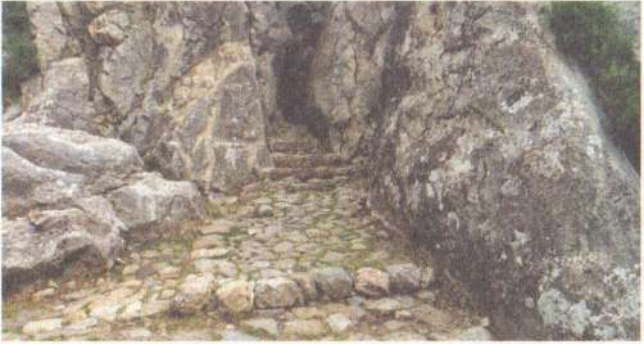
8- Hatti Kenti Fırtına Tanrısı, Namni ve Hazzi Üzerinde Tešup,
Ḫepat, Šarruma, Allanza/u, Kunzišalla/i

9- Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı A Odası'nın Rekonstrüksiyon Denemesi
(Zangger-Gautschy 2019'dan alınmıştır.)

10- Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı A Odası Tanrı ve Tanrıçaları
(Çizim Zangger-Gautschi 2019'dan alınmıştır.)

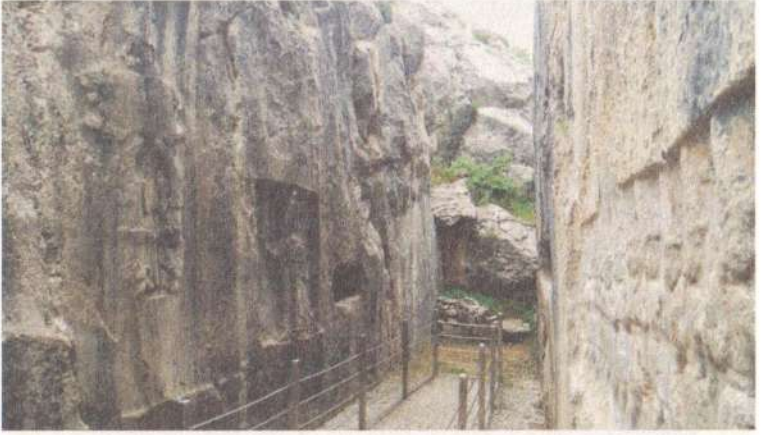
11- Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı B Odası Giriş

12- Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı IV. Tutḫaliḫ a Hiyeroglif Yazıtı

13- Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı B Odası Tanrılar Alayı

14- Yazıkaya Açık Hava Tapınağı B Odası Sağda: Tanrılar Alayı, Solda: Şarruma'nın Koruyuculuğunda IV. Tutḫali ıa ve Kılıç Tanrı

15- Şarruma'nın Koruyuculuğunda IV. Tutḫali ıa

Hitit Kil Kitaplığından Seçmeler

Hitit Duaları Kil Kitapları

“Bin Tanrı” İçin İlâhî ve Münâcâtlar

Hititler ilahlarına: *“Gerçekten yaşam ölüm ile ölüm de yaşam ile (bağlantılıdır). İnsan yaşamı sonsuz değildir, kısa (bir) dönemdir. Yaşamının günleri (de) sayılıdır”* felsefesi ile hep yakarıp durdu.

Hitit yakarışlarını içeren çevirisini yaptığımız bu kil kitaplar, -tabiri caizse- insanın bir sanat endişesi duymaksızın samimiyetle ve içtenlikle duygulu ve nazıkçe ilahlarına yönelip içlerini onlara nasıl döktüğünü anlatır. Bu bağlamda yaptığımız tercümelerin milletimizin her kesimi tarafından bir kaynak eser olarak kullanılmasını arzu ettiğim gibi çevirilerimle okuyucuyu sıkmadan, Hititlerin putlar karşısındaki dua ruhunu yansıtabildiğimi düşünüyorum.

Takdir okuyucuların...

ISBN 978-605-196-449-2

9 786051 964492

CİZGİ
KİTAPLARI

www.cizgikitabevi.com

f t i /cizgikitabevi